

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

2027
Nacionālais
attīstības plāns

Labklājības ministrija

Profesionāla un mūsdienīga
sociālā darba attīstība

Sociālais darbs Latvijā

Marts
2025

**"Resiliences avots" – vieta,
kur mani pieņem un kur
drīkstu būt es pati**

9. lpp.

**No atkarības uz klātbūtni:
ceļš uz vietu, kur
vienkārši būt**

33. lpp.

**Sociālie darbinieki un ētika:
Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības Ētikas komisijas
atziņas**

58. lpp.

Redkolēģija

Mārtiņš Moors

sociālo zinātņu maģistrs
sabiedrības vadībā (Mg. sc.),
tiesību zinātņu maģistrs
(Mg. iur.), augstākā izglītība
sociālajā darbā (Bc. soc. d.),
Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības valdes priekšsēdētājas
vietnieks, Rīgas Stradiņa
universitātes lektors,
Rīgas domes Labklājības
departamenta direktora
vietnieks, Sociālās pārvaldes
priekšnieks

Una Lapskalna-Alksne

sociālo zinātņu maģistre
sabiedrības vadībā (Mg. sc.),
augstākā izglītība sociālajā darbā
(Bc. soc. d.), Latvijas Sociālo
darbinieku biedrības valdes
priekšsēdētāja, Ventspils Sociālā
dienesta vadītāja

Inga Lukašinska

sociālo zinātņu maģistre
sabiedrības vadībā (Mg.sc.),
augstākā izglītība sociālajā
darbā (Bc.soc.d.), projekta
"Profesionāla un mūsdienīga
sociālā darba attīstība" vecākā
eksperte Labklājības ministrijā

Aiga Romāne-Meiere

sociālā darba maģistre
(Mg. soc. d.), LU sociālā
darba profesionālās bakalaura
programmas studiju direktore,
zinātniskā asistente LU SPPI,
jauniešu programmu vadītāja
biedrībā "Resiliences Centrs",
Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības biedre

Vita Roga-Vailza

sociālās pedagoģijas doktore
(Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes
maģistre (Mg. paed.), Latvijas
Sociālo darbinieku biedrības
biedre, kopienas sociālās
aprūpes aģentūras "Vitascare"
(Lielbritānija) dibinātāja, VSAC
Zemgale PNN vecākais eksperts

Konsultante Sandra Zalcmane

sociālā darba maģistre
(Mg. soc. d.). Latvijas Sociālo
darbinieku biedrības valdes
locekle

Redkolēģijas uzruna

Cienījamie lasītāji!

Ar prieku piedāvājam jums izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" jaunāko numuru, kas veltīts sociālo darbinieku un sociālā darba mērķgrupu pārstāvju pieredzes stāstiem, atspoguļojot sociālā darba daudzveidīgās pieejas un risinājumus. Raksti atklāj praktiskus piemērus no sociālā darba ikdienas, atspoguļo viedokļus un atziņas par sociālā darbinieka izaicinājumiem, kā arī sasniegumiem darbā ar klientiem.

Šajā numurā pievēršam uzmanību inovatīvām pieejām, kā veidot drošu un atbalstošu vidi riska grupas jauniešiem, uzsverot kopienas lomu jauniešu iesaistīšanā un iekļaušanā. Analizējam jauniešu atkarību jautājumus un biedrības "Sober Way" iesaisti šo problēmu risināšanā. Periodiskajā izdevumā tiek atspoguļota arī sabiedrībā balstīta sociālā atbalsta nozīme personām ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, raksturojot individualizēta atbalsta risinājuma praktisko realizāciju un starpinstitucionālās sadarbības nozīmi. Apskatām aktuālās tēmas, kas skar sociālo pakalpojumu klientu mērķgrupu vajadzību regulāru izvērtējumu, kā arī jauniešu vajadzības pārejā uz patstāvīgu dzīvi pēc ārpusģimenes aprūpes. Izdevumā ir iekļauta arī sociālā darba ētikas tēma, aplūkojot konkrētas situācijas un pievēršot uzmanību ētikas principu ievērošanai sociālā darba praksē.

Raksti un tajos paustie stāsti ir ne tikai informatīvi, bet arī iedvesmojoši, sniedzot iespēju mācīties no pieredzes, kas veido sociālā darba attīstību un kvalitāti. Ceram, ka izdevumā ietvertie raksti palīdzēs jums ikdienas darbā, rosinot jaunus risinājumus un veicinot profesionālo izaugsmi.

Ar cieņu

izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" redkolēģija

Saturs

3 Redkolēģijas uzruna

AKTUĀLI

5 Aktuālais Labklājības ministrijā

Ilze Skrodele-Dubrovskā,
Agnese Bīdermane

SOCIĀLĀ DARBA PRAKSE

9 "Resiliences avots" – vieta, kur mani pieņem un kur drīkstu būt es pati

Dace Blaževiča

17 Sabiedrībā balstīts individualizēts sociālais atbalsts

Ieva Krusta, Kristīne Veispale

VIDEOKLIS

27 Sociālā darba ceļu viens iet nevar

Vita Roga-Vailza

33 No atkarības uz klātbūtni: ceļš uz vietu, kur vienkārši būt

Jānis Skrastiņš, Agnese Černaja

PĒTĪJUMI

41 Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojuma klientu mērķgrupas iezīmju izmaiņas

Mārtiņš Moors, Juris Osis

51 Jauniešu dzīvesstāsti pēc ārpusģimenes aprūpes un pētījuma atziņas sociālajiem darbiniekiem

Mārtiņš Moors

ĒTIKA

58 Sociālie darbinieki un ētika: Latvijas Sociālo darbinieku biedrības Ētikas komisijas atziņas

Rita Goldmane

ES, SOCIĀLAIS DARBINIEKS

66 Aizrautība, mērķtiecība un sociālais darbs – aicinājums, kas iedvesmo un spārno

Madara Lapsa

73 Redkolēģija iesaka

76 SUMMARY

Aktuālais Labklājības ministrijā

Ilze Skrodele-Dubrovskā

Labklājības ministrijas Sociālā darba un sociālās palīdzības politikas departamenta direktore

Agnese Bīdermane

Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" vadītāja

Lai arī šķiet, ka 2024. gads ir paskrējis vēl ātrāk nekā iepriekšējie gadi, paveiktais sociālajā jomā liecina, ka aizritējis ļoti aktīvs un produktīvs darba gads.

Vēlamies jūs informēt par galvenajiem lēmumiem un notikumiem, kas notikuši 2024. gada nogalē, kā arī par aktivitātēm, kas turpinās šajā gadā.

Lai sniegtu atbalstu dažādām mērķa grupām, 2024. gada nogalē Labklājības ministrija guva LR Saeimas atbalstu minimālo ienākumu sliekšņu paaugstināšanai 2025. gadā. Aicinām ar tiem iepazīties vizuālajā materiālā nākamajā lapā.

2024. gada decembrī Labklājības ministrija parakstīja vienošanos ar Centrālo finanšu un līgumu aģentūru par Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma līdzekļu piesaisti labklājības nozares un pašvaldību sociālās sfēras platformas *DigiSoc* izstrādei un ieviešanai. Sadarbībā ar valsts un pašvaldību institūcijām projekts *DigiSoc* veicinās Latvijas sociālās sfēras

attīstību, stiprinot pakalpojumu pieejamību un kvalitāti.

Projekta mērķis ir nodrošināt pašvaldību pakalpojumu digitālo transformāciju un atbalsta procesu centralizāciju, veicinot sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām. Projekta darbību rezultātā tiks izveidota vienota digitālā platforma *DigiSoc*, lai modernizētu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšanas procesus, paaugstinātu darbības efektivitāti un atvieglotu datu apmaiņu starp pašvaldību sociālajiem dienestiem, Labklājības ministriju un citiem valsts un pašvaldību partneriem. Projekts ir vērsts uz esošo informācijas sistēmu papildināšanu un integrāciju ar jaunizveidoto platformu, ietverot arī datu analītikas un statistikas funkcionalitāti.

Projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" ietvaros 2024. gada nogalē notika vairāki pasākumi.

- Lai aktualizētu profesionālās ētikas jautājumus un uzzinātu aktuālo informāciju

JAUNIE

2025

MINIMĀLO IENĀKUMU

SLIEKŠŅI

Garantēto minimālo ienākumu sliekšnis

 PIRMAJAM vai VIENĪGAJAM cilvēkam mājāsaimniecībā	166,00€ līdzšinējo 137,00€ vietā
 PĀRĒJIEM cilvēkiem mājāsaimniecībā	116,00€ līdzšinējo 96,00€ vietā

Trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšnis

 PIRMAJAM vai VIENĪGAJAM cilvēkam mājāsaimniecībā	377,00€ līdzšinējo 343,00€ vietā
 PĀRĒJIEM cilvēkiem mājāsaimniecībā	264,00€ līdzšinējo 240,00€ vietā

Maznodrošinātas mājāsaimniecības ienākumu sliekšņa maksimālais apmērs

 PIRMAJAM vai VIENĪGAJAM cilvēkam mājāsaimniecībā	604,00€ līdzšinējo 549,00€ vietā
 PĀRĒJIEM cilvēkiem mājāsaimniecībā	423,00€ līdzšinējo 384,00€ vietā

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts

strādājošam cilvēkam ar invaliditāti kopš bērnības ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 239,40€ vietā	264,60€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 205,20€ vietā	226,80€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 171,00€ vietā	189,00€

nestradājošam cilvēkam ar invaliditāti kopš bērnības ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 311,22€ vietā	343,98€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 246,24€ vietā	272,16€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 171,00€ vietā	189,00€

strādājošam cilvēkam ar invaliditāti, kas iegūta pilngadīgā vecumā, ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 191,80€ vietā	232,40€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 164,40€ vietā	199,20€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 137,00€ vietā	166,00€

nestradājošam cilvēkam ar invaliditāti, kas iegūta pilngadīgā vecumā, ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 249,34€ vietā	302,12€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 197,28€ vietā	239,04€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 137,00€ vietā	166,00€

pensijas vecumu sasniegušam cilvēkam ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 137,00€ vietā	166,00€
--	--------------------------	----------------

Minimālais atbalsts bērnam/jaunietim apgādnieka zaudējuma gadījumā

līdz 7 gadu vecumam	līdzšinējo 171,00€ vietā	189,00€
7 - 18 gadu vecumā	līdzšinējo 206,00€ vietā	226,00€
18 - 24 gadu vecumā mācoties vai studējot	līdzšinējo 206,00€ vietā	226,00€

Minimālie pabalsti pilngadību sasniegušam bārenim un bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc ārpusģimenes aprūpes

Vienreizējs pabalsts

sadzīves priekšmetu un mīkstā inventāra iegādei sakarā ar patstāvīgas dzīves uzsākšanu līdzšinējo 1166€ vietā	1283,00€
patstāvīgas dzīves uzsākšanai līdzšinējo 274€ vietā	302,00€
patstāvīgas dzīves uzsākšanai jauniešiem ar invaliditāti kopš bērnības līdzšinējo 411€ vietā	453,00€

Pabalsts ikmēneša izdevumiem

līdz 24 gadu vecumam, kurš turpina mācīties vai studēt

līdzšinējo 137,00€ vietā	166,00€
ar invaliditāti kopš bērnības līdzšinējo 206,00€ vietā	226,00€

Minimālā invaliditātes pensija

cilvēkam ar invaliditāti kopš bērnības ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 329,60€ vietā	361,60€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 288,40€ vietā	316,40€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 206,00€ vietā	226,00€

cilvēkam ar invaliditāti, kas iegūta pilngadīgā vecumā, ar

 I invaliditātes grupu	līdzšinējo 273,60€ vietā	302,40€
 II invaliditātes grupu	līdzšinējo 239,40€ vietā	264,60€
 III invaliditātes grupu	līdzšinējo 171,00€ vietā	189,00€

Minimālās vecuma pensijas aprēķina bāze

līdzšinējo 171,00€ vietā	189,00€
cilvēkam ar invaliditāti kopš bērnības līdzšinējo 206,00€ vietā	226,00€

Minimālo vecuma pensijas apmēru nosaka:

piemērojot aprēķina bāzei koeficientu 1,2 (līdzšinējā 1,1 vietā) un par katru stāža gadu, kas pārsniedz 20 gadus, apmēru palielina par 2% no aprēķina bāzes.

Spēkā

no 2025. gada 1. janvāra

sociālajā jomā, 250 sociālās jomas profesionāļi Valmierā, Bauskā, Ventspilī, Rīgā un Rēzeknē tikās reģionālajos semināros “Sociālā darba profesionālā ētika: aktualitātes reģionos”. Semināru dalībnieki diskutēja par sociālā darba speciālistu ētikas un vērtību jautājumiem. Semināri apstiprināja, ka profesionālā ētika ir ne tikai zināšanu un

prasmju jautājums, bet arī nepārtraukta refleksija un izaugsme.

- Lai diskutētu un rastu vērtīgas atziņas par sociālo darbu ar senioriem, 2024. gada 29. novembrī notika darbnīca “Sociālais darbs ar senioriem: profesionālā kompetence caur izpratni un pacietību”. Darbnīcā dalībnieki guva jaunas atziņas par novecošanu, tās dinamiku, uzlaboja kompetences darbā ar senioru, kā arī diskutēja par seniora dzīves kvalitātes saglabāšanu.
- Lai diskutētu par biopsihosociālo vecuma raksturojumu, dzīves kvalitātes saglabāšanu un inovācijām pakalpojumu sniegšanā, 2024. gada 10. decembrī notika starpnozaru tematiskā diskusija seminārs “Sociālie un veselības aspekti darbā ar senioru”. Dalībnieki dalījās savā pieredzē un ieguva jaunu, plašāku redzējumu sociālajā darbā ar senioriem.

Liels paldies visiem dalībniekiem par aktīvu līdzdalību mūsu pasākumos un dalīšanos pieredzē! Esam pārliecināti, ka mūsu pasākumi paplašina jūsu redzējumu, pilnveido metodes un risinājumus profesionālajā darbā!

Lai sociālā darba profesionāļi arvien gūtu jaunas zināšanas un prasmes, projekts “Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība” sadarbībā ar pakalpojumu sniedzējiem piedāvā arvien jaunas mācības par sociālo darbu ar dažādām mērķgrupām.

Uzsāktās mācību programmas:

1. Metodika “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem”. Mācību mērķis ir attīstīt vienotu sociālā darba praksi Latvijā, izglītojot sociālos darbiniekus, kuri strādā ar ģimenēm un bērniem, uz ģimeni centrēta gadījuma vadīšanas modeļa īstenošanā.
2. Metodika “Sociālais darbs ar jauniešiem”. Mācību mērķis ir attīstīt sociālo darbinieku profesionālo kompetenci darbam ar jauniešiem, apgūt

teorētiskas zināšanas un prasmes metodikas īstenošanā.

3. Metodika "Sociālais darbs ar senioriem". Mācību mērķis ir attīstīt sociālo darbinieku profesionālo kompetenci darbam ar senioriem, apgūt teorētiskas zināšanas un prasmes metodikas īstenošanā.
4. Metodika "Krīzes intervence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē". Mācību mērķis ir pilnveidot un attīstīt sociālo darbinieku prasmes atpazīt klientus, kuri atrodas krīzē, identificēt krīzes stadijas, strādāt ar klientiem, kuri atrodas akūtas krīzes situācijās, un izmantot atšķirīgas krīzes intervences metodes, tajā skaitā psihosociālo konsultēšanu krīzē.
5. Profesionālās pilnveides izglītības programma sociālajiem darbiniekiem "Sociālais darbs kopienā". Programmas mērķis ir pilnveidot sociālo darbinieku kompetenci sociālajā darbā kopienā, kā arī attīstīt kopienas problēmsituāciju risinājumu modelēšanas prasmes un katram dalībniekam praktiski īstenot vienu no kopienas stratēģijām, veicot pilnu problēmrisināšanas ciklu.
6. Profesionālās pilnveides izglītības programma sociālajiem darbiniekiem "Sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem". Programmas mērķis ir nodrošināt iespēju iegūt zināšanas, prasmes un kompetences, lai pilnveidotu sociālo darbinieku profesionalitāti, veicot sociālo darbu ģimenēm ar bērniem, sniedzot atbalstu sociāli mazaizsargāto ģimeņu ar bērniem multiplo un ilgstošo sociālo problēmu risināšanā un ģimeņu sociālās funkcionēšanas uzlabošanā.
7. Profesionālās pilnveides izglītības programma sociālajiem darbiniekiem "Sociālais darbs ar jauniešiem". Programmas mērķis ir nodrošināt iespēju iegūt zināšanas, prasmes un kompetences, lai pilnveidotu sociālo

darbinieku profesionalitāti, veicot sociālo darbu ar jauniešiem gan gadījuma vadīšanas procesā, gan darbā ar gadījumu, gan darbā ar grupu, gan mezooprakses ietvaros.

8. Profesionālās pilnveides izglītības programma aprūpētājiem "Aprūpētāja ergonomika". Programmas mērķis ir uzlabot aprūpētāju praktiskās iemaņas efektīvā tehnisko palīgīdzekļu izmantošanā klientu ar funkcionāliem traucējumiem aprūpē, kā arī veicināt sociālās aprūpes centru klientu kvalitatīvu un drošu aprūpi un aprūpētāju fiziskās veselības saglabāšanu aprūpes procesā.
9. Profesionālās pilnveides izglītības programma aprūpētājiem "Aprūpētāja profesionālā ētika, saskarsme un komunikācija". Programmas mērķis ir nostiprināt aprūpētāju profesionālās ētikas normu ievērošanu, veicināt cieņpilnu ikdienas saskarsmi ar klientiem, klientu tuviniekiem un kolēģiem, vairo izpratni par aprūpētāju lomu klientu dzīves kvalitātes saglabāšanā.

Ņemot vērā, cik svarīga un aktuāla ir ētikas tēma sociālā darba speciālistu ikdienā, šī gada ikgadējā sociālā darba konference būs veltīta tieši ētikas jautājumam. Konference norisināsies 27. martā.

Šogad turpināsim organizēt arī vasaras skolas, seminārus un diskusijas, lai sniegtu vēl vairāk iespēju profesionālai izaugsmei un viedokļu apmaiņai.

Detalizētāku informāciju par esošajām mācību programmām un nākamajām mācību grupām, pieteikšanās iespējām un gaidāmajiem pasākumiem aicinām meklēt mūsu projekta mājas lapā

vai sekot līdzi jaunumiem mūsu Facebook lapā.

"Resiliences avots" – vieta, kur mani pieņem un kur drīkstu būt es pati

Dace Blaževiča

biedrības "Resiliences centrs" valdes locekle,
kopienas centra "Resiliences avots" vadītāja

Jau otro gadu Rīgas pašvaldībā biedrība "Resiliences centrs" īsteno pilotprojektu – sociālais darbs kopienā riska grupas jauniešu iekļaušanai. Darbojoties kopā ar jauniešiem un pilngadīgajām personām, tiek veidots kopienas centrs kā droša vide un veselīga kopiena, kurā ir svarīgi būt kopā, radīt, izaugt un piederēt, tādēļ ieskats kopienas centrā ir veidots ar pašu jauniešu un speciālistu līdzdalību kā patiens stāsts no kopienas centra ikdienas.

Sākums

"Šodien līst, jau atkal... Kas vispār ir par dienu? Droši vien kāda no tām stulbajām

skolas dienām," nodomāja Sanija. Lietainās dienas viņai patika vismazāk. Būtu vismaz paķērusi siltāku jaku. Vienalga! Mājās iet negribējās. Pavisam drūms noskaņojums. Cilvēki devās garām, katrs savā ceļā un gaitā. Viņiem bija kur iet, kur steigties. "Man nav, kur... kāda gan jēga?" Vakar Sanijai bija strīds ar patēvu, kārtējais, mūžīgais.

Foto no personīgā arhīva. PhotoVoice nodarbības uzdevums

Galvas kreisā puse vēl sāpēja no belzieniem. "Preteklis un rupeklis, zārkā es viņu redzētu, es viņu... Labāk par to nedomāt, nav vērts." Sanija dusmās paspēra vientuļu akmeni, kas ar troksni atsitās pret garāžas metāla vārtiem un kā bumerangs atsprāga atpakaļ. Kā dzīvē. "Taisnība vien ir. Sev dotie solījumi nestrādā, jo nav jau nekādas jēgas, nekas nemainās, strīdi ir atkal un atkal. Pilnīgs bezcerības karuselis. Spēka nav kā Martai – pacelt cepuri un aiziet. Mammās un mazākās māsas žēl. Labāk par to nedomāt... labāk nedomāt... labāk nedomāt. Jāsatiek Ralfs, viņam vienmēr ir kaut kas paņēmis līdzi, lai nebūtu jādomā..."

Satikšanās

"Sveika!" Saniju iztraucēja rāma balss. Viņa sastapās ar smaidīgas meitenes ieinteresētu skatienu. "Kas viņai te vajadzīgs? Nav no mūsējām," Sanija domās novērtēja.

"Trakoti līst. Vai tev nav auksti?" meitene līdzcietīgi vaicāja. Sanija novērsās un kļusēja. "Kāda gan viņai daļa, kā man ir?"

Sanijai nepatika, ka citi piekasās. Kā allaž, viņa pārvilka hūdiņa kapuci pāri acīm un nedomāja: "Lai tak tā pienācēja iet d...st!"

"Mani sauc Valērija," meitene mierīgi turpināja, "man pašai nepatīk lietains laiks un rudens. Tas man atsauc atmiņā notikumus, kurus man nemaz negribas atcerēties." To sakot, smaids uz brīdi izzuda no viņas sejas un skatienā iezagās skumjas. "Labāk par to nedomāt... Patiesībā es esmu izsalkusi." Valērija kļuva rosīga un izņēma no savas mugursomas plāna kartona maisiņu ar vēl pavisam siltām ābolmaizītēm tepat no centriņa. Izņēmusi vienu maizīti, viņa laipni pamāja Sanijai: "Gribi? Tās ir ļoti garšīgas, manas mīļākās. Nu ņem taču! Ņem, nekautrējies, tās ir cepuši tādi paši jaunieši kā tu, tās vienkārši nevar negaršot!"

Sanija šodien vēl nebija ēdusi... kā gan! Vēlu vakarā viņa steigā izbēga no mājām un pārnakšņoja pretējās mājas trepju telpā, kur bija uzlauzts durvju kods. Sanija

pastiepa roku pēc maizītes. Hūdiņa piedurkne, paraudamās uz augšu, atsedza viņas roku ar nesen grieztajām rētām. Valērija skumji pasmaidīja, tad palūkojās uz debesīm: "Lietus pieņemams spēkā. Palikt te uz ielas nav prāta darbs. Mums abām vajadzētu sasildīties un iedzert ko siltu. Būtu labi arī kārtīgi paēst." Sanija jutās savādi. No Valērijas strāvoja neparasta drošība un miers, it kā viņas būtu jau tikušās iepriekš. Sanijas telefons ievibrējās – beidzot! *Strelka* ar Ralfu būs jau pēc brītiņa pie *Origo*. "Kopienas centrs, kur mēs dzersim tēju, ir tepat blakus Avotu ielā. Tur tiešām ir forši! Mēs abas varēsim sasildīties, paēst, un tu varēsi nogaidīt, kamēr spēcīgais lietuss pierims. Iesim! Pēc tam varēsi doties savās gaitās," Valērija iedrošināja.

Ienākšana

Spēcīgāka vēja brāzma šķietami izgāja cauri visam ķermenim. Reāli! Ir auksts. Un Sanija bija salijusi. "Iet vai neiet? Pačurāt man arī vajag. Es iešu!" viņa domās izlēma.

"Es tikai uz brīdi varu," pārvelkot stingrāk kapuci pāri acīm, Sanija strupi izmeta. Valērija piekrītoši pamāja: "Protams! Un kā tevi sauc?"

"Sanija. Bet man riebjas, ka mani tā sauc, labāk īsāk par Sonju," meitene negribīgi noteica.

"Labi, Sonja, kā teiksi! Ejam!" sacīja Valērija, un abas gāja, ieturot raitu soli, līdz ceļš pa drūmu arkas eju ievada Saniju māju iekšpagalmā. Sanija saviebās: "Kaut kad te jau ir būts. Kas te bija?" Virknējās saraustītas atmiņas. "Policija vai sociālie?" Vieta nesolīja neko labu... Viņa palēnināja soli.

"Iesim te, uz augšu!" Valērija mundri aicināja, un abas devās pa speciāli iekārtotu izbauktuvi augšup. Uzraksts uz mājas sienas – *Kopienas centrs "Resilientes avots"* – Saniju samulsināja: "Pārāk garš nosaukums priekš iestādes....kā sektantiem." Sanijai tas neizteica neko.

lenākot jau pie durvīm bija jūtama mājīgu-
ma smarža – te cepa pīrādziņus! Sanija at-
cerējās vecmāmiņu, viņas gatavotos pīr-
adziņus un maizītes. Toreiz laukos, kad tētis
vēl bija dzīvs... toreiz, kad viss vēl bija...

“Nāc droši tālāk!” Valērija vedināja. “Varēsi
sasildīties un uztaisīt sev tēju. Pie reizes
iepazīstināšu tevi ar pārējiem.” Abas izgāja
cauri palielākai zālei. Pie zāles sienām bija
izvietota izstāde – dažādi portreti. “Mūsu
jaunā izstāde “Skaistums. Citāds” par stilu
un modi. Šī ir mūsu izstāžu zāle. Izstādes
mums mainās katru mēnesi, lai ir interesan-
tāk,” Valērija stāstīja. “Tāpat kā dzīvē – viss
ir uz laiku un viss ir pakļauts izmaiņām,”

Foto no personīgā arhīva. Gatavošanas nodarbība
kopienas centrā “Resiliences avots”

viņa prātīgi noteica. Virtuvē, kur abas ie-
gāja, rosījās vairāki jaunieši.

“Mums pašlaik rit pilnā sparā gatavošanas
nodarbība. Hei, jaunieši, es esmu atvedusi
pie mums Sonju. Viņa ir salijusi un viņai no-
teikti vajag siltu tēju. Vai tējkannā ūdens ir
karsts? Derētu arī kārtīgāk paēst. Sēdies!”
viņa Saniju aicināja. Sanija apsēdās un, kā
ierasts, pārvilka hūdiņa kapuci pāri acīm. Tā
bija drošāk un tā viņu neviens neredzēja.
Pati viņa uzmanīgi vēroja jauniešus no ka-
puces apakšas. Viņi bija pieci – trīs meite-
nes un divi puisi. Meitenes Sanijai nešķita
pazīstamas, bet abus puisi viņa bija re-
dzējusi *Origo* barā.

“Ko mēs šodien gatavojam?” Valērija no-
prasīja.

“Ir biešu zupa, bet pīrādziņi un ābolmaizes
bonusā,” druknākais no puisiem iesmējās.
“Šodien arī super sūdzīgs laiks. Ēd droši!”
viņš uzmundrināja Saniju. “Te vienmēr var
atnākt paēst un pagulēt, ja ir bijusi grūta
nakts. Es esmu Lauris, un tas ir Andža,”
viņš pamāja uz otru puisi.

“Andžejs,” otrs puisis pārlabojā.

“Saies, saies, fakts, ka Andžejs,” Lauris ie-
smējās. Viņš bija rosīgs un runātīgs, šķita,
ka jūtas te kā mājās.

“Šodien Lauris ir izcilā garastāvoklī,” iesmē-
jās emo stila meitene. “Mani sauc par Me-
lāniju, un tās ir Vendža un Vika,” viņa Saniju
iepazīstināja ar abām pārējām meitenēm.

Valērija ielēja Sanijai zupu, bet Melānija un
Vika sagatavoja sviestmaizes. Lauris zaļi
punktotā krūzē vēlīgi ielēja Sanijai tēju.
Piparmētras! Kā smaržo! Rosība virtuvē,
omulība, vienkāršās sarunas, siltais ēdiens
un draudzīgais atbalsts pretstatā pēdējo
dienu skarbūmam Sanijai šķita kā neticams
stāsts. Viņa mazliet atbīdīja kapuci un ķē-
rās pie ēšanas. Ēdiens bija neparasti gar-
šīgs un smaržīgs. Kā mājās...

Virtuvē ienāca kāda vecāka meitene. “Tā ir
Lindiņa,” Valērija Sanijai sacīja, “viņa mums
vada nodarbības.”

"Sveika!" Linda draudzīgi pamāja Sanijai. "Labu tev apetīti! Jaunieši, šodien mums "Kopienas sarunās" nāksies pārrunāt konsoles lietošanas noteikumus, labi?" viņa noteica.

"Svēta lieta, lai to nenobloķē vēlreiz," Lauris piekrita, "tikai vajag, lai visi piedalās un ir lietas kursā."

"Būs jāieliek kopējā čatā, ka sešos ir grupa un runāsim par to," Linda sacīja.

"Tas būtu prātīgi. Sanija paliks ar mani, jo mums mazliet ir jāparunājas," Valērija Lindai sacīja.

"Labs i! Mēs tad pārvietojamies uz apartamentiem atļūzt, ārā tāpat vēl līst," Lauris sacīja. "Tiekas vēlāk!"

Droša vide, attiecības

"Mums būtu vērtīgi parunāt, lai iepazītos tuvāk," Valērija sacīja, pārējiem izklīstot un redzot, ka Sanija ir remdējusi izsalkumu.

"Es tagad nevaru. Citreiz. Man jau ir jābūt pie *Origo*," Sanija kļuva nepacietīga. Viņa zināja, ka Ralfam nepatīk gaidīt.

"Labi. Pavadīšu tevi līdz durvīm. Es pamatinīju, ka tev ārā bija auksti un botas tev ir novalkātas, droši vien laiž cauri arī mitrumu," Valērija lietišķi secināja, kad abas jau bija pie durvīm, tad turpināja. "Apģērbam mums varētu būt viens izmērs. Man mājās ir pāris siltākas rudens jakas. Ja tev tās derēs, atdošu, varēsi valkāt. Man tās tāpat stāv skapī un ir vēl gluži jaunas."

Sanija piekrītoši pamāja ar galvu.

"Būtu labi apmainīties ar numuriem, lai esam uz sakariem," Valērija piebilda. Valērija bija forša, runāja atklāti kā līdzīga ar līdzīgu un bija vienkārša, šķiet, viņa ne par ko nebrīnījās un neuzdeva stulbus jautājumus kā citi. Ar viņu Sanija jutās nepiespiesti un brīvi. Jā, Sanija pavisam droši zināja, ka ar Valēriju viņa pavisam noteikti gribētu tikties.

"Varbūt mēs varam satikties rīt

pēcpusdienā? Es tev pati rīt pēc divpadsmitiem uzzvanīšu. Bija prieks ar tevi iepazīties! Līdz vēlākam!" kā uzminējusi viņas domas, Valērija noteica. "Līdz rītam!" Sanija klusi noteica un izmetās ārā. Vējš bija mitējies, bet lietus turpināja līt sīkām, nervozām lāsēm.

Šo nakti Sanija pavadīja pie Ralfa. Kad Ralfa vecmāmiņai nebija dzeršanas dienas, viņa bija sakarīga un rāma, skatījās televizoru un Saniju lieki neizprašāja. Sanijas strīdos ar patēvu Ralfs pēdējos pāris mēnešus bija kā enkurs, viņš prata nomierināt – ar sava ķermeņa siltumu un ripām, kas viņam vienmēr bija pie rokas. Tā varēja izdzīvot... Atšķirībā no Maksima Ralfs nebija uzmācīgs.

Nākamajā dienā Saniju pamodināja telefona zvans. "Ne jau atkal no tās stulbās skolas, kāda velna pēc? Lai viņi visi iet d...st!" Sanija negribīgi aizsniedzās pēc telefona. "Valērija?" Gausi atmiņā uzplaiksnīja vakardienas notikumi – Valērija, satikšanās uz ielas, tas dīvainais centrs. Nu jā...

"Sveika, Sonja! Kāds tev šodien noskaņojums? Hei, izklausās, ka tu vēl guli?" Sanija pazina Valērijas mundry balsi. Valērija smējās. "Es jau darbos. Rudens jakas es tev sameklēju. Tās tu varēsi mierīgi pielaiķot mūsu centriņā. Klau, vai mēs varam tikties *Origo* pie *Narvīša*? Pēc kādas stundas vai divām."

"Pēc stundas? Nu jā, pēc stundas, droši vien," Sanija laiski izstaipījās un ieskatījās telefonā. Nu nē, pulkstenis jau ir viens! Ralfs jau arī ir prom.

"Pēc stundas, visticamāk, nepagūšu, tikko pamodos..." Ko mēs vakar paņēmām? MDMA... Sviests kaut kāds... Galva dullāka kā parasti.

"Pēc divām kaut kur būšu!" Sanija noteica un izbeidza sarunu.

Valērija *Origo* pie *Narvesen* jau gaidīja. "Sveika, prieks tevi redzēt!" Valērija Saniju sagaidīja ar smaidu. "Mēs ar Lauri mazliet iepirkāmies, mums šodien centriņā ir *PhotoVoice* un

tako ballīte. Jaunieši gatavos tako receptes. Vai tu esi jau gatavojusi tako?"

"Nav sanācis."

"Lieliski! Būs iespēja iemācīties. Mēs priecāsimies, ja tu mums šajā pasākumā pievienosies. Iesim nu!"

Abas raitā solī devās ārā no *Origo*.

"Sonja, neesmu vēl pavaicājusi, cik tev ir gadu?"

"Kaut kad tagad palika sešpadsmit."

"Pirmie patstāvības soļi... Mums centriņā pamatā pulcējas jaunieši no trīspadsmit līdz divdesmit piecu gadu vecumam. Ar dažiem jauniešiem, kas nāk un darbojas pie mums, tu jau esi iepazinusies, bet patiesībā viņu ir daudz vairāk. Katram ir sava sāpe sirsniņā, bet, darbojoties kopā, jaunieši iemācās noticēt sev un palīdzēt viens otram. Kopā grūtības pārvarēt ir daudz vieglāk, un pamazām veidojas ticība, ka neesi šajā pasaulē viens. Darbojamies mēs no pirmdienas līdz piektdienai no pusdesmitiem rītā līdz pusdesmitiem vakarā. Pie mums nenāk tikai jaunieši, bet jebkurš cilvēks, kurš vēlas atrast sevi, pārvarēt grūtības un palīdzēt citiem. Reiz man pašai bija sešpadsmit gadu. Mājās man bija regulāri konflikti ar vecākiem un es bēgu prom no mājām. Bija brīži, kad negribējās dzīvot, un es meklēju dažādus aizmiršanās veidus. Toreiz es neticēju, ka tas kaut kad varētu beigties. Gribēju aiziet pavisam prom... Bet redzi, viss dzīvē var mainīties, kad mēs paši saņemamies un gribam. Tad pie mums atnāk īstie cilvēki, kas var palīdzēt. Kā sūtņi no augšas. Patiesībā ir jānotic sev un atziņai, ka mēs paši dzīvē varam daudz ko mainīt un mums pašiem ir dota iespēja izvēlēties, pa kuru ceļu iet. Bet tas nav ne ātri, ne viegli... Šis laiks jau man ir aiz muguras, un es esmu izvēlējusies palīdzēt citiem. Mācos par sociālo darbinieku, un esmu jau pēdējā kursā."

"Cik tev pašai ir gadu?"

"Divdesmit seši."

"Es domāju, ka mazāk. Tad tas bija pirms desmit gadiem?"

"Apmēram. Bet mans ceļš bija garāks, jo toreiz vēl nebija tādi centri, kur var saņemt visu palīdzību vienuviet – gan dažāda veida interesantas nodarbības, gan speciālistus, ar kuriem sakaīgi parunāt, gan iespēju pašam nākt atpūsties un darboties patstāvīgi – uztaisīt ēst, ieiet dušā, izgulēties, izmācīties, tikties ar draugiem un paziņām. Pie mums ir iespēja pamazām kļūt arī par brīvprātīgo darbinieku vai par mentora palīgu, ja gribi iesaistīties vairāk. Bez nodarbībām ir arī pasākumi un izbraukumi dabā, kurus bieži plāno un vada paši jaunieši. Pie mums ir dažādu vecumu pozitīvi domājoši cilvēki, kas viens otram palīdz. Te ir kā mūsu kopējās mājas. Daudzi jūtas pie mums kā mājās, un mēs visi kopā šo vidi veidojam."

"Nezinu, vai man tas der. Man pārāk liels bars ar cilvēkiem nepatīk," Sanija domīgi noteica.

"Viss jau notiek pamazām," Valērija piekrita, "neviens nevienu neierobežo. Mums ir tādi sadzīvošanas noteikumi, par kuriem visi esam vienojušies. Galvenais noteikums – nedari otram to, kas tev pašam nepatīk. Patiesībā tā ir cieņa, ko mēs visi kopā veidojam un mācāmies – neaizskart otru un viņa mantas, nelamāties, neaprunāt, nemēsot, nenākt uz centru kādu vielu reibumā. Galvenais – pieņemt, ka visi mēs esam dažādi un mums katram var būt arī atšķirīgs viedoklis. Grūtākais bija sākums, bet, kad visi pierod pie noteikumiem un izturas pret tiem atbildīgi, tad viss saiet."

"Cik sen tu jau darbojies?"

"No centra pirmsākumiem, bet tas nemaz nav tik sen. Mēs darbojamies tikai pusotru gadu."

Tā raisot sarunas, abas jau bija sasniegušas kopienas centra durvis.

Šoreiz centrā valdīja pamatīgs burziņš. Kādai senioru grupai bija beigušās nodarbības, un seniori pulcējās priekšnamā –

pozitīvi noskaņoti, smējās un jokoja cits ar citu. Zālē savukārt šoreiz bija gana daudz jauniešu. Tajā bija jūtama pasākumiem raksturīgā rosība. Šķita, ka katrs bija ar kaut ko nodarbināts.

"Sveiki visiem! Esmu atvedusi pie mums Sonju," Valērija priecīgi paziņoja.

Vairāki jaunieši ar sirsnīgu apskāvienu sasveicinājās ar Valēriju, draudzīgi uzsaucot Sanijai: "Sveika! Čau! Forši, ka esi atkal pie mums!"

"Tas ir Valters," Valērija iepazīstināja Saniju ar smaidīgu vīrieti, kuram rokā bija fotokamera. "Valters vada *PhotoVoice* nodarbības, fotostudiju un veido dažādas performances ar foto. Ko jūs šodien darīsiet?"

"Šodien mums būs super iespējas," Valters vienkārši staroja, "tūlīt būs *PhotoVoice* nodarbība, pēc tam *fočēsīm* modeļu performances ar modes dizaineri Inesi. Viņa vēlāk atnāks pie mums ar visiem pārvērtību atribūtiem. Visi, kas vēlas, varēs izpausties."

"Izklausās tiešām superīgi," Valērija nopriecājās, "mēs abas ar Sonju piedalīsimies nodarbībā."

Valters ieaicināja jauniešus telpā, kurā bija aplī salikti krēsli. Dažus jauniešus – Lauri,

Viku un Vendžu – Sanija bija redzējusi jau iepriekš. Visi iekārtojās vietās, kopīgi veidojot apli. Bez jauniešiem grupai pievienojās arī daži vecāka gadagājuma cilvēki. Bija mulsinoši un mazliet bailīgi tā sēdēt kopā ar nepazīstamiem cilvēkiem, bet kopā ar Valēriju Sanija jutās daudz drošāk.

"Šodien mums grupai pievienosies arī Sonja un Valērija," Valters iesāka nodarbību. "Sākumā, kā allaž, iesildīsimies un dosimies tēmā, aplūkojot fotogrāfijas un saprotot, ko tās vēstī katram no mums. Šodien mums būs divdesmit piecas bildes, no kurām katram ir jāizvēlas viena, kura pieasaista īpašāk." Fotogrāfijas izgaismojās uz datora ekrāna, radot skaudru un dziļdomīgu noskaņu galeriju – tukšums, nolemtība, vienatne, lēciens nekuriņē, cerību stars... tā bilžu asociācijas jaucās Sanijai pa galvu. "Kura varētu būt manējā? Tā viena, kur viss vijas, mudžinās un stiepjas uz visām pusēm bez robežām? Jā, sajukums, pilnīgs un galīgs. Tā ir īstā. Mudžeklis. Manējā..."

"Vienmēr kāda bilde mūs uzrunā īpašāk. Tas ir tāpēc, ka saistās ar mūsu pašu piedzīvoto situāciju, priekšstatiem par to un emocijām. *PhotoVoice* būtība ir runāšana caur attēlu. Parunāsim, kura bilde šodien atnāca pie jums un kāpēc?" Valtera

Foto: Valters Poļakovs. Izstādes "Skaistums. Citāds" foto miniatūras

uzaicinājums iztraucēja Sanijas domas. Visi klātesošie, šķiet, jutās brīvi un nepiespiesti, atklāti dalījās savos pārdzīvojumos. Citi klausījās ļoti uzmanīgi. Sanijai viss notiekošais šķita tik neierasts... Viņa satraukti palūkojās uz Valēriju.

"Būs labi," Valērijas smaids un siltais ska- tiens viņu mierināja, "tu runāsi tad, kad būsi gatava runāt." Bailes kāpa un satraukums ņēma virsroku. Bija tik ļoti bail apzināties savu dzīvi mudžeklī, bet vēl neizmēroja- mākas šķita bailes to izteikt skaļos vārdos. Pārējo stāsti un pateiktie vārdi izšķīda Sa- nijas baiļu mākonī. Kā sajūtot, neviens viņu īpaši neuzrunāja un nespieda dalīties, ļau- jot palikt tāpat līdzās citiem vērotājas lomā.

"Lūdzu, padomājiet, kuru tēmu jums šodien būtu svarīgi ienest grupā. Pierakstiet to, un mēs izlozēsim šodienas *PhotoVoice* tēmu," Valters organizēja nākamo uzdevumu.

"Mudžeklis." Sanija pierakstīja savu tēmu uz baltas lapas un pasniedza Valērijai. Pie Valērijas satikās visas lapas, līdz nonāca Valtera rokās.

"Sonja, vai vēlies izlozēt tēmu?" Valters smaidot uzlūkoja Saniju. "Tikai izlozēt."

Sanija pastiepa roku, izvilka vienu no balta- jām lapām un pasniedza Valteram.

"Mudžeklis," Valters nosauca tēmu.

Sanijai sareiba galva. Nopietni?!

"Ļoti labi," Valters turpināja, "iztēli rosinoša tēma! Atļaujiet sev domāt plašāk un neie- robežoti par šo tēmu un ļaujieties tam, kas jums atnāks. Tagad sadalīsimies mazākās grupiņās un, kā ierasts, jūsu uzdevums ir veidot savas foto asociācijas par tēmu. At- ceramies, ka pie fotogrāfijas ir jābūt jūsu domas izvērsumam tekstā. Avotu ielas ap- kaime un kopienas centra telpas ir jūsu rīcī- bā. Laiks divdesmit piecas minūtes."

Sanijas mazo grupiņu veidoja viņas trijatā ar Valēriju un Viku.

Sanijai šeit viss šķita tik nepierasts un ci- tāds. Tēmas, par kurām šeit runāja tik

nepiespiesti un brīvi – par dažām no tām Sanija pat neuzdrīkstējās domāt. Došanās ielās, nevis bezcerīgi klaiņojot, bet cenšo- ties saskatīt citādu pasauli – saskatīt lietas ar dziļāku domu, ievērot detaļas, saskatīt simbolus un attiecināt tos uz savu iekšējo pasauli... Jā, runāt caur bildēm un attēliem, tas ir aizraujoši!

Pēc noteiktā laika visas grupas sapulcējās atpakaļ vienviet.

"Tagad došu vārdu jums, lai varat viens ot- ram pastāstīt, kā jūs piedzīvojāt tēmu "Mu- džeklis"," Valters raiti turpināja nodarbības noslēdzošo daļu.

No Sanijas grupas par savu pieredzi un ra- dīto attēlu izvēlējās pastāstīt Vika.

"Mīlestība bieži ir nesavtīga, dodoša, un tās būtība ir radīt vienotību un prieku.

Naid, gluži pretēji. Tumšas un graužošanas emocijas. Haoss. Mudžeklis."

"Šīs dienas tēma mani aizveda pie ļoti bē- dīga notikuma manā dzīvē. Tas bija pirms vienpadsmit gadiem," Vika lēni iesāka savu stāstu. "Bija daudz emociju – naid, dus- mas, bezspēcība, tas bija graužoši... Tā bija

Foto no personīgā arhīva. *PhotoVoice* nodarbības uzdevums

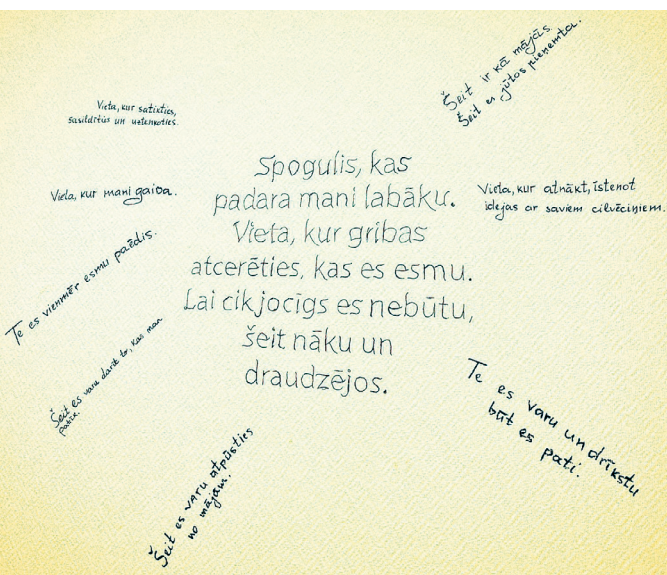

Foto no personīgā arhīva. Atziņu siena kopienas centrā "Resiliences avots"

diena, kad Zolitūdes traģēdijā gāja bojā mans mīlais brālis. Tajā vakarā es dedzināju sveci, un uguns sveces vaskā izveidoja sirsnīgu. Tas bija tik skumji... un es sapratu, ka cilvēka mīlestība ir jānovērtē, viņam dzīvam esot, bet es tik maz viņam biju to teikusi... Tādēļ ir ļoti svarīgi novērtēt to, kas mums ir. Tās ir manas atmiņas. Es par to nebiju teikusi nevienam..."

Nodarbības izskaņa bija klusa. "Pārdzīvojumos mēs esam tik vienoti... Vai es maz novērtēju to, kas man ir? Kas man vispār ir?" Sanija dziļdomīgi prātoja. "Jānovērtē ir labais. Kas manī ir tas labais?" Stūrgalvīgi galvā grasījās iezagties tukšums... "Nē, nē, man ir, man ir – atmiņas par vecmāmiņu, tēti, mājām..." Sanija sajuta savādu kamolu kaklā. "Man vajadzēs parunāt. Divatā," viņa Valērijai klusi, bet noteikti sacīja.

"Iesim!" Valērija visu saprata.

Abas iegāja nelielā kabinetā, kur gaiss smaržoja pēc vīraka. Te valdīja neparasts miers. "Šī ir mūsu sarunu istaba. Te mēs varam apsēsties." Abas apsēdās ērtos atpūtas krēslos.

Tāds bija sākums. Sākums bija pamazām. Pamazām Sanija iejutās kopienas centrā,

pamazām veidoja piederību un spēju uzticēties. Valērija kļuva par Sanijas atbalsta personu un centrs par Sanijas atbalsta salu. Nospiedošā vientulības sajūta pamazām mazinājās. Sanija atskārta, ka katram jauniešim šeit ir savs stāsts...

Valērija bija Sanijai līdzās, palīdzēja viņai iekļauties kopienas centra sadzīvē – apmeklēt nodarbības un vēlāk psihoterapijas konsultācijas, iepazīties ar citiem centra dalībniekiem, struktūrēt savu laiku, atgriezties mācīties skolā.

Ar laiku Sanija Valērijai izstāstīja savu dzīves stāstu. Ar laiku Sanijas pasaule kļuva gaišāka, drošāka un tajā ienāca jauna, pozitīvu un atbalstošu attiecību pieredze, kas vēlāk kļuva par labajām atmiņām un izšķirošo pakāpienu ārā no mudžekļa, krīzes, tumsas... Pēc vairākiem mēnešiem Sanija kļuva par centra brīvprātīgo darbinieci.

"Galvenais, ko man ir devis kopienas centrs – draugus, mājas un mīlestību, to sajūtu, ka esmu kaut kur gaidīta un ka mani pieņem tādu, kāda esmu."

Jauna sociālā pakalpojuma veidošana sākas ar skici, ko ietver pakalpojuma ieceres apraksts. Tikai radošā kopdarbā ar mērķgrupu, kurai pakalpojums ir nepieciešams, skice attīstās, transformējas un veidojas par pastāvīgu pasākumu kopumu, kas ir dzīvotspējīgs un veicina cilvēka dzīves pārmaiņas. Tieši tādēļ iepazīstināt ar kopienas centra "Resiliences avots" saturu un aktivitātēm šķita būtiski gan no mērķgrupas jaunieša, gan no sociālā darbinieka perspektīvas, rakstu veidojot kā dzīvesstāstu. Rakstā ir atspoguļotas resiliences pieejas pamatvērtības – drošas un pieņemšanas attiecības, līdzvērtība, radoša pieeja, darbošanās kopā un dalīšanās savā dzīvesstāstā. Šīs vērtības realizējot profesionālajā darbībā, mēs aktivizējam dzīves spēka avotu ne tikai jauniešiem, kuram sniedzam atbalstu, bet arī paši kļūstam par personībām bez egoisma un maldiem; kļūstam pieņemošāki, radošāki, cilvēcīgāki un vienkāršāki.

Rakstā attēlotās fotogrāfijas ir publicētas, saņemot tajās redzamo personu atļauju.

Sabiedrībā balstīts individualizēts sociālais atbalsts

Ieva Krusta

biedrības "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" valdes locekle, izpilddirektore

Kristīne Veispale

biedrības "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" valdes locekle, izpilddirektors vietniece, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes locekle

Sabiedrībā balstīta individualizēta sociālā atbalsta sniegšana personām ar smagiem multipliem traucējumiem ir sarežģīts, bet būtisks solis deinstitucionalizācijas procesā. Šajā rakstā apskatīta pieredze, izaicinājumi un risinājumi, veidojot un ieviešot inovatīvu sociālo pakalpojumu – individuālo sociālās rehabilitācijas programmu "Cerību krasts". Raksta mērķis ir parādīt, ka deinstitucionalizācija nav tikai institūciju slēgšana, bet gan drosmīga jaunu un inovatīvu risinājumu radīšana, kas prasa visu iesaistīto pušu – pašvaldību sociālo pakalpojumu administrētāju, politiķu, sociālo darbinieku un nevalstisko organizāciju – sadarbību un vienošanos kopīga mērķa sasniegšanai. Rakstā tiks raksturota uz personu vērsta pieeja, starpinstitucionālās sadarbības nozīme un Zviedrijas pieredzes ietekme uz pakalpojuma izveidi un īstenošanu Rīgā, sniedzot ieskatu gan teorētiskajos principos, gan praktiskajā realizācijā.

2023. gada novembrī tika atklāts inovatīvs un individualizēts sociālās rehabilitācijas pakalpojums Rīgas valstspilsētas pašvaldībā – individuālā sociālās rehabilitācijas programma (Rīgas dome, 2020, 99. punkts) pieciem klientiem ar

smagiem garīga rakstura traucējumiem (turpmāk tekstā – pakalpojums) "Cerību krasts". Pakalpojuma plānošanā un ieviešanā divu gadu laikā sadarbojās Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta (turpmāk – Labklājības departaments), Rīgas Sociālā dienesta, Valsts sociālās aprūpes centra (turpmāk tekstā – VSAC) "Rīga" filiāļu un biedrības "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" starpinstitucionālā komanda. Pakalpojumu nodrošina biedrība "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" (turpmāk tekstā – Biedrība). Četri no klientiem ir pilngadību sasnieguši jaunieši, kuri uzsākuši patstāvīgu dzīvi pēc ārpusģimenes aprūpes VSAC, viens no klientiem ir pēc ilgstošas sociālās aprūpes institūcijas. Pakalpojumu administrē un finansē Rīgas Sociālais dienests.

Pakalpojuma plānošana un ieviešanas process

Mūsdienų pieeja darbā ar cilvēkiem ar invaliditāti ir balstīta uz ANO konvenciju par cilvēku ar invaliditāti tiesībām, kurā noteikts, ka personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir iespējas

izvēlēties dzīvesvietu un to, kur un ar ko tās dzīvo, un ka tām neliek dzīvot kādos noteiktos apstākļos; ir pieejami dažādi mājās un dzīvesvietā sniegtie pakalpojumi un citi sociālā atbalsta pasākumi, tostarp personīgā palīdzība, kas nepieciešama, lai dzīvotu un iekļautos sabiedrībā (Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, Apvienoto Nāciju Organizācija, 2006, 19. pants). Papildus, ņemot vērā arī Eiropas invaliditātes stratēģijā 2021.–2030. gadam noteiktos prioritāros virzienus (Eiropas komisija, 2021, 4.1. sadaļa), neatkarīga dzīve (angļu val. – *independent living*) nozīmē kvalitatīvus, uz cilvēku vērstus un pieejamus uz kopienu un ģimeni balstītus pakalpojumus, kas ietver personīgo palīdzību, medicīnisko aprūpi un sociālo darbinieku intervenci, tādējādi atvieglojot ikdienas aktivitātes un nodrošinot izvēles iespējas personām ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

“Cerību krasts” pakalpojuma izveide un īstenošana ir balstīta uz personu vērstu pieeju darbā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem un normalizācijas principiem. Uz personu vērsta pieejas pamatlicējs psiholoģijā ir Karls Rodžers 20. gadsimta 40. gados, taču vēlāk pamatprincipi darbā ar klientu tika izmantoti un ieviesti arī sociālā darba praksē. Minētās teorētiskās pieejas pamatā ir personas vajadzības un personas individuālais viedoklis par savas dzīves kvalitāti. Dzīves kvalitāte ir daudzdimensionāls jēdziens, kas ietver fizisko, psiholoģisko, sociālo un citas cilvēka funkcionēšanas dimensijas, piemēram, materiālo labklājību, starppersonu attiecības, personisko attīstību, pašnoteikšanos, emocionālo labsajūtu, sociālo iekļaušanos, tiesības.

Uz personu vērsta plānošana izvirza cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pakalpojumu centrā, noskaidrojot klienta viedokli par to, kā viņš vēlas dzīvot savu dzīvi un kāds atbalsts nepieciešams, lai to būtu iespējams realizēt (McCausland, Murphy, McCarron, un McCallion, 2022). Praksē tas nozīmē darbības, kuras balstītas uz personas individuālajām vajadzībām un viņas individuālo viedokli par to, kas ir labākais iespējamais risinājums konkrētajā situācijā un iekļaušanai sabiedrībā. Galvenā loma plānošanā ir nevis speciālistam, bet pašam klientam! Mērķtiecīgi un strukturēti jāizmanto dažādas metodes

(piemēram, alternatīvā komunikācija), lai noskaidrotu klienta viedokli.

Uz personu vērsta pakalpojuma nodrošināšanā ir ietverts:

- **cieņa pret katru kā individualitāti**, ņemot vērā iepriekšējo pieredzi, intereses, prasmes, spējas, raksturu, personību, valodu, kultūru;
- **vienlīdzība** – katram ir jābūt iespējai realizēt savas tiesības dzīvei sabiedrībā;
- **tiesības uz informāciju, izmantojot alternatīvās komunikācijas līdzekļus**, dodot iespēju saņemt katram nepieciešamo informāciju par sabiedrībā notiekošajiem procesiem, pasākumiem un citām nozīmīgām aktivitātēm;
- **cieņa** – katram tiek nodrošināta iespēja dzīvot pieauguša cilvēka dzīvi, respektējot individuālās vajadzības un tieši viņam piemērotu dienas ritmu;
- **privātums un neatkarība** – katram ir individuāla personīgā telpa, individuāli iekārtota istaba ar nepieciešamajām personīgajām lietām;
- atbilstoši spējām katrs iesaistās **lēmumu pieņemšanā par savu dzīvi ikdienā** un ilgtermiņā, un lēmumi tiek iekļauti atbalsta plānā;
- **komunikācija un sadarbība** ar draugiem, radniekiem, paziņām, iepriekšējiem aprūpētājiem un citām nozīmīgām personām, kā arī iespējas iegūt jaunus kontaktus, apmeklējot dienas aprūpes centrus, specializētās darbnīcas un citus pakalpojumus, kā arī kvalitatīva brīvā laika pavadīšana;
- **neatkarība**, katram dodot iespēju būt pēc iespējas neatkarīgākam, ikdienā nodrošinot nepieciešamo individuālo atbalstu.

Normalizācijas principam ir bijusi būtiska ietekme uz to, kā ir veidoti un strukturēti sociālie pakalpojumi cilvēkiem ar invaliditāti pasaulē. NORMALIZĀCIJAS PRINCIPS (Wolfensberger, Nirje, 1972) nozīmē, ka ikvienam cilvēkam ir tiesības

uz normālu ikdienas un dzīves ritmu sabiedrībā. Vadlīnijas normalizācijas principa ieviešanai Latvijā izstrādājusi biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” (Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, 2014), ar kuru Biedrība sadarbojas, lai nodrošinātu dienas aprūpes centru vairākiem klientiem no “Ceļību krasta”.

Lai iepazītu, kā normalizācijas principi un uz personu vērsta pieeja tiek īstenota ikdienas darbā ar cilvēkiem ar smagiem garīga rakstura traucējumiem, Biedrības komanda devās pieredzes apmaiņā uz Zviedriju pie privāta sociālo pakalpojumu sniedzēja AS “Waxö Omsorg”, ar kuru Biedrībai ir sadarbība jau vairāk kā 15 gadus. AS “Waxö Omsorg” nodrošina dienas centru un grupu dzīvokļu pakalpojumus Stokholmas piepilsētā Solnā (*Solna*) un Nakā (*Nacka*) pilngadīgām personām ar kognitīvo un psihisko funkciju traucējumiem un dzīves laikā iegūtiem smadzeņu darbības traucējumiem pēc traumām vai saslimšanām. Pieredzes apmaiņas mērķis bija apmeklēt grupu dzīvokli personām ar ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem, kā arī iepazīt uz personu vērstās pieejas īstenošanu ikdienas darbā sadarbības partnera pakalpojumos.

Grupu dzīvoklis “*Storgatan*” izveidots parastas daudzdzīvokļu mājas pirmajā stāvā un nodrošina dzīvesvietu sešām personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem. Katram klientam ir savs dzīvoklis, kas sastāv no istabas, virtuves un sanitārā mezgla (duša, tualete). Grupu dzīvoklī ir pieejama arī koplietošanas dzīvojamā istaba, papildu virtuve un ēdamistaba, kur pakalpojuma iemītnieki var pulcēties un pavadīt kopā brīvo laiku.

AS “Waxö Omsorg” savas darbības pamatā grupu dzīvokļu pakalpojumos balstās uz šādiem darbības principiem, kas raksturo labu dzīvesvietas pakalpojumu un uz personu vērstās pieejas īstenošanu praksē:

- klients ir noteicējs par savu dzīvi;
- klients ir noteicējs par savu mājokli;
- klients jūtas droši savā mājoklī;
- personāls respektē klienta viedokli;

- klients saņem tādu atbalstu, kādu vēlas, lai plānotu savu ikdienu;
- klients saņem tādu atbalstu, kādu vēlas, lai iepirktos;
- klients saņem tādu atbalstu, kādu vēlas, lai pavadītu brīvo laiku un nodarbotos ar sev interesējošām lietām;
- klients saņem tādu atbalstu, kādu vēlas, lai īstenotu savas sadzīves aktivitātes;
- klients izvēlas, ar ko viņš vēlas satīties, draudzēties, komunicēt (*Waxö Omsorg*, n.d.).

Balstoties uz katra klienta atbalsta vajadzībām un interesēm, katram grupu dzīvokļa “*Storgatan*” klientam ir izveidots viņa nedēļas aktivitāšu plāns, kas sastāv no detalizēta plāna pa stundām katrai dienai. Tā kā “*Storgatan*” grupu dzīvoklī dzīvo personas ar ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem, kam ļoti svarīgs ir ierasts ikdienas ritms un lietu kārtība, daudzām ikdienas aktivitātēm papildus ir izstrādāts detalizēts tās norises apraksts, lai grupu dzīvokļa speciālistu komanda (ergoterapeits, sociālais darbinieks, trīs aprūpētāji uz sešiem klientiem) varētu sniegt nepieciešamo atbalstu vienādā veidā, kā arī stiprinātu klienta prasmes veikt pašam tās darbības, ko viņš spēj. Piemēram, kā darba dienās tiek modināta klients X: cikos darbinieks ieiet klijentes istabā, ar kādiem konkrētiem vārdiem viņu modina, pēc tam atver nakts žalūziju; kādā veidā sniedz atbalstu, lai klients X veiktu rīta aprūpes darbības un saģērbtos; ko klients X uzvelk

mugurā pati, bet ar kuriem apgērba gabaliem ir nepieciešama palīdzība u.tml.

Ļoti būtiski ir izcelt tās darbības, kuras klients var veikt pats, lai ikviens darbinieks to zinātu un ļautu klientam līdzdarboties savas ikdienas nodrošināšanā, tādējādi izvairoties no pāraprūpes. Katras aktivitātes aprakstam ir noteikts arī kopējais laiks, cik nepieciešams šādas darbības veikšanai. Informācija par katram klientam nepieciešamo atbalsta apjomu un aprūpes aktivitāšu apraksti ir ievietoti klienta aprūpes dokumentācijas mapē, kas darbiniekam ikdienā ir jāizmanto kā rokasgrāmata, kamēr viņš apgūst konkrēto darbību norises kārtību. Mainoties klienta veselības stāvoklim, viedoklim un vēlmēm, šie detalizētie aktivitāšu apraksti tiek aktualizēti. Balstoties uz klientu ikdienas aktivitāšu plāniem, grupu dzīvokļa darbiniekiem katrai dienai ir izstrādāts detalizēts darba plāns, kur norādīti konkrēti uzdevumi, to secība un nepieciešamais laiks. Piemēram: no pulksten 6.50 līdz 7.10 klientes X modināšana, no 7.10 līdz 7.30 klienta Y modināšana, no 7.30 līdz 8.30 brokastošana ar X un Y, no 8.30 līdz 9.00 klientes X sagatavošanās, lai dotos uz dienas centru, no 9.00 līdz 9.15 klienta Y sagatavošanās, lai dotos uz dienas centru, no 9.15 līdz 9.45 dokumentācijas aizpildīšana utt. Ļoti būtisks aspekts, lai nodrošinātu uz personu vērsto pieeju klientiem nepieciešamā atbalsta sniegšanā, ir atbilstošs personāla skaits. Grupu dzīvoklī "Storgatan" uz diviem klientiem tiek pie-saistīts viens aprūpētājs.

Zviedrijas kolēģu pieredze ir bijis ļoti būtisks palīgs Biedrībai individuālā sociālās rehabilitācijas pakalpojuma "Cerību krasts" īstenošanā un detalizētu individuālo aprūpes plānu izstrādē, ievērojot katra klienta dienas ritmu, individuālos rituālus, aktivitātes, vajadzības, viedokli. Piemēram, pakalpojumā ir pieci klienti, un transporta pakalpojuma risinājumi ir piemēroti katram individuāli. Darbs netiek veidots tā, lai būtu ērtāks no pakalpojuma administrēšanas skatu punkta, bet pamatojoties uz klienta individuālajām vajadzībām. Visi klienti tiek vesti ar vienu transportu uz vienu pakalpojumu vai katram klientam ir savs individuāls risinājums un iespēja apmeklēt to dienas pakalpojumu – dienas aprūpes centru, specializēto darbnīcu

vai izglītības iestādi –, kas ir visatbilstošākais individuālajām vajadzībām. Katram klientam ir savs ģimenes ārsts, veselības aprūpes un rehabilitācijas speciālists. Katram klientam ir savi rituāli ēšanā, iespēja iegādāties, pagatavot un ēst savus iecienītākos ēdienus; izvēlēties, cik ēst brokastis, pusdienas vai vakariņas. Ja ir uztura speciālista ieteikumi, notiek individuāls darbs, lai kopā ar klientu pilnveidotu ēdienkarti un uzturs būtu gan garšīgs, gan atbilstošs veselības vajadzībām.

Klienta atbalsta vajadzību izvērtēšanas process un pakalpojuma "Cerību krasts" izveide Rīgā

Viens no būtiskākajiem posmiem, lai nodrošinātu kvalitatīvu uz klienta individuālajām vajadzībām vērstu pakalpojumu plānošanu, ir atbalsta vajadzību un to apjoma izvērtēšana. Izvērtēšanā tika izmantota atbalsta intensitātes skala (turpmāk – AIS)¹, lai novērtētu personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzības personisko, ar darbu saistīto un sociālo aktivitāšu veikšanai un

¹ Labklājības ministrija. (n.d.). Atbalsta intensitātes skala. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/par_sis_isais1.pdf

noteiktu personai nepieciešamā atbalsta veidu un apjomu. Tradicionālie instrumenti un pieejas lielākoties vērtē prasmes un spējas, kuru cilvēkam trūkst, savukārt AIS balstīta uz prasmēm un spējām, kuras cilvēkam ir, un novērtē atbalstu, kāds cilvēkam ir nepieciešams, lai dzīvotu pēc iespējas neatkarīgāku dzīvi.

Izvērtēšanas process nodrošina personas ar garīga rakstura traucējumiem līdzdalību un iespēju izteikt viedokli par nepieciešamo atbalstu, dzīves kvalitāti un pašnoteikšanos, iesaistoties ikdienas aktivitātēs. Skalas papīra versija ietver novērtēšanas veidlapu uz deviņām lapām un novērtēšanas rokasgrāmatu uz 128 lapām. Atbalsta intensitātes skalu² (angļu val. – *Supports Intensity Scale*) ir izstrādājusi ASV organizācijas AAIDD (*The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*) zinātnieku grupa. Tā ļauj standartizēti novērtēt personu ar garīga rakstura traucējumiem atbalsta vajadzības šādās jomās: dzīve mājās, dzīve kopienā, mūžizglītība, nodarbinātība, veselība un drošība, sociālās aktivitātes, interešu aizstāvība, kā arī ar uzvedību un medicīnisko aprūpi saistītus jautājumus, nosakot nepieciešamā atbalsta biežumu, veidu un ilgumu. Kopā tiek vērtētas atbalsta vajadzības 57 ikdienas aktivitātēs un 28 ar uzvedību un medicīnisko aprūpi saistītos jautājumos. Izvērtējumu var veikt apmācīts speciālists, intervējot personu un 2–3 personas, kas klientu labi pazīst – personas ģimeni, aprūpētājus vai citus speciālistus. Izvērtēšanas ilgums vidēji ir 2,5–3 stundas. Balstoties uz izvērtējumu, tiek izstrādāts atbalsta plāns, un tā izstrādē var piesaistīt citus nepieciešamos speciālistus (piemēram, psihiatru, ergoterapeitu).

AIS saskaņā ar 2019. gada 2. aprīļa Ministru kabineta noteikumu Nr. 138 "Noteikumi par sociālo pakalpojumu saņemšanu" 11.3. un 22.3. apakšpunktu var izmantot izvērtēšanā pakalpojuma saņemšanai tikai tie sociālie darbinieki, kuri ir apmācīti AIS izvērtēšanas instrumenta izmantošanā.

Potenciālo individuālās sociālās rehabilitācijas

programmas (turpmāk tekstā – ISRP) "Cērību krasts" klientu izvērtēšana tika veikta 2023. gada maijā un jūnijā VSAC "Rīga" filiālēs. Izvērtēšanas process noritēja strukturētas intervijas veidā, par pamatu izmantojot AIS izvērtēšanas veidlapu, kur intervētājs noskaidro, kāds atbalsts, cik bieži un cik ilgi personai nepieciešams, lai veiktu katru no izvērtējamām aktivitātēm. Piemēram, kāds atbalsts personai ir nepieciešams, lai pagatavotu maltīti – vai vispār atbalsts ir nepieciešams, varbūt tikai uzraudzība vai mutiska instruēšana, varbūt tā ir daļēja vai pilnīga palīdzība visas darbības veikšanas laikā. Precizējot, kāds atbalsta veids nepieciešams konkrētās darbības veikšanai, tiek skaidrots, cik bieži šāda veida atbalsts ir nepieciešams – katru stundu un biežāk, reizi dienā, reizi nedēļā, reizi mēnesī u.tml. Piemēram, ja klients ikdienā ēd vismaz trīs reizes dienā, tad ir iespējams noteikt, cik bieži, cik ilgi un kāds atbalsts nepieciešams maltītes pagatavošanai. Nepieciešamā atbalsta ilgumu dienā vērtē, saskaitot tiešā atbalsta ilgumu visās atbalsta sniegšanas reizēs vienas dienas ietvaros, piemēram, palīdzība brokastu sagatavošanā – 10 minūtes; pusdienu pagatavošanā – 30 minūtes; vakariņu pagatavošanā – 30 minūtes. Dienas laikā kopā 70 minūtes.

Ļoti svarīgi, lai izvērtēšanas procesā tiktu iesaistīta pati izvērtējamā persona atbilstoši savām spējām iesaistīties izvērtēšanā. Visiem potenciālajiem pakalpojuma "Cērību krasts" klientiem ir ļoti smagi garīga rakstura traucējumi, un bija grūti visu izvērtēšanas laiku aktīvi iesaistīties intervijā. Līdz ar to viņi izvērtēšanas procesa laikā periodiski bija klātesoši un divi epizodiski iesaistījās, izsakot viedokli par sev saprotamām tēmām. Gadījumos, kad klients pats nespēj izteikt viedokli, liela nozīme ir saziņai ar speciālistiem un līdzcilvēkiem (ģimenes locekļiem, aizgādņiem vai citām atbalsta personām), kuri labi pārzina klienta spējas un preferences, jo ir novērojuši viņu ikdienā.

Izvērtēšanas laikā tikai vienam no klientiem bija iecelts aizgādnis, kurš ikdienā regulāri ir kontaktā ar klientu un ļoti labi pārzina klienta vajadzības un intereses. Līdz ar to aizgādnis tika aicināts piedalīties intervijā un vēlāk arī atbalsta

² American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. (n.d.). Supports Intensity Scale. Pieejams: <https://www.aaid.org/sis>

plāna izstrādē kā klienta interešu pārstāvis. Pārējiem trīs klientiem nebija ne ciešu kontaktu ar kādu no ģimenes locekļiem, ne aizgādņu, kas varētu sniegt informāciju par klientu un viņa vajadzībām, tādēļ izvērtēšanā vajadzīgo informāciju varēja sniegt VSAC "Rīga" filiāļu darbinieki.

Pateicoties tam, ka VSAC "Rīga" filiālēs ikdienā ar jauniešiem strādā speciālistu komanda, katra klienta izvērtēšanā bija iespēja piesaistīt tieši to speciālistu loku un aprūpes darbiniekus, kas ļoti labi zina klientu un varēja sniegt informāciju par klientam nepieciešamo atbalstu no sava profesionālā skatījuma. Ārstniecības sektora darbinieki – ārsti pediatri un medmāsas – varēja sniegt detalizētu informāciju par klientu medicīniskā atbalsta vajadzībām, kas ir jāņem vērā ikdienas darbā. Piemēram, nepieciešamība izveidot un ievērot speciālu uztura plānu, izmantot specializēto uzturu, sekot līdzi regulārai vēdera izejai, alerģijām.

Nereti personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem papildus var būt arī citi dažāda rakstura funkcionālie traucējumi. Arī mūsu klientiem ir kustību un redzes traucējumi; izvērtēšanas laikā radās aizdomas vēl par dzirdes traucējumiem, gremošanas traucējumiem, endokrīnās sistēmas darbības traucējumiem un citiem.

Sociālie darbinieki, sociālie audzinātāji, klīniskais psihologs, fizioterapeits, logopēds, mūzikas terapeits varēja sniegt informāciju par nepieciešamo atbalstu klientu ikdienas gaitās, par viņu interesēm, stiprajām pusēm; par būtiskāko atbalstu, lai iesaistītos dažādās aktivitātēs un paustu savu viedokli par to, kas patīk vai nepatīk; lai uzzinātu, kas ir tie klienta dzīvē nepieciešamie resursi un cilvēki, ko ir svarīgi saglabāt un turpināt uzturēt sociālās saites un kontaktus.

Balstoties uz izvērtēšanas laikā iegūto informāciju, katram klientam tika izstrādāts individuālā atbalsta plāns, kurā apkopota informācija: kāds atbalsts katram klientam ir nepieciešams viņa dzīvesvietā, kāds dienas nodarbinātības pakalpojums klientam būtu piemērotākais, kādi papildu sociālās un medicīniskās rehabilitācijas pakalpojumi klientam ir būtiski, kādi resursi nepieciešami, lai to nodrošinātu. Ļoti svarīgi ir iekļaut plānā klientam jau esošo atbalsta tīklu,

kura ietvaros turpināt sadarbību un saziņu arī pēc klienta pārcelšanās uz jauno dzīvesvietu.

Apkopojot visu piecu pakalpojuma "Cerību krasts" klientu atbalsta plānos noteikto atbalsta apjomu, sadarbībā ar Labklājības departamentu, Rīgas Sociālo dienestu un biedrību "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" tika izstrādāts kopējs pakalpojuma "Cerību krasts" apraksts un tā īstenošanai nepieciešamo darbinieku un citu resursu, tai skaitā nepieciešamā finansējuma, plānojums. Rīgas Sociālais dienests sadarbībā ar Biedrību ne retāk kā vienu reizi gadā pārskata pakalpojuma īstenošanas gaitu. Mainoties klienta sociālajai situācijai, veselības stāvoklim vai kādiem citiem būtiskiem viņa dzīves aspektiem, sniegtā pakalpojuma saturs un apjoms tiek pārskatīts un sadarbībā ar Rīgas Sociālo dienestu tiek veiktas izmaiņas līgumā, piemēram, papildu finansējums ergoterapeita, individuālā aprūpētāja vai cita speciālista piesaistei. Pakalpojuma līguma nosacījumi ir izveidoti tā, lai varētu realizēt individuālos atbalsta plānus katram klientam atbilstoši viņa vajadzībām.

Paralēli izvērtēšanas procesam no 2023. gada janvāra līdz 2023. gada augustam tika meklēta piemērota dzīvesvieta pieciem klientiem. Tas bija viens no lielākajiem izaicinājumiem pakalpojuma ieviešanai, jo nepieciešama bija gan vides piekļūstamības nodrošināšana, gan arī dzīvokļu mājas īpašnieka saskaņojums tam, ka parastā daudzdzīvokļu mājā tiks nodrošināts sociālais pakalpojums. Piemērotu dzīvokļu atrašanas un pielāgošanas, dzīvokļu, istabu, higiēnas telpu, koplietošanas telpu aprīkošanas kopējais nepieciešamais termiņš bija gads. Tā kā šādu klientu mērķgrupu vajadzībām atbilstošas telpas visbiežāk nav ne pašvaldības rīcībā, ne arī ir pieejamas privātajā mājokļu tirgū, tad vienīgais risinājums ir pārveidot un pielāgot esošas dzīvojamās telpas – bet tas prasa laiku un finanšu līdzekļus. Šis faktors jāņem vērā, veidojot uz klientu vērstu pakalpojumu un ievērojot katra klienta individuālās vajadzības.

Darbinieku atlase un mācības notika trīs mēnešu ilgumā, pirmās mācības organizējot kopā jaunaajiem darbiniekiem un VSAC "Rīga" speciālistiem, kuri nodrošināja līdzšinējo atbalstu klientiem.

Pārejas posmā, kurš ilga vidēji trīs mēnešus, tika paredzēts katra klienta individuālais pārejas periods un uzņemšana jaunajā pakalpojumā, saglabājot kontaktu ar iepriekšējām aprūpes un atbalsta personām. Saziņa ar iepriekšējiem aprūpētājiem regulāri notika telefoniski, videozvanos, nodrošinot iespēju ciemoties, kopīgi svinēt svētkus. Tas ir ļoti svarīgs priekšnosacījums, lai klientiem būtu vieglāks un veiksmīgāks adaptācijas process. Sadarbība un komunikācija tika nodrošināta, pateicoties lielai iesaistei un atsaucībai no VSAC "Rīga" filiāļu speciālistiem.

Uz personu vērsta pakalpojuma nodrošināšana praksē

Kā jau tika minēts iepriekš rakstā, pakalpojums tiek nodrošināts, ievērojot uz personu vērstu pieeju darbā ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem un normalizācijas principus (Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi, 2014). Ikdienas darbs un darba apjoms, kā arī veicamie pienākumi tiek nodrošināti atbilstoši katra klienta individuālajam atbalsta plānam un piemēroti katra klienta vajadzībām.

Normalizācijas principa īstenošana ietver normālu dienas ritmu (Wolfensberger, Nirje, 1972). **Tas nozīmē, ka no rīta jāpieceļas un jāpārgērbjas. Normāls dienas ritms nozīmē arī to, ka nav jāiet gulēt visiem vienā laikā, bet katrs to dara individuāli.**

Pakalpojumā iesaistītie speciālisti veic novērojumus un izvērtēšanu par katru darbību, piemēram, vai klients var atgriezt dušu pats, vai viņam nepieciešams palīdzēt, vai viņam labāk patīk iet dušā no rīta vai vakarā, vai varbūt klients izvēlas vannu. Tas arī tiek iekļauts atbalsta plānā un aprūpētāju veicamo darbību uzskaites lapā katram klientam individuāli.

Viens no piemēriem. Iepriekšējie pakalpojumu sniedzēji izvērtēšanā norādīja, ka vienam no klientiem ļoti patīk iet vannā un tas palīdz arī nomierināties. Sākotnēji pakalpojuma telpās bija ierīkotas dušas, bet tika pieņemts lēmums pārplānot higiēnas telpu, un tagad ir ierīkota vanna. Novērots, ka tas ir veicinājis klienta labizjūtu, ir novērotas pozitīvas uzvedības izmaiņas.

Lai veicinātu klientu patstāvību, klientus atbalsta pieņemot lēmumus pašiem visās ikdienas aktivitātēs, piemēram, izvēlēties un iegādāties iecienīto zobu birsti un zobu pastu, skūšanās veidu – ar skuvekli un putām vai skūšanās aparātu, dodot iespēju skūties pašiem (ja nepieciešams, aprūpētājs palīdz), un citas ikdienā tik būtiskas lietas.

Svarīgi ir arī citi higiēnas līdzekļi, īpaši klientiem, kuriem ir smagi un multipli traucējumi, redzes un kustību traucējumi, kuri, piemēram, pieraduši pie noteiktiem inkontinences līdzekļiem. Pakalpojumā tas tika ņemts vērā – turpina lietot tieši to, kas klientam ir ērtāks, lai neradītu iemeslu satraukumam un līdz ar to arī psihiskās veselības stāvokļa izmaiņām.

Vienam no klientiem lietojam *SymWriter2* piktogrammu programmu dienas un nedēļas plānojuma vizuālajam attēlojumam, kā arī izmantojam citus alternatīvās komunikācijas resursus, lai veicinātu klientu iesaisti lēmumu pieņemšanā.

Normalizācijas princips ietver arī normālu dzīves ritmu. Lielākā daļa cilvēku dzīvo vienā vietā, strādā vai apmeklē skolu kādā citā vietā, savukārt brīvā laika aktivitātes notiek dažādās vietās.

Tāpēc klientiem tiek nodrošināta iespēja saņemt vairākus pakalpojumus, vismaz divus, kur dzīves vietas un dienas aktivitātes ir nodalītas.

- Dienas aprūpes centrs.
- Specializētās darbnīcas.
- Gadījumos, ja klients veselības vai citu apstākļu dēļ nevar apmeklēt dienas pakalpojumu, ir iespēja palikt mājās ar individuāla aprūpētāja klātbūtni.
- Citi sociālās rehabilitācijas un veselības aprūpes speciālisti (ABA terapeits, ergoterapeits, fizioterapeits, uztura speciālists un citi strādā gan klienta dzīvesvietā, gan konsultācijas tiek saņemtas veselības centros).

Divi no "Cerību krasta" klientiem apmeklē biedrības "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi" dienas aprūpes centru. Tāpēc notiek starpinstucionālā sadarbība starp abiem pakalpojumu

sniedzējiem, piemēram, ergoterapeita rekomendācijas metodēm no dienas aprūpes centra tiek izmantotas arī mājas vidē. Tas ir devis lielu progresu klientu patstāvības veicināšanā, piemēram, attīstot spēju pašiem ēst nesablenderētu, bet vienkārši pagatavotu ēdienu, mazināt trauksmi aprūpes laikā un veicinājis dažādu individuālo prasmju apguvi.

Atbilstoši klientu vecumam un interesēm tiek piedāvātas habilitējošas aktivitātes. Vienam no klientiem ļoti patīk zirgi, tāpēc, plānojot brīvā laika aktivitātes, tas tiek ņemts vērā un ir nodrošināta šāda iespēja

Normalizācija nozīmē iespēju piedzīvot normāla dzīves cikla attīstības pieredzi.

Tāpēc tiek respektētas klientu tiesības uz izvēli, piemēram, katram klientam ir iespēja apmeklēt savu izvēlēto frizieri; ja tiek plānots brauciens uz Mežaparku, tajā dodas nevis visi klienti, bet tie, kuri izteikuši vēlmi svētdienā doties garākā izbraucienā vai sauloties pie ezera. Vienlaikus normāla dzīves cikla attīstības pieredze nozīmē to, ka klientiem tiek piedāvātas viņu vecumam atbilstošas aktivitāšu iespējas.

Normalizācija nozīmē iespēju izjust normālu gada ritmu ar tradicionāliem un personīgi svarīgiem svētkiem.

Klientiem ir iespējas svinēt visus viņiem būtiskus svētkus – izlaidumi, skolas pasākumi, dzimšanas un vārda dienas, kristības, ja klients izteicis tādu

vēlēšanos, gadskārtējie svētki. Viens no klientiem vēlējas savu dzimšanas dienu atzīmēt, spēlējot boulingu – tāpēc tas tiek kopīgi plānots un īstenots. Klientiem tāpat kā ikvienam no mums ir vēlme apmeklēt interesēm atbilstošus pasākumus, tāpēc aktivitātes tiek plānotas kopā, un galvenā loma lēmumu pieņemšanā ir klientam. Piemēram, vasarā kopā ar klientiem aprūpētāji dodas uz jūru, vairāku dienu izbraucienā pa Latviju. Ja kāda klienta pašsajūta mainās, tad brauciens tiek pārplānots.

Draudzība, attiecības.

Tiek veicinātas un atbalstītas klientu attiecības gan ar draugiem, gan radniekiem un aizgādniekiem, gan no jauna iepazītiem cilvēkiem. Ciemoties pie klientiem var ikviens, arī klienti pēc izvēles dodas ciemos. Iespējams rūpēties par kādu mājdzīvnieku vai izmantot iemīļotāko klienta nodarbi, izvest pastaigāties vai barot dzīvniekus.

Normalizācija nozīmē vispārējo pakalpojumu pieejamību kā ikvienam sabiedrības loceklim.

Klientiem ir iespēja kopā ar aprūpētāju vai sociālo darbinieku apmeklēt publiskās pakalpojumu sniegšanas vietas, veikalus, banku, pastu; iepirkties pašiem vai izvēlēties produktus internetveikalā, apmeklēt katram savu ģimenes ārstu vai psihiatru, frizieri, restorānu vai citu pakalpojumu, kā arī jebkuru citu vietu vai pakalpojumu atbilstoši savām vēlmēm, interesēm un vajadzībām. Piemēram, viens no klientiem regulāri kopā ar aprūpētāju vai aizgādni apmeklē baznīcu.

Normāli dzīves apstākļi.

Katram klientam ir atsevišķa guļamistaba ar tieši viņam pielāgotu vidi un visiem kopēja atpūtas istaba. Kopējās telpas pielāgotas klientu vajadzībām, ir nodrošinātas vides pieejamības prasības. Viena atsevišķa istaba ir paredzēta darbiniekiem.

Normalizācijas princips nozīmē, ka pēc iespējas ir jāņem vērā un jārespektē cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem izvēle, vēlmes un cerības.

Aprūpētāju darbs tiek plānots tā, ka klienti kopā ar aprūpētājiem var doties iepirkties, piemēram, uz tirgu, jo tur var nopirkt garšīgākus augļus un

« Uz personu vērsta pieeja praksē ir devusi iespēju pārliecināties, ka uzlabojas gan klientu pašaprūpes spējas, komunikācijas, sociālās un dzīves prasmes, gan psihoemocionālais stāvoklis, gan labizjūta ikdienā. »

dārzeņus nekā veikālā, vai uz iemīļotāko veikalu, jo tur pa ceļam ir iespēja pabarot trušus. Katrai dienai, ņemot vērā zviedru kolēģu pieredzi, ir savs plāns, kurā paredzētas noteiktas aktivitātes. Tā kā vairāki klienti ir neverbāli un nespēj pateikt savas vēlmes, liela nozīme ir ikdienas novērojumiem, kādas darbības vai aktivitātes veicina klientu labizjūtu un patstāvību. Dodot klientiem iespēju izmēģināt pašiem noturēt kādu priekšmetu rokā, klausīties dažādu mūziku un vērojot, kā mainās uzvedība, var secināt, kāda mūzika patīk konkrētajam klientam. Uz personu vērsta pieeja praksē ir devusi iespēju pārliecināties, ka uzlabojas gan klientu pašaprūpes spējas, komunikācijas, sociālās un dzīves prasmes, gan psihoemocionālais stāvoklis, gan labizjūta ikdienā. Klientu uzvedība gada laikā ir mainījusies, viņi jūtas drošāki, mazinājušās agresīvas uzvedības epizodes, uzlabojusies prasme sazināties ar apkārtējiem.

Lai nodrošinātu diennakts atbalstu un profesionālu darbu, pakalpojumā strādā diennakts un dienas aprūpētāji. Tiek nodrošinātas mācības un supervīzijas. Lai īstenotu individualizētu pieeju, ir nepieciešams nodrošināt personāla nepārtrauktu profesionālo pilnveidi. Personālam ir jāspēj elastīgi piemēroties mainīgajām klientu

vajadzībām, esot līdzās klientiem un rūpējoties par drošu ikdienas dzīves norisi.

Papildus pakalpojumā tiek nodrošināts specializētā transporta pakalpojums nokļūšanai izglītības iestādē, dienas aprūpes centrā, specializētās darbnīcās tiem klientiem, kuriem funkcionālu traucējumu dēļ nav iespējams izmantot sabiedrisko transportu. Sociālais darbinieks nodrošina starpinstitucionālo un starpprofesionālu komandas darbu, sadarbību ar Rīgas Sociālo dienestu un citiem pakalpojumu sniedzējiem – izglītības iestādēm, dienas aprūpes centriem, specializēto darbnīcu un ārstniecības iestādēm.

Apkopojot pieredzi pakalpojuma ieviešanā, autori iesaka ņemt vērā turpmāk aprakstītos principus.

- Veidojot jaunu inovatīvu pakalpojumu, izpētīt teorētiskās pieejas un mūsdienu aktualitātes darbā ar cilvēkiem ar invalīditāti.

- Inovatīvs pakalpojums ir iespējams, ne tikai veidojot jaunus infrastruktūras objektus, bet arī veidojot pakalpojumu esošajos mājokļos, daudzdzīvokļu mājās. Tomēr ir jāņem vērā, ka, visticamāk, mājokļu tirgū nav pieejamas klientu mērķgrupai atbilstošas telpas, tāpēc ir nepieciešams ieplānot laiku meklēšanai un iekļaut pakalpojuma cenā ar telpu nodrošināšanu saistīto finansējumu – to pielāgošanai, renovācijai un aprīkošanai, pirms klienti faktiski uzsāk saņemt pakalpojumu.
- Jāvelta pietiekams laiks pārejas periodam un adaptācijai.
- Starpinstitucionālā sadarbība ir jānodrošina nepārtraukti visa pakalpojuma ieviešanas laikā kā obligāts priekšnosacījums, lai īstenotu vienotu uz individuālām vajadzībām vērstu pieeju.
- Klienta viedoklis par viņam piemērotāko atbalsta veidu un dzīvesvietu ir būtisks priekšnosacījums klienta labizjūtas, tiesību un dzīves kvalitātes nodrošināšanā.
- Atbilstošs personāla resurss, darbinieku kvalifikācija, pieredze un profesionālā pilnveide – mācības un supervīzijas, materiālie un tehniskie resursi, specializētais transports it būtiski resursi, lai nodrošinātu vienotu pieeju darbā ar klientiem.
- Izmantot uz personu vērstu pieeju pakalpojumu plānošanā, ieviešanā un īstenošanā – tas nozīmē būt elastīgiem, pielāgot pakalpojuma saturu atbilstoši klienta vajadzībām un meklēt labākos iespējamus risinājumus.

Izmantotie avoti

1. Apvienoto Nāciju Organizācija. (2006). *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*. Pieejams <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1630>
2. Bela, B. un Rasnača, L. (Red.). (2023). *Sociālā darba vārdnīca*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 640 lpp.
3. Eiropas Komisija. (2021). *Savienība, kurā valda līdztiesība: personu ar invaliditāti tiesību stratēģija 2021.–2030. gadam* (COM(2021) 101 final). EUR-Lex. Pieejams <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A52021DC0101>
4. Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi. (2014). *Vadlīnijas normalizācijas principa ieviešanai*. Pieejams: <https://www.lkndz.lv/uploads/2022/06/1415824479-vadlinijasnormalizacijasprincipaieviesanai.pdf>
5. McCausland, D., Murphy, E., McCarron, M., & McCallion, P. (2022). The potential for person-centred planning to support the community participation of adults with an intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities*, 26(3), 603–623. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17446295211022125>
6. Ministru kabineta 2019. gada 2. aprīļa noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par sociālo pakalpojumu saņemšanu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/305995>
7. Rīgas domes 2020. gada 6. marta saistošie noteikumi Nr. 3 "Rīgas valstspilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313649>
8. Waxö Omsorg. (n.d.). *Värdegrund och mål* [Vērtības un mērķi]. Pieejams: <https://www.waxo.se/index.php/om-oss/vardegrund-och-mal>
9. Wolfensberger, W., and Nirje, B. (1972). *The principle of normalization in human services*. Toronto: National Institute on Mental Retardation. P. 258

Sociālā darba ceļu viens iet nevar

Vita Roga-Vailza

Dr. sc. paed., Latvijas Sociālo darbinieku
biedrības biedre

Šajā rakstā paustās atziņas veidojušās sirsnīgā un iedvesmojošā sarunā starp divām ilggadējām kolēģēm un domu biedrēm – levu Ozolu un mani, Vitu Rogu-Vailzu. Šī ir saruna, kas atspoguļo sirdi un prātu, un tās iemesls bija īpašs notikums – levas saņemtais Latvijas Republikas Ministru kabineta Atzinības raksts par viņas nenovērtējamo ieguldījumu sociālā darba attīstībā, efektivitātes veicināšanā, kā arī sociālo darbinieku sagatavošanā un atbalstā. levas profesionālo ceļu raksturo vēlme radīt, iedrošināt un virzīt pārmaiņām, bet piešķirtā atzinība ir apliecinājums viņas milzīgajai enerģijai, intuīcijai un spējai būt par paraugu gan kolēģiem, gan studentiem.

Ar levu tikāties viņas psihoterapijas prakses telpā, un sarunas mērķis bija dzirdēt levas pārdomas par paveikto sociālā darba jomā, par viņas pieredzi un atziņām, kas veidojušās šo gadu laikā. Tā bija saruna ar sociālo darbinieci, pasniedzēju un cilvēku, kurš spēj iedvesmot citus ne tikai ar savu darbu, bet aizrauj arī kā interesanta personība. Saruna nebija formāla jautājumu un atbilžu apmaiņa, bet gan dvēseliska ceļojuma atspoguļojums caur levas pieredzes bagāžu – jaunu ideju radīšanas prieku, grūtību pārvarēšanu un domām par to, kā sociālais darbs var turpināt attīstīties. Šajā sarunā leva dalījās ar atziņām un idejām, kas ne tikai raksturo viņas redzējumu par profesiju, bet arī dod impulsu pārdomām un darbībai ikvienam, kurš rūpējas par cilvēku un sabiedrības labklājību.

« Uz sociālo darbu gāju, piepildīta ar humānistu idejām, kā padarīt pasauli, sistēmu, sabiedrību labāku un taisnīgāku cilvēkam. Tāds bija mans utopiskais, idealizētais uzstādījums, un par tādu praktisko darbu nojausma maza. »

Par levu

leva Ozola ir viena no ievērojamākajām personībām Latvijas sociālā darba jomā. Viņas profesionālais ceļš aptver vairāk nekā 30 gadus, un 1998. gadā viņa absolvēja sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolu "Attīstība" (turpmāk tekstā – "Attīstība"). Jau sarunas sākumā leva atzinās: *"Uz sociālo darbu gāju, piepildīta ar humānistu idejām, kā padarīt pasauli, sistēmu, sabiedrību labāku un taisnīgāku cilvēkam. Tāds bija mans utopiskais, idealizētais uzstādījums, un par tādu praktisko darbu nojausma maza."* Līdz ar to "Attīstība" kļuva par levas pirmo nozīmīgo vietu, kur viņa ieguva fundamentālas zināšanas, skaidru izpratni par sociālā darba vērtībām un teorētisko pamatu, un to viņa vienmēr dēvējusi par vienu no labākajām

Foto no levas personīgā arhīva

izglītībām, ko varēja iegūt Latvijā. Par šo laiku leva saka: ***"Tur bija viss! Filozofija, antropoloģija, reliģija, ekonomika, loģika, psiholoģija... Pasaulē atradās vieta, kurā visas manas intereses ir vienkopas, un te ir cilvēki, kurus arī interesē šis kopums. Līdz pat šim laikam domāju, ka tā bija vislabākā izglītība."***

Savā profesionālajā dzīvē leva vienmēr ir meklējusi līdzsvaru starp teoriju un praksi, uzsverot, ka abas ir neatņemamas sociālā darba sastāvdaļas. Pēc augstskolas beigšanas viņa sāka strādāt bērnu tiesību aizsardzības jomā, toreizējā Bērnu tiesību aizsardzības centrā, tādējādi iegūstot pieredzi makro prakses līmenī. Šī pieredze kļuva par pamatu viņas dziļākajai izpratnei par sociālo sistēmu attīstību un spējai saskatīt nepieciešamās sistēmiskās pārmaiņas sociālajā jomā.

levas iesaiste ir devusi būtisku ieguldījumu sociālā darba attīstībā Latvijā. 2006. gadā viņa kopā ar kolēģiem nodibināja Latvijas Sociālo darbinieku biedrību, lai aizstāvētu profesijas vērtības un stiprinātu profesionālo kopienas. Īpaši var izcelt levas ieguldījumu sociālā darba normatīvo aktu izstrādē un metodisko materiālu

veidošanā, sevišķi darbu pie metodikas sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem, sociālā darba vārdnīcas un sociālā darba teoriju monogrāfijas. Vienlaikus viņa kļuva par nozīmīgu personu supervīzijas attīstībā, dibinot Latvijas Supervizoru apvienību un veicinot profesionālās supervīzijas sistēmas ieviešanu, kas šobrīd tiek uzskatīta par vienu no labākajām Eiropā.

Savā profesionālās izaugsmes ceļā leva neapstājās tikai pie sociālā darba praktizēšanas un attīstības, bet pievērsās arī akadēmiskajai darbībai – studentu izglītošanai. Darbs ar studentiem ir arī viņas sirdslieta. Viņa ir docente Latvijas Universitātē, sniegusi lekcijas arī citās mācību iestādēs. Izglītošanās procesā leva visvairāk uzsver kritiskās domāšanas un refleksijas nozīmi sociālā darba studijās. Līdztekus viņa izstrādājusi un vadījusi tālākizglītības programmas, kurās tiek realizēta specializācija darbam ar ģimenēm, jauniešiem un kopienām.

Šobrīd leva strādā kā psihoterapeite, un sarunā viņa atklāja diezgan daudz aspektu šādai "pārejai" no sociālā darba uz psihoterapiju. Aizsākumi meklējami jau ļoti agri, kad levas mīļākie grāmatu autori bija Jungs, Rodžers, Adlers, Fromms un citi humānisti. *"Psihodinamiskās pieejas es jau sen integrēju sociālajā darbā ar ģimenēm, jo tās praksē palīdzēja labāk izprast klientu traucējumus un atrast atbilstošākos veidus, kā veidot darba aliansi. Nemaz nevaru iztēloties, kā es bez tām būtu strādājusi. Man pakāpeniski aizvien vairāk pieauga interese fokusēties uz tiešo praksi individuālā līmenī, bet sociālajā darbā Latvijā psihosociālais darbs, psihosociālā konsultēšana, atveseļošana (angļu val. – treatment) ASV klīniskā sociālā darba izpratnē vēl ilgi nevarēs attīstīties, līdz ar to es fokusējos uz psihoterapiju."* Viņas pāreja uz psihoterapeitisko darbu nenozīmēja attālināšanos no sociālā darba – tā bija dabiska virzība, kurā viņa integrēja savas zināšanas par cilvēka psihi norisēm un to lietojumu darbā ar ģimenēm un indivīdiem. Leva ir sertificēta Junga analītiskā psihoterapeite, kura savā darbā apvieno psihodinamiskās pieejas un humānisma vērtības, kas viņai vienmēr bijušas svarīgas. Levas darbs ar klientiem – gan individuāli, gan grupās – vienmēr ir vērst uz cilvēka stiprināšanu un

« Manas intereses vienmēr bijušas saistītas arī ar cilvēka psihi dzīlumu izziņāšanu. Ja socioloģija, antropoloģija, kosmosa astronomija ir tāds milzīgais paplašinājums, tad psihoterapija, zināšanas par psihi ir iegremdēšanās, iedziļināšanās – kā psihi "piezūmošana" ar mikroskopu. »

atvēršanos: "Manas intereses vienmēr bijušas saistītas arī ar cilvēka psihi dzīlumu izziņāšanu. Ja socioloģija, antropoloģija, kosmosa astronomija ir tāds milzīgais paplašinājums, tad psihoterapija, zināšanas par psihi ir iegremdēšanās, iedziļināšanās – kā psihi "piezūmošana" ar mikroskopu."

Profesionālā izglītība sociālajā darbā jāorientē uz mazākām, elastīgākām izglītības formām

Leva uzskata, ka sociālā darba izglītības kvalitāte ir saistāma ar mazākām un elastīgākām izglītības formām, piemēram, specializētām sociālā darba skolām vai tālākizglītības programmām. Sarunā viņa norādīja, ka šādas izglītības formas veicina ciešāku un individuālu saikni starp pasniedzējiem un studentiem – tas ļauj efektīvāk nodot zināšanas, prasmes un attīstīt praktisko darbību. Lielajās augstskolu struktūrās bieži pietrūkst šādas personiskās pieejas, un

tās nereti zaudē iespēju nodrošināt studentiem nepieciešamo individuālo atbalstu. **"Man šķiet, ka kaut ko zaudējam milzīgajās augstskolu struktūrās, nespējot panākt to elastību un kontaktu, kas būtu nepieciešams darbā ar studentiem."** Leva īpaši izcēla tālākizglītības programmas kā nozīmīgu veidu, lai veicinātu jauna sociālā darba akadēmiskā personāla attīstību. Viņa norādīja, ka šādas programmas ne tikai paplašina specifisku profesionālo zināšanu klāstu, bet arī palīdz attīstīt jaunas mācību metodes. Profesijas attīstībā tāpat kā jebkurā sistēmā ir vajadzīga vecā nomaļā ar jauno, ir vajadzīga spriedze starp tradicionālo un jauno, teoriju un praksi, ideālismu un realismu. Tieši šajā daudzveidīgajā spriedzē rodas profesijas labvēlīgai attīstībai nepieciešamā mijiedarbība. Turklāt, kā uzsvēra leva, mazākas izglītības struktūras spēj nodrošināt lielāku elastību un nepārtrauktu dalīšanos praktiskajā pieredzē, kas ir būtiska sociālā darba jomas attīstībai. Mācības mazākās grupās palīdz uzturēt dialogu starp studentiem un pasniedzējiem, ļaujot efektīvāk apgūt un lietot teorētiskās zināšanas praksē. Viena no bieži diskutētajām iespējām ir sociālā darba skolas izveide. **"Esmu no tiem, kas jau sen atbalsta ideju par sociālā darba skolas izveidi tieši sociālajiem darbiniekiem, jo esošā augstākās izglītības sistēma, manuprāt, nespēj "iznest" šāda veida profesionālo izglītību."**

Sociālā darba izglītībā jāstiprina teorijas un prakses integrācija

Saskaņā ar levas kā augstskolas akadēmiskā personāla viedokli sociālā darba efektivitāti un izglītību raksturo spēja apvienot teoriju un praksi. Viņa uzsvēra, ka teorija bez praktiskas lietošanas ir neefektīva (jo netiek "darbināta"), savukārt prakse bez teorētiska pamata ir nepilnīga. Teoriju apguve ir svarīga, un to lietojums praksē ir būtisks, lai sociālie darbinieki spētu efektīvi strādāt ar dažādām klientu problēmām, spētu sadzirdēt cilvēku vajadzības un rastu labākos veidus, kā sniegt atbalstu.

Sarunas laikā leva vairākkārt pieminēja, ka

daudzi sociālā darba studiju programmā studējošie savas prakses laikā izjūt disonansi starp to, ko viņi mācās augstskolā, un to, kas tiek sagaidīts no viņiem praksē. Teorijas zināšanas, prasmes izmantot teoriju praksē un refleksija ir tas, kas palīdz noturēt prakses un teorijas dabisku iekļaušanos vienai otrā. **“Savās lekcijās es vienmēr stingri aizstāvu teorijas un prakses saistību. Man pat ir savs termins – teoprakse, lai pat vārdiski es tās padarītu saistītas. Neviena nav pateicis labāk kā I. Kants: “Prakse bez teorijas ir akla, bet teorija bez prakses ir mirusi!””**

Šāda pieeja ļauj studentiem ne tikai apgūt teorētiskās zināšanas, bet arī izmantot tās reālās situācijās, stiprinot viņu spēju reflektēt un pieņemt pamatotus profesionālus lēmumus. Ievas skatījumā augstskolas ir tādi kā “profesionālās socializēšanās institūti” jeb socializācijas telpa ar savām profesionālajām vērtībām, kas tiek ielikta studentu profesionālajā izaugsmei.

Profesionālā kopiena ir būtiska sociālā darba attīstībai

Ieva uzsvēra, ka sociālā darba attīstībai Latvijā izšķiroša loma ir profesionālām kopienām un sadarbībai. Viņas pieredze, dibinot Sociālo darbinieku biedrību un piedaloties supervizoru apmācību attīstībā, apliecina, ka tikai ar darbu komandā ir iespējams panākt nozīmīgas izmaiņas. Profesionālu kopienu ne tikai veicina zināšanu apmaiņu, bet arī rada platformu jaunu ideju un pieeju attīstībai.

“Man bija pilnīgi skaidrs, ka, pārstāvēt katrs sevi individuāli, mēs nevaram apkopot enerģiju un jaudu, lai pietiekami aizstāvētu sociālā darba vērtības un to profesionālās attīstības virzienu, kuru uzskatījām par labu esam.”

Cieša saikne starp sociālā darba praksi un sociālā darba pētniecību, pēc Ievas domām, ir būtiska, lai nodrošinātu zināšanu efektīvu izmantojumu praksē. Viņa norādīja, ka Latvijā joprojām pastāv plaša starp šīm divām jomām, un tas kavē sociālā darba profesionālo attīstību un inovācijas. Stipras profesionālās kopienu spēj pārvarēt profesionāla rakstura grūtības,

nodrošinot iespēju telpu diskusijām un pieredzes apmaiņai. Šāda kopiena varētu kalpot par pamatu spēcīgākai sociālā darba identitātei un tālākiem panākumiem. Ievas atgādinājums bija par to, cik svarīga ir kompleksa sociālo darbinieku profesionālā atbalsta sistēma – tā ietver spēcīgu profesionālo kopienu, tālākizglītības iespējas, supervīziju, profesionālu vadību, jēgpilnu kvalitātes pārraudzības sistēmu, profesionālo literatūru un pašu sociālo darbinieku tieksmi, vajadzību pēc attīstības un izaugsmes.

Ieva ar lepnumu stāstīja par Bolderājas Ģimenes atbalsta centra darbu, kas, viņasprāt, ir nenovērtējams personīgās pieredzes stāsts: **“Es piedzīvoju to, kā īstenojas sociālā darba labākā prakse. Tā bija fantastiska pieredze un laikam mans augstākais profesionālais sasniegums, kad vietējā iedzīvotāju kopiena mūs sāka uzskatīt par “savējiem” un varējām piedzīvot klientu izaugsmi. Tāpat piedzīvojām reālus sociālā darba rezultātus.”**

Ģimenes atbalsta centru kā Rīgas Kurzemes rajona Sociālā dienesta struktūrvienību izveidoja 2008. gadā pēc Ievas iniciatīvas. Ģimenes atbalsta centra novitāte bija, ka tas savā darbībā izmantoja sociālā darba formas un metodes, kas Latvijā ierastas kļūst tikai pēdējos gados – veica sociālo darbu ar gadījumu ar ģimenēm, organizēja grupu darbu un izmantoja kopienu darba metodes. Ģimenes atbalsta centrā bija sociālie darbinieki, kas jau toreiz strādāja tikai ar jauniešiem, bija atbildīgi tikai par grupu darba plānošanu, veikšanu un novērtēšanu, iesaistīja vietējās kopienu iedzīvotājus centra aktivitātēs un īstenoja citas aktivitātes, kas faktiski bija neierastas tam laikam. Toreiz centra sociālie darbinieki un citi speciālisti veidoja ciešu profesionālo kopienu.

Sociālā darba nākotnē jāiekļauj ekoloģiskā pieeja

Sarunas laikā Ieva izteica atziņu, ka sociālā darba jomā arvien lielāku nozīmi iegūst ekoloģiskā sociālā darba idejas, kur centrā ir cilvēka un dabas mijiedarbība. Piemēram, sadarbības ar klientiem “iznešana” ārpus kabineta, izmantojot mijiedarbību un darbošanos dārzā, laukā vai

mežā. Šī, tā saucamā "dārza terapija", protams, ir tikai maza daļa no visa ekoloģiskā sociālā darba. Viņa norādīja, ka visas ar dabu saistītās metodes ne tikai veicina klientu refleksiju un emocionālu līdzsvaru, bet arī veido dziļāku saikni ar dabu, kas ir svarīgs dziedināšanas process.

"Ja es tagad sāktu sociālo darbu, es noteikti vairāk izceltu ekoloģiskos jautājumus gan pašā sociālā darba profesijā, gan mēģinātu vairāk integrēt sociālajā darbā ar ģimenēm un bērniem. Dārza terapija, būšana, eksperimentēšana dārzā – tas ienes dziedinošas izmaiņas attiecībās, tas ir par mierīgumu, refleksiju un uzticēšanos dabas procesiem."

Leva atzīmēja, ka šādas pieejas īpaši piemērotas darbam ar ģimenēm un bērniem, arī jauniešiem, palīdzot risināt emocionālas un psiholoģiskas problēmas. Dārza terapija, piemēram, var būt labs līdzeklis darbā ar ģimenēm, kam ir grūtības bērnu aprūpes jautājumos. Tā piedāvā ne tikai praktisku aktivitāti, bet arī veicina uzticēšanos un mieru. Sarunas gaitā leva kā "obligāto literatūru" ieteica izlasīt grāmatu "Rūpīgi kopts prāts"¹.

Viņasprāt, šobrīd ekoloģiskās pieejas ir vēl maz izmantots resurss sociālajā darbā, un tās būtu jāintegrē gan profesionālajā izglītībā, gan praksē. Viņa saredz potenciālu ekoloģiskās pieejas metodēm kļūt par daļu no Latvijas sociālā darba prakses.

Atbalsts profesionālās izdegšanas prevencei

Mūsu sarunas laikā leva vairākkārt norādīja uz to, ka sociālie darbinieki pārāk bieži saskaras ar izdegšanas risku lielas emocionālās slodzes un ierobežoto resursu dēļ. ***"Manuprāt, Latvijā ļoti maz tiek pievērsta uzmanība sociālo darbinieku labbūtībai. Dažkārt sociālajiem darbiniekiem, kuriem jau ir pat diagnostiskā izdegšana, netiek sniegta nepieciešamā atbalsts un palīdzība."*** Arī regulāra

supervīzija, darba slodzes regulēšana un profesionālās attīstības iespējas ir būtiskas, lai palīdzētu darbiniekiem pārvarēt izdegšanas riskus. Bez šādas sistēmas darbinieki kļūst mazāk produktīvi un var zaudēt motivāciju turpināt darbu. Viņa sarunā arī minēja piemēru no savas pieredzes, kā izdevās veicināt labāku darba vidi "Bolderājas centrīnā", ļaujot darbiniekiem pašiem kontrolēt darba ritmu un īstenot savas idejas. Leva atceras, ka toreiz, kad viņa kā centra vadītāja ļāva sociālajiem darbiniekiem elastīgi organizēt savu darba laiku, ***"rezultāti bija acīmredzami – pieauga katra personiskā atbildība un līdz ar to darba efektivitāte, atdeva un vēlme pašizglītoties, iemēģināt dažādas pieejas."*** Šī pieeja, pēc viņas domām, ir pierādījusi, ka uzticēšanās darbiniekiem var radīt augstāku efektivitāti un lielāku gandarījumu.

Aktuālākās levas klientu problēmas

Sarunā leva norādīja, ka pie viņas uz psihoterapiju bieži vērsas klienti ar depresijas simptomiem un pastāvīgu trauksmes sajūtu. Viņa izceļ jauniešu psihoemocionālās problēmas, kuras bieži izraisa mobings, emocionāla vardarbība skolā un augstās prasības, kas noved pie dzīves jēgas zuduma un pašnāvnieciskām domām.

"Pārāk bieži viņu nomācošajam un depresīvajam noskaņojumam aizmugurē ir tas, cik slikti viņi jūtas skolā. Manā praksē ir liela daļa klientu jauniešu, kuru grūtības ir radušās no skolas mācību intensitātes, mobinga skolā, emocionālās vardarbības no skolotāju puses."

Viņa uzsvēra arī pieaugošo tendenci jauniešu pašdiagnostiskēšanā, kas, pēc viņas domām, ir saistīta ar sabiedrības spiedienu, un nepieciešamība pēc diagnozēm ir kā jauniešu aizsardzības mehānisms. Viņa kritiski vērtē pieaugošu un speciālistu tendenci pārāk vienkāršoti un bieži noteikt diagnozes bērniem un jauniešiem. Paralēli leva norādīja uz psihoterapijas nozīmi, lai palīdzētu klientiem atrisināt dziļākas problēmas, kuras nereti tikai ar medikamentiem nevar atrisināt. Psihodinamiskās pieejas viņa jau sen ir integrējusi sociālajā darbā ar ģimenēm, jo tās praksē ir palīdzējušas labāk izprast klientu

¹ Sju-Stjuarte Smita. (2020). Rūpīgi kopts prāts. Zvaigzne ABC, Rīga. Sju-Stjuarte-Smita (Sue Stuart-Smith) ir plaši pazīstama angļu psihiatre, psihoterapeite un autore grāmatai *The Well Gardened Mind* (Rūpīgi kopts prāts), kas iekļauta *Sunday Times* bestselleru sarakstā.

traucējumus un atrast atbilstošākos veidus, kā veidot darba aliansi. Vienlaicīgi leva atzina, ka daudzi sociālie darbinieki ir apguvuši un turpina izrādīt interesi apgūt psihosociālo konsultēšanu sociālajā darbā, kas ir nozīmīgs resurss darbā ar ģimenēm ar bērniem. Viņa arī uzsvēra nepieciešamību pēc kompleksas atbalsta sistēmas gan jauniešiem, gan pieaugušajiem, īpaši izglītības sistēmā, kur atbalsta personāla trūkums ir akūta problēma.

levas novēlējums sociālajiem darbiniekiem

Raksta nobeigumā citēts levas vēlējums Latvijas sociālo darbinieku kopienai:

***« Galvenais vēstījums, ko gribētu nodot, ir – katrs atsevišķs sociālais darbinieks nedrīkst aizmirst, ka sociālais darbs nav tikai profesija, tam ir milzīga loma visā valsts labklājības sistēmā. Ne jau velti autoritārās sistēmās sociālais darbs pārstāj eksistēt. No tā, kā sociālie darbinieki īsteno un uztur sociālā darba profesionālās vērtības, ir atkarīgs, kā tiek nodrošināts un uzturēts sociālais taisnīgums un humānisma idejas valstī kopumā. Tieši sociālā darba profesijā ir tā uguns lāpa, kas izplata sociālā taisnīguma siltumu sabiedrībā, un tā ir vieta, no kurienes izplatās šīs vērtību idejas. Man šķiet, ka nevienai citai profesijai šo misiju nevar piedēvēt. Turiet šo lāpu! Esiet pašpārlicināti un ar stingru sociālā darba mugurkaulu, esiet reflektīvi un sadarbīgi, aizstāviet savu profesiju un drosmīgi attīstiet savas idejas!
Paldies katram! »***

No atkarības uz klātbūtni: ceļš uz vietu, kur vienkārši būt

Jānis Skrastiņš

biedrības "Sober Soul" valdes loceklis

Agnese Černaja

biedrības "Sober Soul" biedre

Šajā rakstā dalīsimies ar biedrības "Sober Soul"¹ pieredzi darbā ar jauniešiem, kuri sastopas ar dažādiem izaicinājumiem, emocionālām un motivācijas grūtībām savās ģimenēs un sabiedrībā. Kopā paskatīsimies ne tikai uz šiem jauniešiem, bet arī uz to, kas notiek mums apkārt – kā sabiedrība, ģimene un vide veido šo sarežģīto stāstu. Raksta mērķis ir rosināt pārdomas un iedrošināt katru no mums uz brīdi apstāties un paskatīties, kā mēs katrs piedalāmies kopīgā sabiedrības stāsta veidošanā, kas ietekmē gan jauniešus, gan mūs pašus.

Jāņa stāsts: "Mana dzīve vienmēr bijusi pilna pretrunu. Par mani ir teikts: "Tev viss vienmēr jānoved līdz absurdam." Skolas laikā mani izmeta no piecām skolām, un vidusskolu tā arī nepabeidzu. Alkoholu sāku lietot 12 gadu vecumā, narkotikas – 14 gados. Neraugoties uz to, kļuvu par Latvijas junioru rekordistu desmitcīņā un vēlāk par lidmašīnas pilotu, vadot komerciāla lidmašīnas Eiropas aviokompānijās. Tomēr paralēli

šiem sasniegumiem es cīnījos ar atkarību, kas mani atkal un atkal noveda dzīves tumšākajos punktos. Es esmu ārstējies no atkarībām četras reizes. Tam sekoja biedrības "Sober Soul" izveidošana, kas sniedz drošu un saprotošu vidi cilvēkiem atveseļošanās ceļā. No šīs idejas izauga "Sober Way", profesionāls atveseļošanās centrs, kas palīdz cilvēkiem, kurus skārusi atkarība. Šobrīd, arvien vairāk saskaroties ar jauniešu vajadzībām, veidojas "Sober Soul Youth" – iniciatīva, kur sniedzam iespējas jauniešiem veidot aktīvu un veselīgu ikdienu, stiprinot viņu pašapziņu un savstarpējās attiecības."

Atkāpjoties no tituliem, paveiktā un vēl paveicamā, skaidrs ir tikai viens – mēs visi piedzimstam un nomirstam jeb galvenais nāves iemesls ir dzimšana. Tikpat labi varētu arī teikt, ka mēs piedzimstam, lai nomirtu. Gan šeit, gan lasot turpmāk, aicinām pavērot, kādas sajūtas, domas, emocijas rakstītais jums uzjunda? Mēs nezinām, kā ir pareizi. Tas, ko zinām, ka mēs varam paskatīties, kā tas ir – katrs pats sev, bez nepieciešamības kaut ko ar to darīt, skaidrot, mainīt, piekrist, nepiekrist, kādam palīdzēt vai atrast vainīgos. Gan savā ikdienā, gan praksē darbā ar līdzcilvēkiem mēs nemeklējam

¹ "Sober Soul" tulkojumā no angļu valodas nozīmē "skaidra dvēsele". Nosaukums atspoguļo biedrības mērķi – sniegt atbalstu cilvēkiem, kuri to vēlas, lai nonāktu pie skaidrības un dzīves līdzsvara gan emocionālā, gan garīgā līmenī.

viennozīmīgas atbildes, bet izskatām jautājumus un pieredzes.

Cik bieži mēs apstājamies, lai vienkārši paskatītos? Šis šķietami vienkāršais aicinājums "paskatīties" slēpj sevī dziļu spēku – iespēju ieraudzīt, pieņemt un saprast. Tas ir pamats mūsu spējai būt klātesošiem, dzīvot harmonijā ar sevi un apkārtējo pasauli.

Paskatīšanās nenožīmē tikai fizisku redzi – tā ir spēja ieraudzīt savu iekšējo pasauli un to, kā mēs reaģējam uz ārējiem stimuliem. Vai esi kādreiz skatījis uz vizuālajām ilūzijām, kur no neskaidra attēla pēkšņi atklājas trīsdimensionāls objekts? Tiklīdz to ieraugām, tas kļūst acīmredzams – grūti neredzēt to vēlreiz. Tāpat ir ar dzīves pieredzi. Kad sākam skatīties, mēs atklājam uzvedības modeļus un ieradumus, kas līdz šim bija paslēpti – automātiskas reakcijas vai domas, kas atkārtojas un bieži balstās uz pagātnes pieredzi. Šīs fiksācijas – vai tā būtu tendence izvairīties no konfliktiem, pastāvīgas rūpes par citu viedokli vai citas zemapziņā iestrēgušas reakcijas – kļūst redzamas, kad iedziļināmies. Līdzīgi kā ar vizuālajām ilūzijām, kad vienreiz tās esam pamanījuši, ir grūti neredzēt.

Kad pārstājam cīnīties ar savām sajūtām, bet vienkārši vērojam tās, mūsu pieredze mainās. Piemēram, bailes – tās, ko mēs bieži uzskatām par nepārvarāmām, ar laiku var kļūt tikai par vēl vienu sajūtu, kas nav jāapslāpē vai jāaizstāj, bet vienkārši jāredz un jāpiedzīvo. Man pašam bērnībā bija bailes no zirnekļiem. Tikai daudzus gadus vēlāk, caur apzinātību un vērošanu, šīs bailes pakāpeniski izzuda, ļaujot ieraudzīt situāciju citā gaismā. Tā bija pieredze, kas iemācīja – nevis bēgt no savām emocijām, bet gan ar interesi paskatīties uz tām. Līdzīgi ir ar bailēm no citu cilvēku viedokļa. Tās bieži paliek nemaināmas, jo iesakņojas ikdienas uzvedībā. Piemēram, bailes būt nesaprastam vai izsmietam var likt mums atturēties no jauniem izaicinājumiem vai sava viedokļa izteikšanas. Tikai atpazīstot un ļaujot sev piedzīvot bailes, mēs varam tās pieņemt un pakāpeniski atbrīvoties no bailu ietekmes, vienlaikus ar interesi izzinot, ko šīs pieredzes atklāj par mūsu pašu iekšējo pasauli.

Pretrunu labirints: ko patiesībā mācām?

Vai mēs spējam paskatīties uz bērniem, nedomājot, kādiem viņiem "vajadzētu būt"? Kad bērns priecīgi saka: "Paskaties, kā es māku!", tas nav tikai aicinājums pievērst uzmanību viņa prasmēm. Tas ir aicinājums būt klātesošam. Tomēr bieži vien mūsu skatīšanās ir ierobežota ar aizspriedumiem un normām – mēs redzam nevis bērnu, bet iespējamās sekas, kļūdas vai to, ko uzskatām par "nepareizu".

Iedomājies – kaut kur dziļi džungļos līdz ausīm nošmulējies, pārlaimīgs puisēns aiz astes bezmērķīgi plivina pa gaisu pelņķē atrastu beigtu kaķi. Viņam nav ne dienas, ne dzīves plāna. Nekādas struktūras. Viņš neprot ne lasīt, ne rakstīt. Pieēdies mellenes un sadzēries no avotiņa ūdeni, viņš vienkārši no visas sirds bauda mirkli.

Šī aina izsauc dažādas reakcijas un interpretācijas, kas ir tikpat daudzveidīgas kā sabiedrība pati. Dažiem šis puisēns var šķist kā simbols harmonijai ar dabu – dzīvei, kas brīva no liekiem ierobežojumiem un pienākumiem. Viņš nepievērš uzmanību ne normām, ne sabiedrības gaidām, vienkārši piedzīvo mirkli. Iespējams, tā ir brīvība, ko daudzi mūsdienās meklē, bet reti spēj atrast.

Citi šo situāciju varētu uztvert pavisam citādi – kā nepilnvērtīgu vai zaudētu dzīvi, kurā trūkst izglītības, struktūras un piekļuves mūsdienu sabiedrības sniegtajām iespējām. Spēlēšanās ar beigtu dzīvnieku var izraisīt riebumu vai bažas, jo šāda rīcība neatbilst vispārpieņemtajām higiēnas un morālajām normām. Šī uzvedība tiek uztverta kā signāls par audzināšanas vai vadības trūkumu, kas bērnam nodrošinātu stabilāku nākotni.

Šī iedomātā puisēna dzīve ir spogulis, kas ļauj mums atklāt savus pieņēmumus par to, kas ir vērtīga un pilnvērtīga dzīve. Vai sabiedrības normas un prasības ir vienīgais pareizais ceļš? Vai mēs atrastu vairāk prieka un autentiskuma, ja atteiktos no sabiedrības uzliktajiem standartiem?

Arī sabiedrība, kurā dzīvojam, ir kā spogulis –

tā ataino mūsu vērtības, uzskatus un uzvedību. Taču dažreiz tas, ko redzam spogulī, šķiet pretrunīgs un neskaidrs. Mēs bieži cenšamies dzīvot tā, kā "vajadzētu būt", bet reizēm tas ir tik tālu no tā, kā patiesībā ir. Šī neatbilstība var radīt apjukumu, vilšanos vai pat vainas sajūtu. Bet ko darīt? Vai mēs varētu uz brīdi apstāties un ieraudzīt šīs pretrunas? Vai mēs varētu jaūtāt sev, vai tas, ko sagaidām no citiem un no sevis, patiesām ir iespējams?

Šīs pretrunas atklājas daudzās ikdienas situācijās, un viena no tām ir saistīta ar auklēšanas būtību – procesu, kas nav tikai praktiska bērna aprūpe, bet arī simbolizē rūpes un pacietību. Auklēšana nozīmē būt klātesošam un sniegt drošību, kas bērnam nepieciešama, lai viņš varētu augt un attīstīties emocionāli un fiziski. Šis process palīdz mazajam cilvēkam izkopt spēju stāties pretī dzīves izaicinājumiem, vienlaikus nodrošinot vidi, kur viņš var justies droši, kļūdīties un mācīties.

Auklēšanā var izcelt trīs svarīgus aspektus. Pirmkārt, tā ietver saudzību un uzticēšanos – spēju būt klātesošam un radīt vidi, kur bērns jūtas pieņemts. Otrkārt, tā prasa pacietību un ilgtermiņa skatījumu – ieguldījumu bērna attīstībā, kur vissvarīgākais ir laiks un emocionālais atbalsts. Treškārt, auklēšana ir pāreja no trausluma uz spēku – atbalsts bērnam soli pa solim kļūt neatkarīgam un gatavam pašam pieņemt lēmumus.

Jāņa pieredzes stāsts: "Kādu dienu, ieejot bērnudārzā, dzirdēju paaugstinātus balss toņus jau gaitenī. Telpā redzēju auklīti, kuras uzdevums bija pieskatīt bērnus un palīdzēt viņiem maltītes laikā. Taču viņas komunikācija radīja pavisam citu iespaidu. "Ar pilnu muti nerunāt!" viņa sacīja skaļā balsī, kamēr pati runāja tik izteikti, ka ēdiena daļiņas lidoja no viņas mutes. Ieraugot mani, viņa sarāvās un kaut ko nomurmināja, šķietami apzinoties savu pretrunīgo uzvedību."

Šis notikums uzskatāmi atspoguļo, kā sabiedrībā nereti tiek izprasta audzināšana. Mēs vēlamies, lai bērni apgūst cieņu un kārtību, taču bieži paši neparādām to piemēru, kuru sagaidām no viņiem. Vai mēs paši rādām bērniem klātbūtnes un pacietības vērtību? Vai, tieši

pretēji, reproducējam automātiskus uzvedības modeļus, kas nereti balstīti uz steigu un aizspriedumiem?

Bērni lielākoties mācās nevis no tā, ko mēs viņiem sakām, bet gan no tā, ko viņi redz. Tas neattiecas tikai uz vecākiem vai skolotājiem. Bērni mācās no visas apkārtējās vides – sabiedrības rīcības, vērtībām un piemēriem, ko redz ikdienā. To ietekmē arī plašsaziņas līdzekļi, skolas un sistēma, kas viņus ieskauj. Tas viss veido viņu izpratni par to, kas ir svarīgi. Vēl vairāk – bērni vēro ne tikai mūsu rīcību un vērtības, kuras cenšamies nodot, bet arī to, kādā veidā to darām. Viņi uztver ne tikai vārdus, bet arī toni, nodomu un attieksmi. Mēs bieži sakām, ka bērni jāaudzina ar mīlestību un rūpēm, bet vai mūsu darbības vienmēr saskan ar šiem vārdiem? Vai mūsu skarbums un steiga, ko paši nereti uzskatām par nenozīmīgām epizodēm, patiesībā neatstāj dziļāku iespaidu, nekā spējam apzināties?

Sarežģītā mozaīka: jauniešu dzīves un pieaugušo loma

Mūsu ikdiena cieši saistīta ar bērniem un jauniešiem. Jānis mentorē jauniešus, kuri paši to vēlas, un arī tos, kurus pie viņa atved vecāki. Bieži sastopamies ar jauniešiem, kuri vairs netic nevienam pieaugušajam, uzskatot, ka "autoritātes" viņus tikai vērtē un kontrolē. Šī uzticības plaisa ir dziļa, tomēr viņi spēj iet savu ceļu un izdarīt izvēles, kas viņiem šķiet svarīgas.

Šo jauniešu dzīves bieži atgādina sarežģītu mozaīku, kur katrs fragments stāsta par viņu ģimenes pieredzēm, sabiedrības spiedienu un viņu pašu pārdzīvojumiem. Tā var būt vide, kurā trūkst stabilitātes, netiek nodrošinātas pamatvajadzības, kur ir vecāku nesaprašanās, atkarības, pārmērīgas prasības un ierobežojumi. Viņu pašu pieredzes – gan sāpīgas, gan iedvesmojošas – kļūst par pamatu, uz kura viņi cenšas veidot savu ceļu, kaut arī tas nereti šķiet līkumains, neskaidrs vai pilns šķēršļu. Daudziem trūkst pieaugušā, kurš būtu blakus emocionālās grūtībās. Šī pamestība bieži vien noved pie tā, ka bērni tiek "sūtīti" no viena speciālista pie cita, un, kad pievienojas stress vai trauksme, problēmas mēdz "risināt" ar medikamentiem.

Starp citu, šie medikamenti nereti kļūst par jauniešu biznesu – “nelietoju pats, bet pārdodu citiem”.

Dažādas uzvedības un mentālās veselības problēmas – vielu vai procesa atkarības vai to iezīmes, skolas neapmeklēšana, trauksme, depresija, pašregulācijas prasmju trūkums – bieži tiek interpretētas kā nepieciešamība pēc kontroles, un pieaugušie steidz šo kontroli īstenot. Gadās, ka pieaugušie, cenšoties kontrolēt situāciju, faktiski reaģē uz bērna uzvedību, ļaujot šai uzvedībai diktēt noteikumus. Tas, ko sākotnēji uztveram kā “kontroli”, patiesībā var kļūt par savdabīgu spēli, kurā ne bērns, ne pieaugušais īsti neuzņemas atbildību par to, kas notiek.

Neuzņemties atbildību šādās situācijās nozīmē, ka ne pieaugušais, ne bērns līdz galam neatzīst savu lomu tajā, kas notiek. Pieaugušais cenšas “kontrolēt” bērnu – piemēram, ar aizliegumiem, komandām vai sankcijām, bet patiesībā viņš tikai reaģē uz bērna uzvedību, nevis apzināti vada situāciju vai izprot tās cēloni. Tajā pašā laikā bērns izmanto šo dinamiku, lai izvairītos no savas atbildības – piemēram, par savu uzvedību vai to, kā izvēlas reaģēt uz emocijām –, tā vietā uzņemoties pasīvo vai izaicinošo lomu. Rezultātā pieaugušais var justies izsmelts vai aizkaitināts, jo “nekas nemainās”, bet bērns – ignorēts vai nesaprasts. Neviens no abiem neiedziļinās, kāpēc bērns uzvedas noteiktā veidā, vai kā pieaugušā reakcijas to ietekmē. Šī neproduktīvā mijiedarbība turpina sevi uzturēt, jo neviens nemēģina apstāties un paskatīties, kādēļ situācija vispār rodas, un ko katrs no viņiem var darīt citādi.

Praktisks piemērs: bērns skolā nepilda mājasdarbus, un pieaugušais uz to reaģē ar kliegšanu vai aizliegumu izmantot telefonu. Bērns sāk uzvesties vēl izaicinošāk – viņš ignorē pieaugušo vai kļūst agresīvs. Pieaugušais vēl vairāk pastiprina kontroli, aizliedzot citas lietas. Pieaugušais neiedziļinās, kāpēc bērns nepilda mājasdarbus (iespējams, viņam ir trauksme vai grūtības ar konkrēto priekšmetu), bet bērns nejūtas sadzirdēts vai saprasts un turpina pretestību.

Šajā scenārijā neviens neuzņemas atbildību:

ne bērns par savu uzvedību un tās sekām, ne pieaugušais par to, kā viņa reakcija veicina šo uzvedību. Tā vietā abi turpina spēlēt savas lomas – kontrolētājs un kontrolējamais – neizprotot, kā šī mijiedarbība varētu tikt mainīta uz atbalstošāku un produktīvāku pieeju. Šeit nevilšus parādās iezīmes no atkarības un līdzatkarības cikla, kurā abi – gan jauniešis, gan pieaugušais – nonāk lomās, kas uztur neveselīgu mijiedarbību.

Līdzatkarības tīkls: kad atbalsts kļūst par slazdu

Kaut arī atkarība un līdzatkarība varētu likties kā atsevišķas parādības, tās ir cieši saistītas, veidojot savstarpēju ietekmes tīklu, kas aptver gan individuus, gan viņu tuviniekus. Atkarība reti pastāv izolēti – tā neizbēgami ietekmē citus cilvēkus, īpaši ģimenes locekļus, draugus vai kolēģus, kuri mēģina sniegt atbalstu vai kontrolēt situāciju. Šī dinamika rada unikālu “sistēmu”, kurā iesaistītās puses bieži uztur problēmu, nevis palīdz to atrisināt.

Atkarība neatkarīgi no tās izpausmes formas – vielu lietošanas, azartspēlēm, darba vai tehnoloģijām, ēdiena vai sporta – bieži sākas kā mēģinājums rast atvieglojumu no emocionālā vai fiziskā diskomforta. Tā kalpo par aizvietošanu neatrisinātām emocijām vai vajadzībām, kuras cilvēks nav spējīgs vai gatavs risināt un piepildīt.

Meklējot īslaicīgu risinājumu un atvieglojumu, cilvēks iegrimst ciklā, kurā arvien biežāk izvēlas atkarības objektu, lai izvairītos no sāpēm, trauksmes vai vilšanās. Tas rada ilūziju par kontroli un mieru, kas vēlāk pārvēršas par destruktīvu rutīnu. Atkarība sāk dzīvot savu dzīvi, kļūstot par indivīda galveno attiecību partneri, arvien vairāk atsvešinot viņu no sevis paša, ģimenes un draugiem.

Līdzatkarība bieži parādās kā atbildes reakcija uz atkarību. Tie, kuri ir tuvi atkarīgajam cilvēkam, jūtas spiesti viņu kontrolēt vai glābt, kļūstot emocionāli un psiholoģiski saistīti ar atkarīgā problēmām. Šajā procesā tuvinieki zaudē paši savas robežas, aizmirst un noliedz savas

vajadzības, sākot identificēties ar atkarīgā cilvēka uzvedību un vajadzībām.

Līdzatkarība var izpausties dažādos veidos, kas bieži vien ir saistīti ar centieniem pārņemt kontroli pār situāciju vai risināt problēmas cita vietā. Tā var izpausties kā pastāvīga vēlme kontrolēt atkarīgā ikdienu – noteikt, kur viņš dodas, ar ko tiekas, kādas darbības veic. Citreiz tā izpaužas kā upura loma, kurā cilvēks pilnībā pakārto savu dzīvi, lai palīdzētu citam, līdz aizmirst pats par sevi. Reizēm līdzatkarība izpaužas arī kā manipulācija – mēģinājumi ietekmēt vai virzīt otru, izmantojot vainas sajūtu vai emocionālu spiedienu. Šī dinamika uztur atkarības sistēmu, kurā gan atkarīgais, gan līdzatkarīgais ir iesprostoti savstarpējo lomu spēlēšanā. Atkarīgais nespēj atbrīvoties no atkarības, jo tiek nodrošināta vide, kas to pieļauj, bet līdzatkarīgais izjūt nepieciešamību šo vidi uzturēt, lai saglabātu savu nozīmību attiecībās.

Atkarības un līdzatkarības dinamika nav unikāla konkrētām situācijām – tā skar mūs visus. Pat ja mēs neesam tieši iesaistīti atkarības vai līdzatkarības ciklā, mūsu ikdienas attiecībās, profesionālā darbībā un saskarsmē ar citiem bieži atspoguļo šos pašus modeļus. Mēs visi reizēm mēģinām kontrolēt situācijas vai cilvēkus, lai radītu sev drošības sajūtu, un reaģējam uz citu uzvedību veidos, kas var mūs emocionāli iztukšot. Piemēram, darbavietā mēs varam censties kontrolēt kolēģu rīcību, pārlietu pievērsties tam, vai viņi strādā atbilstoši mūsu izpratnei par efektivitāti. Tas var izpausties kā vēlme pastāvīgi pārraudzīt citu darbu vai kā bažas, ja kāds rīkojas citādi, nekā mēs sagaidām. Arī ģimenes dzīvē šie modeļi ir izplatīti. Vecāki, kuri cenšas kontrolēt katru bērna soli, lai viņš nepieļautu kļūdas, bieži atņem bērnam iespēju pašam izprast savas robežas un mācīties no pieredzes. Savukārt partnerattiecībās līdzatkarība var parādīties kā nemitīga vēlme izdabāt otram – līdz pat sava komforta vai vēlmi noliegšanai, lai tikai saglabātu harmoniju. Sociālajos tīklos šie modeļi izpaužas kā vajadzība salīdzināt sevi ar citiem, reaģēt uz komentāriem vai pielāgot savu uzvedību tam, ko – pēc mūsu domām – citi no mums sagaida.

Gan mūsu personīgā pieredze, gan darbs ar cilvēkiem, kuri ikdienā saskaras ar līdzatkarības un atkarības izaicinājumiem, ir ļāvis saprast, cik dziļi šie modeļi var iesakņoties mūsu katra dzīvē. Šis atklājums parasti nenāk viegli – tas ir ceļojums, kas prasa laiku un godīgumu pret sevi. Tas sākas ar būtiskiem jautājumiem: "Kāpēc es tā rīkojos? Vai tas ir patiesi nepieciešams, vai arī es baidos, ka citi mani nesapratīs vai nosodīs?" Šie jautājumi bieži atklāj, ka rīcība balstās uz nedrošību un vēlmi būt pieņemtam. Tie turpinās ar sapratni, ka ne viss ir mūsu rokās. Cilvēkiem ir tiesības uz savām izvēlēm, un reizēm labākais, ko varam darīt, ir ļaut viņiem izdzīvot savu ceļu un uzņemties atbildību. Tas prasa atlaist kontroli un pārtraukt mēģinājumus risināt citu problēmas. Liela loma ir robežu noteikšanai – pateikt "nē", kad tas ir nepieciešams, un godīgi atzīt savas spējas un ierobežojumus. Tā vietā, lai mēģinātu izdarīt visu un būt visiem, var būt blakus, klausīties un uzticēties, ka cilvēks pats spēs atrast savu ceļu. Šis ceļojums turpinās, un tas prasa nepārtrauktu uzmanību – novērot, atzīt un mainīt savus rīcības modeļus.

Līdzatkarības un atkarības modeļu izpratne ir būtisks pamats tam, kā mēs skatāmies uz darbu ar jauniešiem. Uzvedība, kuru mēdzam saukt par "nevēlamu" vai "problemātisku", nekad nepastāv pati par sevi. Tāpat kā atkarības gadījumā nepalīdz vienkāršs aicinājums "nedzer" vai "nelieto", arī ar jauniešiem "nedari tā" vienkārši nestrādā. Aiz šīs uzvedības vienmēr slēpjas dziļāka nepieciešamība, neizstāstīts stāsts vai iekšēja cīņa, kuru varam saprast tikai tad, ja kopā uzdrošināties paskatīties dziļāk – uz katra jaunieša attiecībām ar citiem, apkārtējo vidi un pieredzi tajās. Tā vietā, lai domātu, kā novērst problēmu vai atvieglot "simptomus", mēs varam pievērsties tam, kas ir patiešām svarīgi – jaunieša vajadzībām pēc pieņemšanas, drošības, autonomijas un spējas veidot veselīgas robežas. Šī pieeja ļauj redzēt prevenci nevis kā aizliegumu vai brīdinājumu par to, ko "nevajadzētu darīt," bet gan kā iespēju radīt vidi, kurā jauniešs pats var izprast savas izvēles, ieraudzīt alternatīvas un atrast iekšējo līdzsvaru.

Vieta, kur būt

Ne vienmēr mēs apzināmies, ka jauniešu atbalstam nav nepieciešami sarežģīti risinājumi vai formālas programmas. Mūsu pieredze liecina, ka patiesa palīdzība sākas ar vienkāršu, bet dziļu vajadzību – būt vietā, kur jūties pieņemts. Tādā, kur vari būt drošībā, kļūdīties un augt. Šo ideju kopā ar komandu esam īstenojuši biedrības *“Sober Soul”* mājās – *“Briedīšos”*. Tā ir klusa vieta meža un dabas ielokā ar plašu telpu (gan iekšējā, gan ārā), kur būt kopā.

2024. gada vasarā sadarbībā ar Cēsu Sociālo dienestu jaunieši divas dienas nedēļā pavadīja laiku pie mums. Šobrīd sadarbībā ar Cēsu 2. pamatskolu vairāki jaunieši katru pirmdienu stundu laikā ierodas *“Briedīšos”*. Pie mums notiek volejbola treniņi, mentoringa sesijas, dažādas grupu nodarbības, kā arī jauniešiem ir iespēja kopīgi pagatavot sev ēst, paspēlēt novusu un

galda tenisu, reizi pa reizei ieiet pirtī. Veidojot iniciatīvu *“Sober Soul Youth”*, šobrīd sniedzam iespēju jauniešiem būt šeit arī katru sestdienu. Viņi paši izvēlas – nākt, piedalīties un veidot aktivitātes vai vienkārši baudīt mieru.

Mūsu pieeja ir vienkārša, un tajā nav konkrētu darba laiku, stingru noteikumu vai standartizētu programmu. Viss sākas ar sarunu – vai tas būtu vecāku, sociālā dienesta, skolas vai paša jaunieša zvans. Mēs klausāmies un domājam kopā, ko varam darīt. Mēs neuzstājam uz formālām prasībām, piemēram, vecuma robežām vai stingri definētiem apmeklējuma nosacījumiem. Katrs gadījums ir unikāls, un mūsu dienas plāni veidojas no tā, ko konkrētajā brīdī redzam kā svarīgu. Šī elastība ļauj mums būt patiešām klātesošiem un reaģēt uz reālo situāciju, nevis iepriekš noteiktām normām.

Bieži dzirdam jautājumu: “Ko jūs tādu darāt, ka jaunieši tik labprāt pie jums brauc?” Atbilde patiesībā ir ļoti vienkārša – mēs ļaujam viņiem būt. Mēs neradām mākslīgus standartus vai prasības. Mēs neradām spiedienu mainīties, būt labākiem vai citādiem. Mēs radām vidi, kurā viņi paši var atrast savas atbildes. Kad esam jautājuši pašiem jauniešiem, kāpēc viņiem patīk te būt, atbildes ir tiešas un patiesas:

“Es varu šeit uzņemties atbildību par sevi.”

“Te vienkārši ir cita vide.”

“Ir aktivitātes.”

“Nekas nav jādala, un mūs nedala un nešķiro.”

“Ja man vajag, es zinu, ka varu parunāties.”

Šī nav programma vai projekts – tās ir mājas, kur esam klātesoši. Šeit nav steigas, vērtējumu vai spiediena mainīties. Mēs kopā skatāmies, runājam un klusējam. Dažkārt tas šķiet lēns un nenoteikts process, un tomēr pārmaiņas notiek. Stiprinās saikne un atbalsts jauniešu starpā, palielinās gatavība dalīties ar to, kas ar viņiem pašiem notiek un ar kādiem izaicinājumiem sastopas, spēja paskatīties uz tiem un uzņemties atbildību. Attīstās spēja lūgt atbalstu – “vajag parunāt”. Šis nav ātro vai kvantitatīvi uzskaitāmo rezultātu ceļš. Bieži sākumā jaunieši nevēlas runāt vai atbild pēc iespējas īsāk, un šķiet, ka

nekas nenotiek. Ir brīži, kad ceļš ved kā pa kalniem, parādās vēl lielāka pretestība, bet soli pa solim tā pazūd. Mums kā komandai arī ir savi mācību procesi – mēs praktizējam klātbūtni, ļaujam sev just un redzēt to, kas ir. Atzīstam, ka visi kļūdāmies, un reizēm ir brīži, kad paši neatrodam tūlītēju atbildi vai risinājumu. Šajos brīžos mēs necenšamies izvairīties no neskaidrības, bet gan pieņemam to kā daļu no procesa – iespēju mācīties, izprast un attīstīties.

Vieta un vide, kurā nekas nav jāpierāda, ir daudz vērtīgāka nekā sākotnēji varētu šķist. Jauniešiem bieži pietrūkst vietas, kur viņi var justies brīvi, nepārtraukti netiekot vērtēti vai salīdzināti. Pie mums viņi to var piedzīvot. Šeit nav "pareizo" atbilžu vai ceļu. Ir tikai iespēja būt, just un mācīties savā tempā. Tas, ko mēs darām, nav revolucionāri. Pieeja, ko praktizējam savā dzīvē un darbā, nav par sarežģītu stratēģiju vai ātriem risinājumiem. Tā ir par spēju apstāties, uz klausīt un būt.

Tas, ko darām, šķietami strādā, bet aprakstīt vai izskaidrot šo "pieeju" vārdos ir sarežģīti. Klātbūtne sev vai citiem nereti pārsniedz vienkāršus konceptus vai formulējumus. Mēs joprojām mācāmies no procesa un no jauniešiem, ar kuriem esam kopā. Nav vienas konkrētas receptes, un šī gatavība būt procesā, nevis visu izskaidrot vai definēt, mums pašiem ir vissvarīgākais.

Klātbūtne: atbalsts, kas nepieprasa un nenoliedz

Kad bērns saaukstējas vai gūst traumu, mēs rīkojamies bez šaubām – paņemam slimības lapu, dodam zāles, rūpējamies un sekojam viņa atveseļošanās procesam. Fiziskās veselības problēmu gadījumā mūsu atbildība un rīcība šķiet pašsaprotama. Bet ko darīt, ja bērnam ir emocionālas sāpes – bailes, trauksme vai smags pārdzīvojums? Vai mēs kā sabiedrība esam tikpat rūpīgi, atbalstot viņa emocionālo veselību?

Bieži vien atbildes uz jauniešu izaicinājumiem nav skaidras, un reakcijas mēdz būt fragmentāras vai intuitīvas. Tās nereti atspoguļo mūsu

pašu emocionālos stāvokļus, nevis apzinātu pieeju situāciju risināšanā.

Pamestība: "Lai pats tiek galā."

Agresija: "Ej, sit pretī un pasūti visus."

Noliegums: "Viss kārtībā, tas ir normāli."

Vainas sajūta un kauns: "Pats vainīgs."

Atvieglojums ar medikamentiem: "Iedzer zāles un viss būs labi."

Bet ja emocionālās sāpes uztvertu tikpat nopietni kā fiziskās? Ja mēs veltītu laiku, lai būtu blakus un palīdzētu bērnam justies redzētam un saprastam? Varbūt atbilde ir vienkārši klātbūtne – būt blakus, lai uz klausītu, nevis kontrolētu vai labotu.

Pajautājiet: "Kā tu zini, ka tev ir bail? Kur tu to jūti savā ķermenī?" Piedāvāiet piemēru: "Kad man bail, man spiež krūtīs." Nekas nav jārisina uzreiz. Pietiek būt klātesošam, ļaujot bērnam saprast, ka viņa emocijas ir pieņemamas. Šāda pieeja var šķist dīvaina vai neērta, jo bieži esam mācīti slēpt savas sajūtas un neizrādīt vājumu. Taču emocionāla klātbūtne dziedina ne tikai bērnu, bet arī pieaugušo. Ilgtermiņā tā maina attiecības un palīdz veidot vidi, kurā emocijas netiek apslāpētas, bet pieņemtas un izprastas.

Šī klātbūtne nav nepieciešama tikai bērniem vai jauniešiem sarežģītās situācijās – tā ir vajadzīga mums visiem. Protams, ikdienā tas var šķist sarežģīti. Mēs taču strādājam, risinām praktiskas problēmas, rūpējamies par citiem, nopelnām naudu – tas viss prasa laiku un enerģiju. Un tomēr, vai mēs varētu atrast veidu, kā sev atgādināt, ka arī šajos procesos esam cilvēki, nevis tikai uzdevumu izpildītāji? Klātbūtne sev nenozīmē ignorēt ikdienas prasības – tā drīzāk ir iespēja ieviest mazliet viegluma. Tas var būt mirklis, kurā mēs gan sev, gan otram pajautājam: "Vai es dzirdu, kā es jūtos? Vai es spēju piedzīvot kaut ko ārpus steigas?"

Atcerēsimies stāstu par puiku džungļos. Viņš nedomāja par to, kādai jābūt viņa dienai un vai viņš atbilst kādām cerībām. Viņš vienkārši baudīja mirkli – mellenes, avota ūdeni, savu esību. Protams, mums dzīve nav tik brīva no pienākumiem, bet varbūt mēs varam atrast nelielus

mirkļus, kas palīdz to līdzsvarot. Nelielu iespēju apstāties, nemeklēt atbildes, atbildīgos vai vainīgos, bet vienkārši būt.

Šis nav aicinājums uz filozofisku utopiju vai atteikšanos no atbildības. Tas ir aicinājums uz līdzsvaru – starp to, kas ir nepieciešams, un to, kas ir cilvēcis. Spēja atvēlēt vietu būt klātesošam – ne tikai citiem, bet arī pašam sev – ir vērtība, kas var padarīt ikdienu piepildītāku. Klātbūtne sev neprasa lielas pārmaiņas, tikai gatavību būt nedaudz maigākam pret sevi un savām sajūtām. Šī pieredze kļūst vēl pilnvērtīgāka, kad to piedzīvojam kopā.

Kopā būšana ir viena no vienkāršākajām un dziļākajām iespējām būt klātesošiem. Kad atrodamies blakus kādam – draugam, ģimenes loceklim vai pat svešiniekam – un piedzīvojam

kopīgus mirkļus bez steigas un prasībām, mēs kļūstam atvērtāki. Tā var būt kopīga pastaiga, saruna, kopīga klusēšana vai vienkārši dalīšanās ar sajūtām. Šādos brīžos mēs ne tikai sniedzam klātbūtni, bet arī saņemam to atpakaļ – bez vārdiem, bez vērtējumiem, vienkārši būdami līdzās.

Šie mirkļi māca mums, ka klātbūtne nav jāizdomā vai jāplāno – tā notiek pati, ja vien atļaujam pašiem sev un otram cilvēkam būt īstiem. Tieši kopā būšana palīdz mums apzināties, ka cilvēcība slēpjas nevis perfekcijā vai izpildījumā, bet gan spējā būt šeit un tagad. Kad kopīgi piedzīvojam klātbūtni, mēs ne tikai dziedinām viens otru, bet arī kļūstam spējīgāki būt klātesoši sev. Un varbūt tā ir viena no lielākajām dāvanām, ko mēs varam dot – sev un citiem.

Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojuma klientu mērķgrupas iezīmju izmaiņas

Mārtiņš Moors

Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks, direktora vietnieks sociālajos jautājumos, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētājas vietnieks

Juris Osis

Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes Nodarbinātības, sociālā darba un prakses pētījumu nodaļas vadītājs, Eiropas Kristīgās akadēmijas docents

Sociālo pakalpojumu administrēšana ietver iedzīvotāju un mērķa grupu vajadzību izvērtējumu, sociālo pakalpojumu plānošanu, ieviešanu, organizēšanu un novērtēšanu. Tomēr tieši iedzīvotāju vajadzības ir sociālo pakalpojumu pastāvēšanas iemesls. Iedzīvotāju vajadzību izvērtējums (angļu val. – *needs assessment*) ir pamatā izpratnei, kāpēc pastāv kāda sociālā problēma, norāda problēmas pastāvēšanu ietekmējošos faktorus, tādējādi dodot priekšstatu par to, kādas aktivitātes ir nepieciešamas, lai šos faktorus klientu dzīvē novērstu.

Iedzīvotāju vajadzību izvērtējums ir sistematisks process – sociālā darba pētījuma veids, kura mērķis ir identificēt un izprast konkrētas kopienas iedzīvotāju vai organizācijas klientu īpašās vajadzības, problēmas un resursus, lai atklātu noteiktas sociālās problēmas būtību un

apjomu, noteiktu visatbilstošāko risinājumu un sagatavotos sociālā pakalpojuma plānošanai (Rubin & Babbie, 2016). Neviens sociālais pakalpojums vai cita veida sociālā atbalsta programma nevar atrisināt visas iedzīvotāju vajadzības vai visus sociālās problēmas aspektus. Tāpēc sociālo pakalpojumu administrētāji, pamatojoties uz veiktās sociālās problēmas analīzi un vajadzību izvērtēšanu, nosaka tās klientu mērķgrupas vajadzības, kuras paredzēts risināt ar konkrēto sociālo pakalpojumu. Tātad vajadzību izvērtējums ir pamats, lai izstrādātu efektīvus sociālos pakalpojumus, kas atbilst klientu mērķgrupas īpašajiem apstākļiem.

Šajā rakstā vēlamies parādīt, kā Rīgas sociālo pakalpojumu administrēšanas sistēma, veicot sociālo pakalpojumu monitoringu un sociālā darba prakses pētījumus, seko līdzi esošo

sociālo pakalpojumu klientu vajadzībām un izstrādā tām atbilstošus risinājumus.

2013. gadā Rīgā tika izveidots jauns sociālais pakalpojums – Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums (turpmāk – ĪUM) kā alternatīva dārgākajam Krīzes centra pakalpojumam. Jau 2009. gadā Latvijā ekonomiskās krīzes ietekmē ievērojami pieauga nepieciešamība pēc krīzes centra pakalpojuma. Tomēr tika arī konstatēts, ka aptuveni 70% no visām ģimenēm, kas uzņemtas krīzes centros, saskaras ar dzīvesvietas zaudēšanu. Galvenais problēmas cēlonis bija nespēja segt parādus par dzīvojamās telpas tri un komunālajiem pakalpojumiem. Šīm ģimenēm trūka pietiekamu ienākumu, lai nodrošinātu pamatvajadzības, tostarp stabilu mājokli. Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums tika izstrādāts un ieviests, lai sniegtu risinājumu ģimenēm ar bērniem, kuru galvenā problēma bija mājokļa trūkums, nevis citi krīzes situācijas aspekti, piemēram, vardarbība, psiholoģiskās problēmas vai bezdarbs. Vienlaikus tika noteikta iespēja ĪUM saņemt arī citām klientu mērķgrupām, kurām šāds risinājums būtu nepieciešams, kā arī tika ņemts vērā sociālā pakalpojuma ekonomiskais aspekts, jo krīzes centra pakalpojums bija un turpina būt viens no dārgākajiem sociālajiem pakalpojumiem (Moors & Rancāne, 2017, 13).

« Vajadzību izvērtējums ir pamats, lai izstrādātu efektīvus sociālos pakalpojumus, kas atbilst klientu mērķgrupas īpašajiem apstākļiem »

ĪUM nodrošina īslaicīgu dzīvesvietu un sociālā darba speciālista palīdzību sociālo problēmu risināšanā ar mērķi atrast personai (ģimenei) pastāvīgu dzīvesvietu. Atbilstoši nepieciešamībai personai (ģimenei) tiek sniegta cita sociālā palīdzība un/vai citi sociālie pakalpojumi. Pakalpojuma saņēmējiem, kuri aktīvi iesaistās savu problēmu risināšanā, pildot līdzdarbības pienākumus, īslaicīgās uzturēšanās mītnes

pakalpojums tiek sniegts līdz sešiem mēnešiem gadā (RVP Labklājības departaments, n.d.). Sākotnēji tika paredzēts, ka Rīgas Sociālā dienesta (turpmāk – RSD) teritoriālo centru sociālie darbinieki sniegs konsultācijas ģimenēm un bērniem, tāpēc īslaicīgās uzturēšanās mītnē pirmajos pakalpojuma darbības gados netika paredzēts plašs sociālā darba speciālistu skaits. Tomēr vēlāk, ņemot vērā nepieciešamo sadarbības intensitāti starp sociālajiem darbiniekiem un ĪUM klientiem, sociālā darba speciālisti tika iekļauti arī pakalpojuma darbinieku klāstā, un pakalpojuma saturs tika papildināts ar atbilstošām aktivitātēm. ĪUM noteikumi ir tuvināti dzīvesvietas apstākļiem, un klientiem ir jāsedz daļa no pakalpojuma izmaksām (maksa par telpu lietošanu), kā arī jāsadarbjas ar RSD sociālo darbinieku un jāizmanto kopienā pieejamie resursi. Ja klientiem nav ienākumu, viņiem jāvērsas RSD pēc mājokļa pabalsta, kas būtiski samazina pakalpojuma izmaksas un saglabā klientu atbildību par savu situāciju (Moors & Rancāne, 2017, 14).

Ir apritējuši vairāk kā 10 gadi kopš Rīgā ir ieviests īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums. Šajā laikā Latvijā un pasaulē ir notikuši vairāki būtiski sociāli ekonomiski notikumi, kas ir ietekmējuši gan sabiedrību kopumā, gan arī sociālo pakalpojumu klientus. 2014. gadā Krievijas aneksija Krimā un konflikts Ukrainas austrumos radīja ģeopolitisku nestabilitāti reģionā, kas ietekmēja Latvijas drošības politiku un veicināja aizsardzības izdevumu palielināšanu. 2015. gadā Eiropas Savienība pieņēma lēmumu par migrantu pārdali, kas radīja izaicinājumus Latvijas sabiedrībai saistībā ar patvēruma meklētāju uzņemšanu un integrāciju. 2019. un 2020. gadā COVID-19 pandēmija izraisīja globālu veselības krīzi, kas būtiski ietekmēja Latvijas ekonomiku un sabiedrību, t.sk. skāra arī sociālo pakalpojumu organizēšanu un klientu privātās dzīves, par ko vairāk rakstīts periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2020. gada pirmajā numurā. Savukārt 2022. gada 24. februārī Krievijas uzsāktā plaša mēroga militārā iebrukuma Ukrainā sākums būtiski ietekmēja Latvijas sabiedrību un valsts politiku. Tā rezultātā Latvijā ieradās ievērojams skaits ukraiņu bēgļu, kā arī

sākās straujš energoresursu cenu pieaugums, kas ietekmēja Latvijas sabiedrību un sociālās drošības sistēmas darbību. Šie politiskie notikumi ir tikai daļa no procesiem, kas ietekmē sabiedrību, jo papildus tiem notiek arī tādi sociālie procesi kā tehnoloģiju attīstība, demogrāfiskās izmaiņas, sociālo normu un vērtību pārmaiņas.

Šie un citi notikumi norāda uz to, ka sabiedrībā regulāri notiek procesi, kas ietekmē gan sabiedrību kopumā, gan cilvēkus personiskajā dzīvē. Īpaši COVID-19 pandēmijas ierobežošanas prasības ietekmēja dažādus rādītājus sociālajos pakalpojumos, t.sk. būtiski samazinājās sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits. Piemēram, 2020. gadā ĪUM saņēma 204 personas, kas ir par 69 personām mazāk kā 2019. gadā (Rīgas domes Labklājības departaments, 2021, 74. lpp.). Arī 2021. gadā turpinājās saņēmēju skaita kritums. 2021. gadā jau tika novērota tendence, ka ĪUM vairāk izmanto nevis ģimenes ar bērniem, bet pilngadīgas personas, sevišķi personas ar garīga rakstura traucējumiem (Rīgas domes Labklājības departaments, 2022, 75. lpp.). Šie apsvērumi radīja pamatu pieņēmumam, ka ĪUM klientu mērķgrupa ir būtiski mainījusies un ir nepieciešams sistemātiski izvērtēt un saprast klientu mērķgrupas specifiskās vajadzības, problēmas un citus būtiskos apstākļus. Tāpēc 2024. gadā Labklājības departaments veica pētījumu, kura metodoloģija un rezultāti tiek atspoguļoti tālāk rakstā.

Pierādījumos balstīta prakse ir viena no sociālā darba profesionālās ētikas prasībām un pamatiem (Latvijas Sociālo darbinieku biedrība, 2022, 4.8.3. punkts), lai nodrošinātu izmaiņas klientu dzīvē, atbildīgu profesionālo darbību, profesionālo attīstību, resursu efektīvu izlietošanu un ietekmi uz lēmumiem makro līmenī. Regulāra sava darba analīze un jaunāko zinātnisko pētījumu atziņu integrēšana praksē nodrošina sociālā pakalpojuma atbilstību klientu vajadzībām, kā arī sniedz pamatu komunikācijai ar politiķiem un citiem lēmumu pieņēmējiem, kas var ietekmēt plašākas sociālās politikas izmaiņas sabiedrībā. Ir jāņem vērā vēl viens īpaši Latvijā svarīgs profesionālās darbības aspekts. Tas, kā sociālie darbinieki un sociālo pakalpojumu administrētāji rada un izmanto

profesionālās zināšanas, ietekmē sociālā darba profesijas statusu sabiedrībā (Fook, 2004). Tāpēc sociālo pakalpojumu administrētājiem ir proaktīvi jāveic tādas darbības, kas sniedz aktuālu informāciju gan par sociālo pakalpojumu darbību, gan klientu sociālo situāciju. Šajā rakstā tiek aplūkoti divi vajadzību izvērtēšanas pētījuma pielietojuma veidi: 1) ar mērķi izpētīt un saprast sabiedrības daļas vai klientu mērķgrupas specifiskos apstākļus, neapmierinātās vajadzības un problēmas, kuru risināšanai būtu nepieciešams veidot sociālo pakalpojumu vai cita veida sociālā atbalsta programmu (angļu val. – *needs assessment*); 2) kā esoša sociālā pakalpojuma novērtēšanas sastāvdaļa ar mērķi izpētīt un izprast, vai ir mainījušās sociālā pakalpojuma klientu mērķgrupas vajadzības, problēmas vai citas pazīmes, kā rezultātā būtu nepieciešams pārskatīt vai pielāgot sociālā pakalpojuma saturu (angļu val. – *program evaluation*).

Turpmāk rakstā sniegsim īsu ieskatu abos minētajos veidos.

Vajadzību izvērtēšana

Vajadzību izvērtēšanas mērķis ir noskaidrot, kādas konkrētas vajadzības rada nepieciešamību pēc sociālā atbalsta un kāda veida pakalpojumi ir nepieciešami konkrētām iedzīvotāju grupām? Iegūto informāciju izmanto lēmumiem par to, kādām aktivitātēm, speciālistiem vai citiem resursiem būtu jābūt, lai risinātu mērķa grupas (angļu val. – *target group*) problēmas. Vajadzību izvērtēšanas pētījums cenšas rast atbildi uz jautājumiem: kam ir problēma, cik daudz tādu cilvēku ir, kādas ir specifiskas problēmas pazīmes un kā tās var novērot, cik ilgi viņiem ir bijusi problēma, kādi problēmas risināšanas līdzekļi ir izmantoti u.c. Tas nozīmē, ka vajadzību izvērtēšana kā atsevišķs pētījums veic pastāvošās negatīvās situācijas analīzi un noved pie izpratnes par tipiskākajām mērķa grupas pazīmēm. Šādā nozīmē vajadzību izvērtēšanu var labāk raksturot nevis kā pieņēmumu izvērīšanu, bet kā skaitīšanu (cik daudz ir tādu personu, kam ir noteiktas problēmas izpausmes, kur mēs viņus varam redzēt un saskaitīt) un specializētu

izvērtēšanu, prasot problēmas risināšanā iesaistīto speciālistu viedokli par iespējamo mērķa grupas lielumu (piemēram, cik bieži šādas personas nonāk sociālā darbinieka vai kāda cita speciālista redzeslokā; cik bieži speciālistiem ir jāiesaka kāds risinājums; risinājumi pastāv vai arī noteiktās situācijās tādu nav; ja būtu noteikts risinājums, kā prognozē iespējamo klientu skaitu u.c.) (Royse et al., 2009).

Mērķa grupa (*target group*) ir noteiktām pazīmēm/kritērijiem atbilstoša cilvēku grupa, uz kuru tiek vērsta: 1) sociālā politika un sociālo pakalpojumu sistēma; 2) sociālā darba makrolīmeņa un mezolīmeņa prakse; 3) izpēte.

Bela, B., & Rasnača, L. (Zin. red.). (2023). *Sociālā darba vārdnīca*. LU Akadēmiskais apgāds.

Vajadzību izvērtēšana ietver tādu datu vākšanu, kas tiks izmantoti, lai saskaņotu klientu vajadzības (kuru nenodrošināšana ietekmē sociālās problēmas pastāvēšanu) ar potenciālajām sociālajām programmām (sociālās problēmas risināšanai) (Grinnell, Gabor, & Unrau, 2019). Datu vākšanas veidi ietver sociālo indikatoru analīzi, līdzīgu sociālo pakalpojumu pieejamības analīzi, ekspertu viedokļa noskaidrošanu, iedzīvotāju forumus vai diskusijas, mērķa grupu pārstāvju fokusgrupas un iedzīvotāju aptaujas (Rubin, 2020). Vajadzību izvērtēšanas mērķis sociālā pakalpojuma kontekstā ir sniegt informāciju sociālā pakalpojuma satura pamatojumam, analizējot mērķa grupas nerealizētās vajadzības un neizmantotās iespējas (Grinnell & Unrau, 2018). Apkopojot pētnieka un Kalifornijas štata Sanmarkosas universitātes profesora Fernando I. Soriano (Fernando I. Soriano) veikto vajadzību izvērtējuma jēdziena analīzi, var konstatēt, ka vajadzību izvērtējumu veic organizācijas – sociālā pakalpojuma sniedzēji paši vai arī to veic sociālo pakalpojumu administrētāju uzdevumā –, lai noteiktu, kas ietekmē problēmu pastāvēšanu, un meklētu veidus, kā to pārvarēt. Vajadzību izvērtējums ir pārdomāta, objektīva un sistemātiska informācijas un datu vākšana, lai uzlabotu izpratni par sociālā

pakalpojuma vai sociālās programmas nepieciešamību ar mērķi noteikt prioritārās nākotnes darbības, nepieciešamās izmaiņas aktivitātēs, lai risinātu klientu problēmas un vajadzības (Soriano, 2013). Tāad vajadzību izvērtēšanas loģika ir padziļināta izpratne par risināmo problēmu, kas ietver problēmas skarto cilvēku vajadzību identificēšanu un atbilstoša risinājuma satura plānošanu, kurš ietver arī iespējamā risinājuma robežu norādīšanu – klientu mērķgrupu pazīmes un sociālā pakalpojuma ietvars (iespējamās aktivitātes, speciālisti, telpas u.c.). Tādējādi abas šīs vajadzību izvērtēšanas sastāvdaļas (problēma – risinājums) ļauj no mērķa grupas (angļu val. – *target group*) vajadzībām nonākt pie klientu mērķgrupas (angļu val. – *target group of clients*), kurai būs paredzēts konkrētais sociālais pakalpojums.

Kaut arī bieži mums šķiet, ka pazīstam savus klientus, zinām viņu situācijas un tipiskos risinājumus, vajadzību izvērtēšana ir daudz vairāk nekā tikai intuitīvs vai iepriekšējā pieredzē balstīts process – tas norāda uz pierādījumu esamību un datiem par to, kas un kāpēc notiek klientu dzīvē. Jo vajadzību izvērtēšanas neatņemama sastāvdaļa ir ne tikai mērķa grupas vajadzību noteikšana, bet arī atbilstoša risinājuma sagatavošana. Var teikt, ka tās ir medaļas divas puses. Visizplatītākie iemesli vajadzību izvērtēšanas veikšanai ir nepieciešamība nodrošināt pamatojumu jauna sociālā pakalpojuma finansēšanai, ievērot normatīvo aktu prasības, kā arī efektīvi izmantot ierobežotos resursus, nosakot to sadalījumu un lēmumu pieņemšanas pamatojumu. Vajadzību izvērtēšana ļauj identificēt specifiskas mērķa grupas vajadzības un sniegt informāciju sociālo pakalpojumu novērtēšanai (Soriano, 2013). Tādējādi vajadzību izvērtēšana kalpo ne tikai jauna sociālā pakalpojuma izveidošanai, bet arī kā instruments, lai nodrošinātu finansējuma pamatojumu, optimizētu lēmumus par resursu sadali esošā sociālā pakalpojuma ietvaros un identificētu konkrētā pakalpojuma klientu mērķgrupas vajadzības, sniedzot vērtīgu ieguldījumu pakalpojumu efektivitātes izvērtējumā.

Viens no piemēriem, kad vajadzību izvērtējuma pētījums ir pamatā jauna sociālā pakalpojuma

ieviešanai Rīgā, ir parādīts periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2021. gada pirmajā numurā (Moors, Osis, & Samete, 2021).

Apkopojot iepriekš rakstīto, var secināt, ka mērķa grupas vajadzību izvērtēšana ir sociālā pakalpojuma dzīves cikla neatņemama sastāvdaļa, kā to atspoguļo 1. attēls. Šāda pieeja nodrošina, ka pakalpojums saglabājas efektīvs un atbilstošs mērķa grupas aktuālajām vajadzībām.

Pakalpojuma novērtēšana

Sociālā pakalpojuma novērtēšana, ko sociālā darba literatūrā angļu valodā apzīmē arī ar terminu 'programmu novērtēšana' (angļu val. – *program evaluation*) ir vērsta uz esošā pakalpojuma satura efektivitātes novērtējumu – vai sociālais pakalpojums un tā aktivitāte sasniedz iecerēto rezultātu (uzlabotas klientu situācijas)? Šāds uzdevums parasti prasa problemātikas izplatības salīdzinājumu pirms un pēc sociālā pakalpojuma sniegšanas klientu mērķgrupai, lai demonstrētu, kā vidēji ir uzlabojusies sociālā

pakalpojuma klientu situācija pakalpojuma saņemšanas rezultātā. Var redzēt, ka sociālā pakalpojuma novērtēšana arī var sniegt informāciju par klientu mērķgrupas neapmierinātajām vajadzībām, kaut arī tas nav galvenais sociālā pakalpojuma novērtēšanas mērķis (Soriano, 2013). Tas norāda, ka kopumā vajadzību izvērtēšanai ir cits mērķis un uzdevumi nekā sociālā pakalpojuma novērtēšanai.

Klientu mērķgrupa (*target group of clients in micro-level practice*) ir noteiktām pazīmēm/kritērijiem atbilstoša cilvēku grupa, uz kuru potenciāli tiks virzīta sociālā darba intervence vai arī uz kuru jau ir vērsts sociālais darbs konkrētā institūcijā vai organizācijā.

Bela, B., & Rasnača, L. (Zin. red.). (2023). *Sociālā darba vārdnīca*. LU Akadēmiskais apgāds.

Tomēr veids, kā izmantot vajadzību izvērtēšanu, ir integrēt risināmās problēmas analīzi un mērķa grupas vajadzību izvērtēšanu jau ieviesta un

Avots: Royse, D., Staton-Tindall, M., Badger, K., & Webster, J. M. (2009). Needs assessment. Oxford University Press. P.16

1. attēls. Sociālā pakalpojuma dzīves cikls

pastāvoša pakalpojuma novērtēšanā. Tas ļauj pārliciecināties, vai nav izmaiņas problēmas izpausmēs, klientu mērķgrupas pazīmēs un vajadzībās, kā arī noteikt, vai pakalpojums sasniedz iecerētos mērķus. Šāda sociālā pakalpojuma klientu vajadzību analīze tuvinās pakalpojuma novērtēšanai, jo, izvērtējot esošo klientu problēmas un vajadzības, tiek identificētas nepieciešamās izmaiņas, kas var uzlabot pakalpojuma saturu un tā atbilstību klientu vajadzībām (Royse, Staton-Tindall, Badger, & Webster, 2009, 19). Kā to atzīst Ričards M. Grinels juniors, Peters A. Gabors un Ivonna A. Unrau (Richard M. Grinnell Jr., Peter A. Gabor, and Yvonne A. Unrau), kas ir augsti novērtēti zinātnieki sociālā darba jomā, pazīstami ar savu ieguldījumu programmu novērtēšanā un uz pierādījumiem balstītā praksē, ideālajā pasaulē pirms jebkuras jaunas sociālās programmas ieviešanas tiek veikta vajadzību izvērtēšana, tomēr vajadzību izvērtēšana var sniegt informāciju, kas tiek izmantota arī citos sociālā pakalpojuma posmos – pakalpojuma satura izmaiņu veikšanā, paplašināšanā vai arī slēgšanā (Grinnell, Gabor, & Unrau, 2019, 341). Ja sociālo pakalpojumu administrētāju interese ir novērtēt, vai sociālā pakalpojuma saturs, laikam ejot, joprojām atbilst klientu mērķgrupai, kas šo pakalpojumu izmanto, tad sociālā pakalpojuma novērtēšanu var veikt, fokusējoties uz klientu mērķgrupas problemātiku un vajadzībām. Tādā gadījumā sociālā pakalpojuma novērtēšanas rezultātā tiek iegūtas zināšanas par specifisku klientu grupu, kas saņem noteikta veida sociālo pakalpojumu noteiktos apstākļos noteiktā laika posmā un vietā.

Kā jau minēts rakstā iepriekš, nepieciešamība pēc klientu mērķgrupas vajadzību izvērtējuma var rasties sakarā ar ārējiem sociāliem notikumiem, politisko un ekonomisko apstākļu izmaiņām, demogrāfiskajām tendencēm vai arī vienkārši pēc augstāku iestāžu vai amatpersonu pieprasījuma. Tomēr par nepieciešamību veikt vajadzību izvērtējumu var liecināt arī klientu skaita vai klientu apmeklējuma intensitātes izmaiņas, klientu pazīmju vai problemātikas izmaiņas vai citas izmaiņas, kas ietekmē klientu mērķgrupu vai sociālā pakalpojuma aktivitātes.

Vajadzību izvērtēšanai bez iepriekš minētajiem

diviem praktiskās lietošanas veidiem sociālo pakalpojumu administrēšanā (jaunu risinājumu meklēšana un esošo sociālo pakalpojumu uzlabošana) ir vēl arī citi, piemēram, esošās politikas izmainīšana (atbilstības kritēriju vai samaksas kārtības izmaiņa) vai sadarbības uzlabošana ar citām organizācijām (Royse, Staton-Tindall, Badger & Webster, 2009, 17–20). Tālāk rakstā tiks sniegts ieskats Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta veiktajā pētījumā, kura būtība bija esoša sociālā pakalpojuma novērtēšana, veicot pakalpojuma klientu mērķgrupas vajadzību izvērtējumu.

Pētījums

Pētījums tika veikts, lai analizētu ĪUM nozīmīgumu un tā ietekmi uz klientu sociālo situāciju. Tā galvenie mērķi bija noskaidrot klientu sociālo portretu un viņu vajadzības, izvērtēt pakalpojuma atbilstību šīm vajadzībām, kā arī analizēt pakalpojuma ietekmi uz klientu dzīves kvalitāti pēc ĪUM saņemšanas. Īpaša uzmanība tika pievērsta arī starpinstitucionālās sadarbības efektivitātei, ņemot vērā tās būtisko lomu klientu sociālo problēmu risināšanā. Pētījuma sagatavošana un veikšana notika 2024. gada pirmajos sešos mēnešos.

Pētījuma metodoloģija balstījās uz kvalitatīvu pieeju. Datu vākšana tika veikta, izmantojot daļēji strukturētas intervijas, kas ļāva iegūt gan standartizētu informāciju, gan pielāgot jautājumus katra respondenta individuālajai situācijai. Intervijās piedalījās vairākas respondentu grupas, tostarp ĪUM darbinieki, klienti un RSD pārstāvji. Interviju struktūra tika veidota tā, lai iegūtu atklātas un godīgas atbildes par klientu pieredzi ĪUM.

Viens no galvenajiem jautājumu blokiem bija veltīts klientu vajadzību izzināšanai, kurā tika lūgts aprakstīt klientu dzīves situāciju pirms ĪUM saņemšanas, galvenās problēmas un izaicinājumus, kā arī viņu skatījumu uz to, kādi pakalpojumi būtu visefektīvākie viņu problēmu risināšanai. Īpaša uzmanība tika pievērsta klientu pieredzei ĪUM uzturēšanās laikā, analizējot, vai un kā tika apmierinātas viņu pamatvajadzības – mājoklis, ēdiens, drošība un emocionālais

atbalsts. Intervijās tika jautāts, vai pakalpojumi, piemēram, sociālais darbs, ikdienas prasmju apguve un rehabilitācijas plānu īstenošana, atbilda klientu vajadzībām. Klienti tika aicināti novērtēt darbinieku lomu viņu atbalsta procesā un identificēt šķēršļus, kas kavēja viņu problēmu risināšanu. Noslēgumā respondenti tika lūgti izvērtēt pakalpojuma ietekmi uz viņu dzīves situāciju pēc uzturēšanās ĪUM. Šajā sadaļā tika uzsvērts, cik lielā mērā klienti jutās gatavi dzīvot patstāvīgi, un kādi papildu atbalsta mehānismi, pēc viņu domām, būtu nepieciešami. Šāda interviju struktūra nodrošināja padziļinātu ieskatu klientu pieredzē un viņu vajadzību izpētē, ļaujot izprast, kā ĪUM sasaistās ar vajadzību novērtēšanas procesiem un kādi ir to uzlabojamie aspekti.

Pētījuma rezultāti uzrādīja būtiskas izmaiņas ĪUM klientu profilā, kas atspoguļojās arī viņu vajadzībās un problēmās. ĪUM klienti šobrīd galvenokārt ir personas bez pastāvīgas dzīvesvietas, kurām ir dažādas problēmas, piemēram, atkarības, garīga rakstura traucējumi (turpmāk – GRT), veselības problēmas vai sarežģītas attiecības ar ģimenēm. Šo personu vajadzības variē no pamatvajadzību apmierināšanas – mājas, ēdiens un drošība – līdz nepieciešamībai pēc ilgtermiņa atbalsta sociālās un profesionālās integrācijas procesā.

Analizējot klientu profilu, tika konstatēts, ka arī ĪUM funkcijas laika gaitā ir mainījušās. Ja pirms desmit gadiem šis pakalpojums galvenokārt tika sniegts cilvēkiem darbības vecumā, kuri bija nonākuši īslaicīgā krīzes situācijā un pēc īsa rehabilitācijas perioda spēja atgriezties darba tirgū, tad mūsdienās klientu sociālie izaicinājumi ir daudz sarežģītāki. Pētījuma rezultāti norādīja, ka ĪUM klienti nereti saskaras ar vairāku problēmu kombināciju, tostarp GRT, ilgstošām atkarības problēmām, sarežģītām ģimenes un sociālajām attiecībām, veselības traucējumiem, ierobežotām darba spējām un zemu sociālo un pašaprūpes prasmju līmeni. Šīs izmaiņas atspoguļo pakalpojuma transformāciju no īstermiņa krīzes pārvarēšanas mehānisma uz daļēji pansijas tipa pakalpojumu, kas sniedz ilgstošu atbalstu klientiem.

ĪUM klienti pārstāv vairākas specifiskas klientu mērķgrupas, kurām nepieciešama pielāgota pieeja. **Personas ar GRT** bieži vien gaida rindā uz grupu dzīvokļiem vai aprūpes centriem, kā arī saskaras ar grūtībām saņemt nepieciešamos veselības aprūpes pakalpojumus. **Bāreņiem pēc pilngadības sasniegšanas** ir raksturīgas ierobežotas sociālās prasmes, klaiņošana un atkarības, un viņiem ir nepieciešams specializēts atbalsts integrācijā sabiedrībā un sociālo prasmju attīstībā. **Personas pēc ieslodzījuma** izrāda motivāciju uzsākt patstāvīgu dzīvi, taču viņu veiksmīgai integrācijai nepieciešams ilgstošs atbalsts, īpaši pirmajos mēnešos pēc ieslodzījuma atstāšanas. Savukārt **senioriem un personām ar hroniskām veselības problēmām** nereti nepieciešams atbalsts, kas līdzinās aprūpes centra pakalpojumiem, jo ĪUM resursi spēj nodrošināt tikai pamataprūpi. Tomēr pētījums atklāja, ka, neraugoties uz klientu mērķgrupu daudzveidību, primāri visiem klientiem nepieciešams nodrošināt pamatvajadzības – dzīvesvietu, ēdienu, apģērbu un drošību. Daudzi klienti, nonākot ĪUM, ir psihoemocionāli izsīkuši, jo ilgstoši nav saņēmuši pat elementāru atbalstu. Šādos gadījumos regulārs ēdiens, iespēja nakšņot un uzturēties drošā vidē ievērojami veicina klientu vēlmi sadarboties un risināt savas sociālās problēmas.

Svarīga ĪUM funkcija ir klientu sociālo un ikdienas dzīves prasmju attīstīšana. Daudziem klientiem trūkst pamatiemaņu, piemēram, budžeta plānošanā, ēdiena gatavošanā un personīgajā higiēnā. Šajā kontekstā darbinieku loma ir būtiska, jo viņi ne tikai nodrošina izdzīvošanas apstākļus, bet arī māca prasmes, kas veicina klientu integrāciju sabiedrībā. Daudzi klienti, sevišķi jaunieši, uzkrājot šīs prasmes un nodrošinot stabilitāti, kļūst gatavi uzsākt patstāvīgu dzīvi.

ĪUM galvenais uzdevums ir nodrošināt klientiem pagaidu dzīvesvietu un atbalstu sociālo problēmu risināšanā. Šajā ziņā pakalpojums nodrošina klientu pamatvajadzības, piemēram, īstermiņa mājokli, diennakts uzraudzību un drošības garantijas, kā arī sociālo darbu un rehabilitāciju. Klientiem ir pieejami divi sociālie darbinieki, kuri palīdz apmierināt viņu pamata vajadzības,

apgūt ikdienas prasmes un izstrādāt individuālos sociālās rehabilitācijas plānus. Lai arī ĪUM pamatmērķis ir skaidrs un formāli atbilst klientu vajadzībām, realitātē tas sniedz tikai īslaicīgu risinājumu un bieži vien nesasniedz ilgtermiņa ietekmi uz klientu dzīves situāciju.

Pētījumā tika konstatēts, ka esošais uzturēšanās termiņš ĪUM līdz sešiem mēnešiem bieži vien ir nepietiekams, lai daudzi klienti pilnvērtīgi apgūtu vai nostiprinātu nepieciešamās prasmes patstāvīgai dzīvei. Daudzi klienti ierodas ĪUM ar ievērojamu prasmju trūkumu un zemām sociālās funkcionēšanas spējām, kuras nav iespējams stabilizēt īsā laikā. Tas īpaši attiecas uz klientiem ar hroniskām problēmām, ilgstošām atkarībām vai psihiskās veselības traucējumiem. Tāpat procesi, piemēram, invaliditātes statusa nokārtošana vai uzkrājumu veidošana dzīvokļa īrei, prasa ilgāku laiku, nekā ļauj sešu mēnešu termiņš. Invaliditātes noformēšana bieži aizņem līdz pat divpadsmit mēnešiem, bet klientiem nepieciešams papildu laiks, lai izveidotu finansiālu pamatu dzīvokļa īrei.

Pakalpojuma kapacitāte un cilvēkresursu nepietiekamība ir vēl viens būtisks ierobežojums klientu vajadzību apmierināšanā. Lai gan ĪUM nodrošina sociālā darba un rehabilitācijas speciālistu pakalpojumus, darbinieku skaits un resursi nav pietiekami, lai efektīvi apmierinātu visu klientu vajadzības. Cilvēkresursu trūkums būtiski ietekmē pakalpojuma kvalitāti un ierobežo darbinieku iespējas individuāli strādāt ar katru klientu. Tāpat trūkst specializēta personāla klientu veselības aprūpes atbalstam. Daudziem klientiem, kuri cieš no hroniskām veselības problēmām vai garīga rakstura traucējumiem, būtu nepieciešami speciālisti ar medicīnisku kvalifikāciju vai psiholoģijas zināšanām. Šāda atbalsta trūkums apgrūtina darbu ar klientiem, kuru vajadzības pārsniedz sociālā atbalsta sniegšanas iespējas.

Papildus resursu trūkumam pētījums atklāja arī ierobežotās iespējas pilnībā sagatavot klientus ilgtermiņa patstāvīgai dzīvei. Lai gan ĪUM nodrošina īslaicīgu patvērumu un palīdz apgūt ikdienas prasmes, piemēram, budžeta plānošanu, socializēšanos un darba meklēšanu,

resursu trūkums un īsais uzturēšanās termiņš ierobežo šo prasmju pilnīgu apguvi. Daudzi klienti pēc ĪUM perioda beigām joprojām nav gatavi patstāvīgai dzīvei, un trūkst starpposma programmu, kas varētu palīdzēt viņiem pāriet uz efektīvu iekļaušanos sabiedrībā. Šī iemesla dēļ daudzi klienti pēc uzturēšanās termiņa beigām atgriežas sākotnējā krīzes stāvoklī vai patversmēs.

Starpinstitucionālā sadarbība ir būtisks faktors klientu ilgtermiņa problēmu risināšanā, taču praksē tā bieži vien ir sarežģīta un neefektīva. Dažādi RSD teritoriālie centri piemēro atšķirīgus lēmumu pieņemšanas principus attiecībā uz klientu nosūtīšanu uz ĪUM, kas rada nevienlīdzību pakalpojumu sniegšanā un gan klientu, gan darbinieku neapmierinātību. Turklāt sadarbība ar sociālās rehabilitācijas centriem, kuriem ir vairāk resursu, lai risinātu klientu rehabilitācijas un atbalsta vajadzības, bieži ir ierobežota. Neefektīva informācijas apmaiņa un sadarbības trūkums ar sociālo dienestu rada situācijas, kurās ĪUM darbinieki ir spiesti risināt jautājumus, kas formāli būtu jāveic citu institūciju ietvaros, tādējādi aizkavējot klientu progresu.

Pētījums atklāj, ka pašreizējais ĪUM modelis nespēj nodrošināt ilgtermiņa atbalstu klientiem ar hroniskām vai atkārtotām problēmām, kuriem nepieciešama pastāvīga uzraudzība un palīdzība. Klientiem pēc ĪUM perioda beigām bieži trūkst papildu atbalsta no citiem pakalpojumiem, piemēram, ilgtermiņa izmitināšana (piemēram, sociālie dzīvokļi) vai sociālā rehabilitācija. Lai uzlabotu ĪUM efektivitāti, pētījumā ieteikts pagarināt uzturēšanās termiņu klientiem ar sarežģītām problēmām, palielināt darbinieku skaitu un paaugstināt kompetenci ar specializētām prasmēm, stiprināt starpinstitucionālo sadarbību ar Rīgas Sociālo dienestu un citām institūcijām, kā arī ieviest papildu starpposma programmas, kas palīdzētu klientiem pilnībā pielāgoties patstāvīgai dzīvei.

Kopumā pētījums norāda uz nepieciešamību pēc ilgtermiņa atbalsta sistēmas un efektīvākas starpinstitucionālās sadarbības, lai nodrošinātu ĪUM klientu stabilitāti un veiksmīgu integrāciju sabiedrībā. Vienaļīgi šī analīze parāda, ka ĪUM klientu vajadzību komplekss un problemātika ir ievērojami sarežģītāka nekā sākotnēji paredzēts.

Pakalpojuma resursi un sadarbības mehānismi ar citām institūcijām ir jāuzlabo, lai efektīvāk risinātu šo klientu vajadzības.

« Kopumā pētījums norāda uz nepieciešamību pēc ilgtermiņa atbalsta sistēmas un efektīvākas starpinstitucionālās sadarbības, lai nodrošinātu ĪUM klientu stabilitāti un veiksmīgu integrāciju sabiedrībā. »

Kopumā pētījuma rezultāti atklāj nepieciešamību pēc stratēģiskām pārmaiņām ĪUM organizēšanā un resursu pārvaldībā, lai efektīvāk risinātu pakalpojuma dažādo klientu mērķgrupu specifiskās vajadzības un komplicētās sociālās problēmas, kā arī veicinātu šo grupu ilgtspējīgu iekļaušanos sabiedrībā.

Secinājumi

1. Vajadzību izvērtēšanas nozīme sociālajos pakalposumos

- Pētījums apstiprina vajadzību izvērtēšanas būtisko lomu efektīvu sociālo pakalpojumu plānošanā un administrēšanā. Sociālo pakalpojumu pielāgošana mainīgajām klientu mērķgrupas vajadzībām ir būtisks priekšnoteikums to aktualitātei un efektivitātei.
- Vajadzību izvērtēšana ir ne tikai administratīvs uzdevums, bet arī profesionālas pieejas izpausme, kas nodrošina klientu vajadzībām atbilstošus risinājumus.

2. Izmaiņas ĪUM klientu profilā un vajadzībās

- Laika gaitā ir būtiski mainījis ĪUM klientu profils. Sākotnēji pakalpojums

tika izstrādāts kā atbalsts ģimenēm ar bērniem, kuras nonākušas mājokļa krīzē, bet šobrīd klientu mērķgrupa bieži ietver personas ar garīga rakstura traucējumiem, hroniskām atkarībām, veselības problēmām un ierobežotām sociālajām prasmēm.

- Pētījuma dati liecina, ka ĪUM funkcijas transformējušās no īslaicīga krīzes pārvarēšanas pakalpojuma uz ilgstošāku atbalsta formu ar pansionāta elementiem.

3. ĪUM stiprās un vājās puses

- Pakalpojums nodrošina pamatvajadzības, piemēram, drošību, mājokli un sociālo darbu, tomēr tas bieži vien nespēj ilgtermiņā stabilizēt klientu situāciju.
- Galvenās pakalpojuma vājās puses ir īss uzturēšanās termiņš (līdz sešiem mēnešiem), nepietiekami cilvēkresursi, kā arī ierobežots starpinstitucionālais atbalsts un sadarbība.

4. Pakalpojuma pielāgošana mainīgajiem apstākļiem

- Pētījums apliecina, ka ĪUM ir būtiski pielāgot gan klientu vajadzībām, gan ārējiem sociāliem un ekonomiskiem faktoriem, piemēram, demogrāfiskām izmaiņām un energoresursu cenu pieaugumam.

5. Pierādījumos balstītas prakses nozīme

- Regulāra vajadzību izvērtēšana un pētījumu rezultātu integrēšana praksē ir būtiska, lai veidotu sociāli atbildīgu un klientiem atbilstošu sociālo pakalpojumu sistēmu.

Noslēgumā vēlamies uzsvērt, ka rakstam saņemtajām vairākas nozīmes sociālā darba profesionālās diskusijas kontekstā. Tas ne tikai sniedz ieskatu Rīgas pašvaldības sociālo pakalpojumu administrēšanas pieredzē, parādot, kā sociālo pakalpojumu sniegšanā var izmantot sociālā darba pētījumus, bet arī veicina sociālā

darba terminoloģijas attīstību, raksturojot jēdzienu 'vajadzību izvērtēšana'. Īpaši būtiski tas ir tāpēc, ka autoritatīvais avots "Sociālā darba vārdnīca" (Bela u.c., 2023) nodrošina skaidrojumus 'izvērtēšanas' (angļu val. – *assessment*) un 'novērtēšanas' (angļu val. – *evaluation*) jēdzienam, bet šajā vārdnīcā nav iekļauts atsevišķs 'vajadzību izvērtēšanas' jēdziena raksturojums. Raksta autori vēlas iedrošināt arī citus kolēģus integrēt sociālā darba pētījumus savā praksē un iepazīstināt ar to rezultātiem sociālo darbinieku kopienā.

Izmantotie avoti

1. Bela, B., & Rasnača, L. (Red.). (2023). Sociālā darba vārdnīca. LU Akadēmiskais apgāds. <https://doi.org/10.22364/sdtv.23>
2. Fook, J. (2004). What professionals need from research: Beyond evidence-based practice. In *Social Work and Evidence-Based Practice* (pp. 29–46). Jessica Kingsley Publishers.
3. Grinnell, R. M., Gabor, P. A., & Unrau, Y. A. (2019). Program evaluation for social workers: Foundations of evidence-based programs (8th ed.). Oxford University Press.
4. Latvijas Sociālo darbinieku biedrība. (2022). Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss. Iegūts no: <https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2022/06/Latvijas-sociālo-darbinieku-Ētikas-kodekss.-Apstiprināts-28.05.2022.pdf>
5. Moors, M., & Rancāne, S. (2017). Sociālo pakalpojumu ģimenēm ar bērniem attīstība Rīgā. *Sociālais Darbs Latvijā*, (1), 10–16. Iegūts no: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7549/download?attachment>
6. Moors, M., Osis, J., & Samete, D. (2021). Ģimeņu ar bērnu ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību izpētē balstīts atbalsta pakalpojums. *Sociālais Darbs Latvijā*, (1), 32–46. Iegūts no: https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2021/04/periodiskais_izdevums_sdl_1_2021.pdf
7. Rīgas domes Labklājības departaments. (n.d.). Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums. Iegūts no: <https://ld.riga.lv/islacigas-uzturesanas-mitnes-pakalpojums/>
8. Rīgas domes Labklājības departaments. (2021). Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2020. gadā. Iegūts no: <https://ld.riga.lv/departaments/par-mums/labklajibas-departamenta-gadagramatas/>
9. Rīgas domes Labklājības departaments. (2022). Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2021. gadā. Iegūts no: https://ld.riga.lv/wp-content/uploads/2024/05/gada_gramata_2021-GALS.pdf
10. Royse, D., Staton-Tindall, M., Badger, K., & Webster, J. M. (2009). Needs assessment. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/6136>
11. Rubin, A. (2020). Pragmatic program evaluation for social work. Cambridge University Press.
12. Rubin, A., & Babbie, E. (2016). Essential research methods for social work (4th ed.). Cengage Learning.
13. Soriano, F. I. (2013). Conducting needs assessments: A multidisciplinary approach (2nd ed.). SAGE Publications.

Jauniešu dzīvesstāsti pēc ārpusģimenes aprūpes un pētījuma atziņas sociālajiem darbiniekiem

Mārtiņš Moors

Rīgas valstspilsētas pašvaldības Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks, direktora vietnieks sociālajos jautājumos, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētājas vietnieks

Deinstitucionalizācijas jautājums, ģimeniskas vides prioritāte pār institucionālo aprūpi un bērnu skaita samazināšana bērnu aprūpes institūcijās Latvijā ir aktuālas tēmas (Labklājības ministrija, 2021), kas nereti kļūst par diskusiju pamatu starp politikas veidotājiem un praktiķiem. Šajā kontekstā raksta autora uzmanību piesaistīja Dr. Zoī Kesleres (*Zoë Kessler*) veiktais pētījums par to, ko jaunieši, kuri ir dzīvojuši ārpusģimenes aprūpes iestādē Latvijā, stāsta par savu pieredzi un tās nozīmīgākajiem aspektiem. Īpaši ievērināms šis pētījums ir tāpēc, ka Zoī Kesleri un viņas ģimeni ar Latviju saista ne tikai zinātniskā interese, bet daudz kas vairāk – arī personiskā pieredze.

Dr. Zoī Keslere ir ASV Seilemas Valsts universitātes (*Salem State University*) Sociālā darba fakultātes docētāja un sertificēta klīniskā sociālā darbiniece. Viņa ieguvusi doktora grādu Skotijā, Dandī Universitātē (*The University of Dundee, Scotland*), specializējoties izglītībā un sociālajā darbā. Dr. Keslerei ir plaša praktiskā pieredze darbā ar bērniem un pieaugušajiem, kuri ir piedzīvojuši traumu. 2021. gadā viņa aizstāvēja doktora disertāciju ar nosaukumu "Jaunas

dzīves veidošana pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās: sociālie bāreņi Latvijā" (*"Making new lives after exiting care: social orphans in Latvia"*), kas atspoguļo viņas interesi izprast un uzlabot jauniešu, kuri pāriet no institucionālās aprūpes uz patstāvīgu dzīvi, dzīves apstākļus.

Foto no Z. Kesleres personīgā arhīva. Z. Keslere

Foto no Z. Kesleres personīgā arhīva. Džonatans un Vika (adoptētā meita no Latvijas)

Viņa savā darbā uzsver līdzdalības metožu nozīmi, akcentējot ārpusģimenes aprūpē bijušos jauniešus kā savas pieredzes ekspertus, un viņas pētnieka interese ir vērsta uz prakses un politikas uzlabošanu, lai labāk atbalstītu bērnu ārpusģimenes aprūpes sistēmā. Dr. Kesleres aizraušanās ar šo darbu ir ļoti personiska, jo viņai ir meita, kas tika adoptēta no Latvijas 11 gadu vecumā un tagad ir 23 gadus veca. Viņas meitas dzīves ceļš ir bijis galvenais iemesls Zoī Kesleres darbam, cenšoties labāk izprast jauniešus, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē.

Zoī Keslere un viņas vīrs Džonatans P. Keslers (*Jonathan P. Kessler*), kurš arī ir klīniskais sociālais darbinieks ar vairāk nekā 30 gadu pieredzi un Merimekas augstskolas Vinstonas Izglītības un sociālās politikas studiju programmas (*Merrimack College's Winston School of Education and Social Policy*) asociētais profesors, regulāri apmeklē Latviju, uzstājas konferencēs,

veicot pētījumus un atvedot uz Latviju Seilemas Valsts universitātes studentus. Tāpēc sociālajiem darbiniekiem būtu vērtīgi iepazīties ar galvenajiem pētījuma rezultātiem, kas pausti Zoī Kesleres rakstā *"Working Together to Create Meaning: Narratives of Care Leavers in Eastern Europe"* (Kessler, Levy, & Smith, 2024), ko latviski varētu tulkot "Kopīgi radot nozīmi: aprūpes sistēmu atstājušo jauniešu naratīvi Austrumeiropā".

Dr. Zoī Kesleres pētījums par jauniešiem, kuriem Latvijā beigusies ārpusģimenes aprūpe, sniedz nozīmīgu ieskatu viņu dzīvesstāstos. Viņas pētījums balstās uz kvalitatīvām intervijām ar 19 jauniešiem, kuriem ārpusģimenes aprūpe beidzās 2019. gadā, un koncentrējas uz viņu pieredzi pirms ārpusģimenes aprūpes, tās laikā un pēc tās. Intervijas notika 2020. gadā. Šajā Zoī Kesleres veiktā pētījuma rezultātu apskatā, kas papildināts ar raksta autora komentāriem, tiks uzsvērtas atziņas, kas palīdzēs sociālajiem darbiniekiem veidot tādu sociālā darba ar jauniešiem praksi, kas atbilst viņu vajadzībām.

Bērnu pieredze pirms ārpusģimenes aprūpes

Bērnu dzīve pirms nokļūšanas ārpusģimenes aprūpē bieži ir cieši saistīta ar nabadzību, vardarbību un emocionālu pazemojumu. Liela daļa bērnu nāk no ģimenēm, kuras ir iestrēgušas nabadzības un atkarību ciklos. Šo bērnu vecāki ilgstoši nav spējuši nodrošināt viņiem pat pamatvajadzības, piemēram, ēdienu un drošību, kas atstāj smagu iespaidu uz bērnu dzīvi. Daudzi bērni jau agrā bērnībā ir spiesti apgūt deviantas uzvedības modeļus piespiedu kārtā, piemēram, zagti, lai tiktu pie pārtikas. Šādi apstākļi bērniem rada ilgstošas sekas, tostarp emocionālus traucējumus un novirzes no sabiedrībā pieņemtām uzvedības normām. Viņi bieži izjūt grūtības uzticēties citiem, ir jūtīgi pret stresu un var piedzīvot problēmas, kas saistītas ar emociju pārvaldīšanu. Tas rada papildu izaicinājumus gan bērniem, gan darbiniekiem, kad bērni nonāk ārpusģimenes aprūpē, jo viņu agrākā negatīvā pieredze būtiski ietekmē viņu uzvedību un vajadzības. Šāda ģimenē iegūtā pieredze rada

« Svarīgi ir risināt ne tikai bērna individuālās problēmas, bet arī riska ģimeņu un sabiedrības strukturālās problēmas, piemēram, ģimeņu ar bērniem nabadzība, alkohola un narkotisko vielu lietošanas izplatība, vecāku prasmju trūkums un citas, lai mazinātu riskus bērnu izņemšanai no ģimenes. »

dažādas negatīvas sekas, kas turpinās vēl ilgi pēc tam, kad apstākļi, kas tam bijuši pamatā, jau sen ir mainījušies.

Ņemot vērā iepriekš minēto, sociālā darba speciālistiem ir būtiski izprast, **ka bērnu uzvedība un reakcijas bieži vien ir cieši saistītas ar traumatiskajiem notikumiem, ko viņi piedzīvojuši agrāk.** Tāpēc, veicot traumas izpratnē balstītu praksi (angļu val. – *trauma-informed practice*), sociālie darbinieki var izmantot zināšanas par traumu, lai reaģētu uz klientu vajadzībām ar cieņu un līdzjūtību, veicinot pašnoteikšanos un palīdzot attīstīt veselīgas starppersonu prasmes un stresa pārvarēšanas stratēģijas (Levenson, 2017). Darbā ar bērniem ir nepieciešama līdzcietība, pacietība un izpratne par traumas ietekmi.

Svarīgi ir risināt ne tikai bērna individuālās problēmas, bet arī riska ģimeņu un sabiedrības strukturālās problēmas, piemēram, ģimeņu ar bērniem nabadzība, alkohola un narkotisko vielu lietošanas izplatība, vecāku prasmju trūkums un citas, lai mazinātu riskus bērnu izņemšanai no ģimenes.

Vardarbība ārpusģimenes aprūpes laikā un pirms tās

Vardarbība ģimenē pirms ārpusģimenes aprūpes ir vēl viena būtiska problēma. Tā nereti ir saistīta ar vecāku alkohola vai citu vielu lietošanu. Bērni, kas to piedzīvo, cieš ne tikai no fiziskiem ievainojumiem, bet arī no emocionālas vardarbības un noniecinājuma. Šī pieredze ietekmē bērnu pašapziņu un spēju veidot veselīgas attiecības ar citiem.

Lai gan lielākā daļa vardarbības notiek pirms ārpusģimenes aprūpes, daļa bērnu stāstīja par vardarbību arī aprūpes laikā, īpaši starp vienaudžiem. Zoi Kesleres un kolēģu pētījuma dati rāda, ka vardarbība ārpusģimenes aprūpē galvenokārt izpaužas starp vienaudžiem, un to pastiprina nepietiekama darbinieku klātbūtne un uzraudzība. **Lielās ārpusģimenes aprūpes iestādēs ir pārāk liels bērnu skaits uz vienu darbinieku, kas rada iespēju notikt vardarbībai, darbiniekiem neiejaucoties.** Piemēram, bērni intervijās apraksta gadījumus, kad vardarbība, tostarp emocionāla un fiziska, tika īstenota grupās. Tas norāda uz nepieciešamību pēc lielāka personāla daudzuma un personāla apmācībām, kas vērstas uz vardarbības prevenci un efektīvu risināšanu.

Vardarbība ārpusģimenes aprūpes laikā bieži ir saistīta ar bērna iepriekšējo pieredzi ģimenē, kur vardarbība un atkarību izraisītu vielu lietošana bijusi ierasta. Ģimenē gūtā pieredze rada priekšnoteikumus, lai bērni ārpusģimenes aprūpē kļūtu par vardarbības upuriem vai tās veicējiem. Sociālie darbinieki saskaras ar bērniem, kuri ir piedzīvojuši dubultu traumu — vispirms ģimenē, bet pēc tam ārpusģimenes aprūpes iestādē. Vardarbības pieredze atstāj dziļas sekas uz bērnu emocionālo un sociālo attīstību. Bērni, piedzīvojot vardarbību no vienaudžiem, var to normalizēt un atkārtot šādu uzvedību vēlāk dzīvē, radot risku nodot vardarbīgas uzvedības modeli saviem bērniem.

Lai novērstu vardarbību ārpusģimenes aprūpes laikā, sociālajiem darbiniekiem un administrētajiem jākoncentrējas uz vairākiem būtiskiem aspektiem. Nepieciešams palielināt personāla

kapacitāti, samazinot bērnu un darbinieku skaita attiecību, lai nodrošinātu efektīvāku uzraudzību un iekļaušanos. Svarīga ir darbinieku apmācība vardarbības prevences jomā, kas palīdzētu pazīt vardarbības pazīmes, rīkoties laikus un profesionāli. Bērniem jābūt pieejamām specifiskām emocionālā un psiholoģiskā atbalsta programmām, kas veicina traumatiskās pieredzes pārveidi un attīsta prasmes veselīgu attiecību veidošanai. Tāpat jānodrošina iespēja droši ziņot par vardarbību, garantējot, ka notiks adekvāta personāla reakcija un nodrošināta datu aizsardzība.

Attiecību nozīme

Pozitīvas attiecības ar aprūpes iestādes darbiniekiem un vienaudžiem ir būtisks faktors, kas ietekmē bērnu emocionālo labklājību un sociālo attīstību. Šīs attiecības kalpo kā stabilizējošs un atbalstošs mehānisms, kas palīdz bērniem pārvarēt agrāk piedzīvotās traumas un veidot pozitīvas dzīves prasmes. Jauniešu atmiņas par laiku ārpusģimenes aprūpes iestādē norāda uz to, ka **labas neformālās attiecības ar darbiniekiem var kļūt par bērnu emocionālā atbalsta avotu**. Darbinieku konsekvence, uzticamība un spēja izrādīt patiesu līdzjūtību rada bērniem drošības sajūtu, kas ir kritiski svarīga, lai atjaunotu uzticību pieaugušajiem. Bērni augstu novērtē darbinieku neformālu pieeju, piemēram, apskāvienus, kopīgu laika pavadīšanu un emocionālu pieejamību. Lai gan šī pieeja var šķist pretrunā ar profesionālo robežu prasībām, tā nodrošina nepieciešamo emocionālo stabilitāti un ģimenes sajūtu, kas bērniem nereti pietrūkst. Šī atziņa saskan ar viedokļiem, kuri tika pausti ekspertu diskusijā Latvijas Sociālo darbinieku biedrības organizētajā konferencē 2022. gadā un publicēti periodiskajā izdevumā "Sociālais Darbs Latvijā", ka Latvijā ir jāmaina sociālā darba pieeja darbā ar jauniešiem, veidojot uz jauniem vērsta patiesas attiecības, mazinot distanci starp darbinieku un jauniem, daloties personiskajā pieredzē un piedaloties kopīgās aktivitātēs (Moors, 2023).

Tomēr darbinieku skaits un speciālistu aizņemība būtiski ietekmē attiecību kvalitāti.

Nepietiekams darbinieku skaits un liels darba apjoms ierobežo darbinieku spēju veidot ciešas un atbalstošas attiecības ar bērniem. Var konstatēt, ka **nepietiekams darbinieku skaits iestādē ir cieši saistīts ar divām būtiskām ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu vajadzībām – vardarbības novēršanu un pozitīvu attiecību veidošanas iespēju nodrošināšanu**.

Attiecībām ar vienaudžiem ir īpaši nozīmīga loma bērnu dzīvē gan aprūpes laikā, gan pēc tās izbeigšanās. Šīs attiecības nereti kalpo kā ģimenes attiecību aizstājēji, nodrošinot emocionālu un praktisku atbalstu. Pētījumā ir konstatēts, ka vienaudži palīdz viens otram, daloties pieredzē, piedāvājot emocionālu atbalstu un pat sniedzot praktisku palīdzību ikdienas uzdevumu veikšanā. Ir acīmredzams, ka **ārpusģimenes aprūpes iestādē uzaugušo jauniešu savstarpējās attiecības ir būtisks resurss**, kuru sociālie darbinieki var laikus veicināt un atbalstīt, lai jaunieši sekmīgi uzsāktu patstāvīgu dzīvi.

Grūtības pāreja uz patstāvīgu dzīvi

Jaunieši, kuri iziet no ārpusģimenes aprūpes sistēmas, bieži vien saskaras ar ievērojamām grūtībām, pārejot uz patstāvīgu dzīvi. Pētījuma dalībnieki norāda, ka šīs grūtības galvenokārt ir saistītas ar nepietiekamu sagatavošanos patstāvīgai dzīvei un resursu trūkumu, kas ierobežo viņu spēju veiksmīgi iekļauties sabiedrībā un uzturēt stabili dzīvesveidu. **Jauniešiem nereti trūkst būtisku dzīves prasmju, piemēram, finanšu prasmes, ikdienas mājaisimniecības darbu veikšanas un profesionālās orientācijas prasmes**. Tas apgrūtina viņu iespējas atrast un saglabāt darbu, kā arī risināt ikdienas situācijas. Turklāt emocionālās traumas, kas piedzīvotas bērnībā vai aprūpes laikā, nereti paliek neatrisinātas, padarot pāreju uz pieaugušo dzīvi vēl sarežģītāku.

Jāatzīmē, ka šī problemātika ir zināma arī sociālās politikas veidotājiem un sociālo pakalpojumu administrētājiem, kā rezultātā Rīgā 2019. gada nogalē tika mainīta sociālā darba pieeja darbā ar jauniešiem ārpusģimenes aprūpē un viņu pāreja uz patstāvīgu dzīvi. Jaunā pieeja

paredz, ka sociālais darbinieks vai jaunatnes darbinieks veido agrīnu kontaktu ar jaunie- ti pirms ārpusģimenes aprūpes izbeigšanas, sniedz pārejas atbalstu un uzraudzību pēc ne- atkarīgas dzīves sākšanas, kā arī resursu kon- centrēšanu vienā struktūrvienībā – Jauniešu atbalsta centrā, jaunu darba formu ieviešanu (piemēram, jaunatnes darbs, *outreach* pieeja, piedzīvojumu izglītība, kopienas darbs) un soci- ālā darba tvēruma paplašināšanu mērķa grupai (Jasinkevičs, 2020). Jaunās pieejas rezultātu novērtēšana parādīja tās efektivitāti, sniedzot visaptverošu atbalstu riska grupas jauniešiem Rīgā, jo Jauniešu atbalsta centra **uzmanība uz materiālo, emocionālo un sociālo atbalstu pozitīvi ietekmē jauniešu dzīves, palīdzot vi- ņiem pārvarēt grūtības** un tiekties uz gaišāku nākotni (Moors & Osis, 2024).

Zoī Kesleres un kolēģu pētījuma rezultāti pa- rāda, ka nepietiekams atbalsts, piemēram, mentoru vai atbalsta tīkla trūkums, vēl vairāk pastiprina grūtības pārejai uz patstāvīgu dzīvi. Daudzi jaunieši norāda, ka viņi jutās vieni un bez atbalsta, kad sastapās ar pieaugušo dzīves iz- aicinājumiem. Atbalsta trūkums palielina risku nonākt negatīvās situācijās, piemēram, cilvēk- tirdzniecībā, atkarībā vai noziedzīgās darbībās. Tāpēc kā pozitīvu pavērsienu sociālajā politikā Latvijā ir jāatzīmē no 2024. gada ieviestās iz- maiņas sociālo garantiju regulējumā bāreņiem (Ministru kabinets, 2024), kas paredz jaunie- šiem pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās sociālā mentora pakalpojumu, atbalsta grupas un pabalstu finanšu pratības apguvei. Šīs iz- maiņas ir pamatotas līdzīgos apsvērumos, kādi ir pausti iepriekš minētajās publikācijās, ka bū- tiska nozīme ir “atbalstam, kas apmierina bērna individuālās vajadzības, atbalsta personai, kurai jaunietis var uzticēties, kura pavadīs, dos pado- mus un ieteikumus dažādu sadzīvisku jautājumu risināšanā” (Ministru kabinets, 2024, anotācija). Drīzumā būs iespējams analizēt, kādu ietekmi ir atstājušas iepriekš minētās atbalsta formas.

Paši jaunieši norāda, ka pārejai no institucionā- lās aprūpes lietderīgi būtu organizēt dzīvošanu kopā nelielās draugu grupās, kurās viens ot- ram sniedz atbalstu. Acmredzot tas ir to jau- niešu viedoklis, kuriem pašvaldībā nebija tā

saucamās jauniešu mājas (Ministru kabinets, 2017, 43. punkts). Tāpēc viņi norādīja, ka kaut kādā mērā neformāli tas tiek darīts, dzīvojot kopā, sniedzot savstarpēju atbalstu ikdienas darbos, palīdzot jau savu bērnu aprūpē un dotos infor- mācijā par darba piedāvājumiem. Šāds jauniešu viedoklis un neformāla savstarpējā atbalsta risi- nājuma meklējumi tikai apstiprina jauniešu mājas kā sociālā pakalpojuma veida lietderību.

Valodas barjera un darba iespējas

Latvijā valsts valodas zināšanas ir būtisks fak- tors veiksmīgai integrācijai sabiedrībā un darba tirgū, taču, iespējams, mazāk apspriests ir tas, ka tieši starp jauniešiem no ārpusģimenes ap- rūpes ir daudzi, kas saskaras ar valsts valodas zināšanu trūkumu. To pētījuma autori apzīmē kā ievērojamu tendenci un nozīmīgu faktoru, kas ietekmēja “viņu pašu un viņu vecāku nodarbi- nāmību” (Kessler, Levy, & Smith, 2024, p. 1470). Šī problēma īpaši ietekmē jauniešus no krievva- lodīgo izcelsmes ģimenēm, kuri bieži vien nav apguvuši latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai veiksmīgi konkurētu darba tirgū. Tas rada ne- vienlīdzīgas starta pozīcijas, kurās jaunieši ar nepietiekamām latviešu valodas zināšanām ir mazāk pieprasīti darba tirgū, īpaši amatos, kur nepieciešama tieša komunikācija ar klientiem vai valsts iestādēm. Rezultātā šie jaunieši nonāk zemas kvalifikācijas vai neoficiālā darba tirgū, kas ne tikai samazina viņu ienākumus, bet arī ierobežo iespējas veidot stabilu un neatkarīgu dzīvi. Latviešu valodā runājošie jaunieši, patei- coties labām valodas prasmēm, parasti sasto- pas ar mazākām grūtībām nodrošināt sev izglī- tību un darbu.

Šīs atšķirības valodas un kultūras piederības ziņā izpaužas arī attiecībās ar vienaudžiem un aprūpes iestāžu darbiniekiem. Jaunieši, kuriem dzimtā valoda bija krievu, jutās komfortablāk, esot kopā ar cilvēkiem, kuri arī runāja krieviski, savukārt latviešu valodā runājošie dažreiz izjuta atsvešinātību iestādēs, kurās dominēja krievu valoda.

Pētījuma rezultāti norāda uz daudz sarež- ģītākām attiecībām starp valodu, kultūru,

Foto no Z. Kesleres personīgā arhīva. Zoī un Džonatana meitas Tova, Alisa un Vika

labbūtību aprūpes iestādē un jauniešu iekļaušanos sabiedrībā. Šāda situācija liecina, ka valsts valodas zināšanu paaugstināšanai ārpusģimenes aprūpes iestādēs būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība paralēli formālajai izglītībai skolā. Jautājums, protams, ir sarežģīts, jo valsts valodas nezināšanas problēmas ir novērojamas ne tikai šai mērķa grupai un sūdzību skaits par valsts valodas neprasmi apkalpojošā sfērā pieaug (Latvijas Sabiedriskie Mediji, 2023).

« Pētījuma rezultāti norāda uz daudz sarežģītākām attiecībām starp valodu, kultūru, labbūtību aprūpes iestādē un jauniešu iekļaušanos sabiedrībā. »

Sieviešu un vīriešu atšķirīgās problēmas pēc aprūpes izbeigšanās

No Zoī Kesleres un kolēģu pētījuma rezultātiem izriet, ka jaunajām sievietēm un vīriešiem pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās ir atšķirīgas problēmas un izaicinājumi, kas cieši saistīti ar viņu dzīves apstākļiem, sociālajām lomām un sabiedrības priekšstatiem. Šie atšķirīgie faktori

ietekmē viņu spēju pielāgoties patstāvīgai dzīvei un risināt ikdienas problēmas. Jāatzīst, ka šis ir interesants un, iespējams, arī negaidīts aspekts, kādu sniedz pētījuma rezultāti par jauniešu pēc ārpusģimenes aprūpes problemātiku un vajadzībām, jo ir ierasts apskatīt šo kā vienu mērķa grupu.

Pētījumā konstatēts, ka jaunās sievietes bieži vien kļūst par galveno un visbiežāk vienīgo bērnu aprūpētāju un uzņemas atbildību par ģimeni. Šī loma viņām rada papildu slogu, kas ietver gan finansiālus, gan emocionālus izaicinājumus. Bieži sievietēm vienlaikus jāatrod darbs, jā rūpējas par bērniem un jāveic ikdienas mājaisaimniecības darbi, kas rada ievērojamu emocionālo un fizisko slodzi. Viņām pēc ārpusģimenes aprūpes bieži nav sociālā atbalsta tīkla (gan formālā, gan neformālā), kas palīdzētu tikt galā ar ikdienas grūtībām. Bez pieejama atbalsta bērnu aprūpē un finansiālā atbalsta šīs sievietes nereti saskaras ar paaugstinātu nabadzības un sociālās izolētības risku. Viņu situāciju vēl vairāk sarežģī traumatiskā pieredze, kas gūta ārpusģimenes aprūpes laikā un kas ietekmē viņu pašapziņu un spēju pieņemt lēmumus, piemēram, attiecībā uz ienākumu gūšanas veidiem.

Savukārt **vīrieši biežāk saskaras ar problēmām, kas saistītas ar atkarībām, bezdarbu un likumpārkāpumiem.** Pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās viņi neiesaistās ģimenes dzīvē. Nereti viņiem ir tendence iesaistīties kriminālās darbībās, piemēram, narkotiku tirdzniecībā, zādzībās vai huligānismā. Vīriešiem ir raksturīgi, ka viņi retāk nekā sievietes meklē palīdzību vai iesaistās atbalsta programmās. Turklāt atkarības problēmas, kas nereti ir saistītas ar agrāko pieredzi ārpusģimenes aprūpē vai ģimenē, būtiski ierobežo viņu spējas iekļauties darba tirgū vai veidot stabilu dzīvi.

Iepriekš minētais liecina par to, ka sociālajiem darbiniekiem, organizējot atbalstu pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās, ir jāņem vērā potenciālo risku specifika arī atkarībā no jaunieša dzimuma.

Noslēgumā ir jāatzīmē Zoī Kesleres veiktā pētījuma novitāte, jo reti tiek veikts jauniešu problēmu un vajadzību pētījums, iegūstot informāciju

no pašiem jauniešiem, kuri ir piedzīvojuši visus posmus – pirms ārpusģimenes aprūpes, ārpusģimenes aprūpes iestādē un pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās. Kaut arī daži no atklājumiem varētu šķist jau zināmi, tomēr šis fakts

« Pētījumā konstatēts, ka jaunās sievietes bieži vien kļūst par galveno un visbiežāk vienīgo bērnu aprūpētāju un uzņemas atbildību par ģimeni. »

liek citādi paskatīties uz rakstā sniegto informāciju. Var izdarīt apkopojošu vērtējumu, ka Zoi Kesleres pētījuma rezultāti sniedz padziļinātu ieskatu ārpusģimenes aprūpes iestādē dzīvojušo jauniešu pieredzē. Pētījums uzsver traumas ilgtermiņa ietekmi, vardarbības izplatību un nepieciešamību pēc atbalstošām attiecībām. Tas atklāj būtiskas atšķirības jauno sieviešu un vīriešu grūtībās, ar kurām jaunieši saskaras pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās, kā arī akcentē valsts valodas zināšanu un sociālo resursu nozīmi. Pētījuma rezultāti norāda uz nepieciešamību pēc uz jauniem vērsta, diferencēta un traumas izpratnē balstīta pieejas sociālajā darbā. Raksta autors izsaka cerību, ka šeit paustās atziņas sniegs vielu pārdomām gan sociālajiem darbiniekiem, kas strādā ar riska ģimenēm vai jauniešiem ārpusģimenes aprūpē, gan arī sociālo pakalpojumu veidotājiem. Turklāt pētniece Zoi Keslere plāno atkārtoti sazināties ar tiem pašiem jauniešiem – pētījuma dalībniekiem – 2026. gadā, kas norāda, ka tuvākajos gados būs pieejams jauniešu dzīvesstāstu turpinājums.

Izmantotie avoti

1. Kessler, Z., Levy, S., & Smith, M. (2024). Working together to create meaning: Narratives of care leavers in Eastern Europe. *The British Journal of Social Work*, 54(4), 1459–1476. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad235>
2. Jasinkevičs, K. (2020). Sociālais darbs ar jauniešiem Rīgā pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz neatkarīgu dzīvi. *Sociālais Darbs Latvijā*, 2, 41.–46. lpp. Iegūts no https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/izdevums_saskanots_2_2020.pdf
3. Labklājības ministrija. (2021). Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam. Iegūts no <https://polsis.mk.gov.lv/documents/7177>
4. Latvijas Sabiedriskie Mediji. (2023, August 13). Arvien vairāk sūdzas par latviešu valodas neprasmi; visbiežāk apkalpojošajā sfērā. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/13.08.2023-arvien-vairak-sudzas-par-latviesu-valodas-neprasmi-visbiezak-apkalpojosaja-sfera.a519909/>
5. Levenson, J. (2017). Trauma-informed social work practice. *Social Work*, 62(2), 105–113. <https://doi.org/10.1093/sw/swx001>
6. Ministru kabinets. (2017). Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem: Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 338. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788>
7. Moors, M. (2023). Latvijas Sociālo darbinieku biedrības 2022. gada ikgadējās konferences ekspertu diskusijas kopsavilkums. *Sociālais Darbs Latvijā*, 1, 53.–59. lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/22580/download?attachment>
8. Moors, M., & Osis, J. (2024). Changes in the approach of social work with young people in out-of-home care in Riga. *SHS Web of Conferences*, 184, 01004. <https://doi.org/10.1051/shs-conf/202418401004>

Sociālie darbinieki un ētika: Latvijas Sociālo darbinieku biedrības Ētikas komisijas atziņas

Rīta Goldmane

Mg. soc. darbā, supervizore, LSDB Ētikas komisijas priekšsēdētāja

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (2002) 45. panta 3. daļu, pildot sociālā darbinieka un karitatīvā sociālā darbinieka profesionālos uzdevumus, sociālie darbinieki un karitatīvie sociālie darbinieki ievēro Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksu (turpmāk – Ētikas kodekss), kuru apstiprina Latvijas Sociālo darbinieku biedrība (turpmāk – LSDB).

LSDB par Ētikas kodeksa *turētāju* kļuva tikai 2020. gada sākumā. Līdz tam 19 gadus Ētikas kodekss bija Latvijas Profesionālo sociālo un aprūpes darbinieku asociācijas pārraudzībā. Jāuzsver asociācijas nenovērtējamais ieguldījums, jo tieši asociācijas kopsapulcē 2001. gada 10. maijā tika pieņemts pirmais Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss, kas bija spēkā 21 gada ilgumā. Tomēr 2017. gadā sociālās jomas profesionāļu vidē dažādos līmeņos sākās diskusijas par nepieciešamību aktualizēt, atjaunot esošo Ētikas kodeksu, jo aizvien biežāk nācās saskarties ar situācijām sociālajā darbā, kuras Ētikas kodekss neregulēja. Par to vairāk var lasīt periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2019. gada pirmajā numurā (Moors, 2019).

2020. gada 13. janvārī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 45. pantā un atbildība par Ētikas kodeksu tika nodota LSDB, līdz ar to tika uzsākts intensīvs darbs pie Ētikas kodeksa pārstrādāšanas. Atjaunotais Ētikas kodekss (Latvijas Sociālo darbinieku biedrība, 2022) tika izstrādāts, pamatojoties uz Starptautiskās Sociālo darbinieku federācijas (*International Federation of Social Workers (IFSW)*) dokumentiem: Globālo sociālā darba definīciju (apstiprināta 2014. gadā) un Globālo sociālā darba deklarāciju par ētikas principiem (apstiprināta 2018. gadā). Rezultātā 2022. gada 28. maijā LSDB kopsapulcē pēc vairāku gadu darba tika apstiprināts jaunais, pārstrādātais, papildinātais Ētikas kodekss.

Ētikas kodeksa 5.8.6. punkts paredz, ka LSDB ir jāizveido Ētikas komisija (turpmāk – Komisija) un jāizstrādā Sociālo darbinieku ētikas komisijas nolikums, kas regulētu Komisijas darbību. Līdz ar to tika izstrādāts un LSDB biedru sapulcē 2023. gada 11. martā pieņemts LSDB Ētikas komisijas nolikums. Tās pašas kopsapulces laikā tika ievēlēta pirmā LSDB Ētikas komisija.

Saskaņā ar Ētikas komisijas nolikumu Komisijas pienākumos ietilpst: izskatīt iesniegumus, skaidrot un sniegt konsultācijas par sociālā darba ētikas jautājumiem, kā arī vērtēt sociālo darbinieku rīcības atbilstību Ētikas kodeksam, ja ir saņemts iesniegums ar šādu pieprasījumu (Latvijas Sociālo darbinieku biedrība, 2023). Raksta autore vēlas uzsvērt tādas Komisijas funkcijas kā konsultēšana un iesniegumu izskatīšana, kas pēc savas būtības ir diezgan atšķirīgas.

Iesniegumu izskatīšana. Atšķirībā no konsultēšanas, kas situācijas un jautājumus skata vispārīgā, bez saistības ar konkrētu personu, iesniegums tiek rakstīts par konkrētu sociālo darbinieku un konkrētu viņa rīcību. Iesniegumā jānorāda sociālā darbinieka personas dati – vārds, uzvārds, darba vieta (kas nodrošina Komisijai iespēju ar konkrēto personu sazināties). Iesniegumu par konkrētu sociālo darbinieku nav iespējams iesniegt anonīmi, un iesniedzējam ir jārēķinās, ka iesnieguma izskatīšanas gaitā viņa viedoklis tiks konfrontēts ar sociālā darbinieka viedokli. Iesnieguma izskatīšanas kārtība saskaņā ar Ētikas komisijas nolikumu ietver turpmāk aprakstītos soļus.

1. Iesnieguma saņemšana: Komisija pieņem un reģistrē iesniegumu par iespējamiem Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksa normu pārkāpumiem.
2. Izskatīšanas uzsākšana: pēc iesnieguma saņemšanas Komisija izvērtē, vai konkrētais gadījums ietilpst tās kompetencē, un, ja tas apstiprinās, tad uzsāk iesnieguma izskatīšanu.
3. Informācijas analīze: Komisija iegūst un izvērtē visu pieejamo informāciju, tostarp iesniegumu, iesaistīto personu sniegtos paskaidrojumus un pievienotos pierādījumus.
4. Lēmuma pieņemšana: pēc iesnieguma izskatīšanas Komisija pieņem lēmumu, ir vai nav noticis ētikas normu pārkāpums (vai vairāki pārkāpumi), sagatavo atzinumu un rekomendācijas turpmākai rīcībai.
5. Komunikācija ar iesaistītajām pusēm: Komisija informē gan iesnieguma

iesniedzēju, gan sociālo darbinieku, kura rīcība tika izskatīta, par pieņemto lēmumu un rekomendācijām.

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības Ētikas komisijas atzinumi kalpo kā objektīvs kolēģu vērtējums, kura mērķis ir novērst turpmākus ētikas pārkāpumus, sniedzot neitrālu situācijas analīzi un informāciju, kas palīdzētu nākotnē izvairīties no līdzīgām kļūdām. Tādēļ ir būtiski, lai no izskatītajiem gadījumiem mācītos ne tikai tieši iesaistītie sociālie darbinieki un viņu vadītāji, bet arī visa sociālo darbinieku profesionālā kopiena, veicinot ētiskas prakses ievērošanu un profesionālās kompetences paaugstināšanu attiecībās ar klientiem, kolēģiem un sadarbības institūcijām.

Būtiskākās Komisijas atziņas 2023. un 2024. gadā

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības Ētikas komisijā kopš tās darbības uzsākšanas ir izskatīti vairāki gadījumi, kuros skarti jautājumi par konkrētu ētikas standartu pārkāpumiem, kā arī par šo standartu satura interpretāciju un piemērošanu dažādās profesionālās situācijās. Šajā rakstā tiks apkopotas galvenās atziņas un ieteikumi no dažiem izskatītajiem gadījumiem, sniedzot ieskatu par skartajām ētikas normām un to lomu sociālā darba praksē. Ētikas komisijas nolikumā ir noteikts, ka savā darbībā Komisijai ir pienākums ievērot stingru konfidencialitāti attiecībā uz izskatāmajām gadījuma iesaistītajām personām, kas nosaka šajā rakstā turpmāk iekļautās informācijas vispārīgāto stilu.

Nepilnu divu gadu darbības laikā Komisija ir sniegusi konsultācijas un izskatījusi vairākus iesniegumus, kuros skarti jautājumi gan par konkrētu ētikas standartu pārkāpumiem, gan arī par to saturu un Ētikas kodeksa normu piemērošanu šajos gadījumos. Iesniegumu izskatīšanas gaitā ir nācies ne tikai konstatēt ētikas standartu pārkāpšanu, bet arī to, ka ne vienmēr iesniedzēja iesniegumā minētie Ētikas kodeksa punkti ir bijuši attiecināmi uz konkrēto situāciju vai arī tikuši nepareizi interpretēti.

Pirmais gadījums

Komisija saņēma iesniegumu – sūdzību par sociālā darbinieka rīcību –, kurā tika norādīts uz iespējamiem ētikas pārkāpumiem darbā ar klientiem. Tika konstatēts, ka sociālais darbinieks telefonsarunās ar trešajām personām izpaua konfidencialu informāciju par kādas ģimenes situāciju un iestāžu lēmumiem. Sarunu laikā sociālais darbinieks:

- sniedza informāciju par ģimenes privātajiem apstākļiem un iestāžu darbību, neievērojot konfidencialitātes principus;
- kritizēja kolēģu lēmumus, izsakot vērtējumus par citu iestāžu darbinieku rīcību, kas no šīs citas iestādes puses tika uzverta kā necieņas izpausme pret viņu profesionālo kompetenci;
- atbalstīja nepārbaudītus apgalvojumus par citu speciālistu rīcības prettiesiskumu.

Komisija konstatēja, ka šī rīcība pārkāpa vairākas sociālā darba ētikas normas, tostarp konfidencialitātes principu, cieņas izrādīšanu citu speciālistu kompetencei un atbildīgu informācijas izmantošanu.

1. pārkāpums: konfidencialitātes principa neievērošana

Ētikas kodeksa punkti

- “4.5. **Konfidencialitātes un privātuma cienišana.** Ievērot privātās dzīves, konfidencialitātes, kā arī informācijas atbildīgas izmantošanas principus [...]”
- “5.2.4. [...] Nekāda informācija, kas skar klienta situāciju, nedrīkst tikt izpausta, klientu par to iepriekš neinformējot [...]”

Pārkāpuma apraksts

Telefona sarunās ar trešajām personām sociālais darbinieks izpaua sensitīvu informāciju par klienta ģimenes situāciju. Sarunu laikā tika apspriesti šādi jautājumi:

- informācija par ģimenes apstākļiem, kas

saistīti ar bērnu izņemšanu no ģimenes;

- dati par valsts iestāžu darbībām, ieskaitot policijas un citu institūciju lēmumus;
- klienta deklarētās un faktiskās dzīvesvietas atrašanās vieta.

Šāda informācija tika sniegta bez klienta iepriekšējas piekrišanas, nepārliecinoties par sarunas dalībnieku identitāti un pilnvarojumu saņemt šo informāciju.

Komisijas ieteikumi šādu situāciju risināšanai atbilstoši profesionālās ētikas prasībām:

- vienmēr pārliecināties par trešo personu identitāti un pilnvarojumu pirms informācijas sniegšanas;
- iestādē organizēt kolektīvās mācības vai sanāksmes, lai darbinieki apgūtu konfidencialitātes principu ievērošanas būtību un risinājumus praktiskām situācijām;
- izvairīties no sensitīvas informācijas nodošanas pa telefonu un citiem neoficiāliem komunikācijas kanāliem.

2. pārkāpums: necieņa pret citu speciālistu profesionālo kompetenci

Ētikas kodeksa punkts

“5.3. **Sociālā darba standarti attiecībā uz starpinstitutionālo un starpprofesionālo sadarbību.**

5.3.1. Cienīt kolēģu un citu nozaru speciālistu profesionālo kompetenci.”

Pārkāpuma apraksts

Telefonsarunu laikā ar trešajām personām sociālais darbinieks izteica komentārus, kas apšaubīja citu iestāžu darbinieku lēmumu pamatotību un kompetenci. Piemēram, pausta piekrišana trešajai personai, ka kādas iestādes lēmumi ir prettiesiski. Šāda rīcība tika uzskatīta par necienīgu attieksmi pret citu speciālistu profesionālo kompetenci un varēja negatīvi ietekmēt starpinstitutionālo sadarbību.

Ieteikumi situācijas risināšanai:

- ja rodas šaubas par citu iestāžu darbībām vai lēmumiem, risināt jautājumus iestādes vadības līmenī, nevis paust subjektīvus viedokļus sarunās ar trešajām personām;
- veicināt starpprofesionālo diskusiju organizēšanu, lai nodrošinātu efektīvu un cieņpilnu sadarbību;
- apgūt konstruktīvas kritikas metodes un praktiskus komunikācijas paņēmienus sarežģītās situācijās.

3. pārkāpums: neprecīzas informācijas sniegšana par citu iestāžu lēmumiem

Ētikas kodeksa punkts

5.3.1. "Cienīt kolēģu un citu nozaru speciālistu profesionālo kompetenci", kas ietver arī atbildību par sniegtās informācijas precizitāti.

Pārkāpuma apraksts

Sociālais darbinieks telefona sarunās norādīja nepareizu informāciju par konkrētas amatpersonas lēmumu pieņemšanu, maldinoši norādot uz citu darbinieku kā lēmuma pieņēmēju. Šāda rīcība radīja iespējamu pārpratumu un varēja ietekmēt uztveri par institūcijas darbībām.

Ieteikumi situācijas risināšanai:

- vienmēr pārliecināties par informācijas precizitāti pirms tās nodošanas trešajām personām, ja šīm personām ir tiesības šādu informāciju saņemt;
- attīstīt skaidru komunikāciju starp dažādām iestādēm, lai nodrošinātu speciālistu savstarpēju sapratni par informācijas atbilstību patiesībai;
- veicināt datu pārvaldības un komunikācijas procedūru ieviešanu, lai novērstu kļūdu iespējamību.

Iesnieguma iesniedzējs bija norādījis, ka sociālais darbinieks ar minēto rīcību ir pārkāpis arī Ētikas kodeksa 5.4.2. punktu: "Atzīt kolēģu un citu speciālistu viedokļu un profesionālās darbības

atšķirības, kritiku izteikt konstruktīvi". Komisija nekonstatēja pārkāpumu saistībā ar šo Ētikas kodeksa punktu, kas attiecas uz sadarbību ar kolēģiem. Komisija norādīja, ka šis punkts neattiecas uz situāciju, jo "kolēģa" jēdziens Ētikas kodeksā attiecas uz darba biedriem vienā iestādē, savukārt attiecības ar citu iestāžu darbiniekiem regulē citas normas (standarti attiecībā uz starpinstitucionālo un starpprofesionālo sadarbību). Tāpēc pārkāpums šajā aspektā netika konstatēts.

Otrais gadījums

Sociālajos tīklos aktīvi tika pausts lietotāju sašutums par kāda sociālā darbinieka rīcību, sociālajā tīklā ievietojot aizskarošu viedokli par sava klienta izskatu un izsakot piezīmes par klienta veselības stāvokli. Šī ziņa strauji izplatījās arī citos plašsaziņas līdzekļos. Šajā gadījumā Ētikas komisijā netika saņemts iesniegums, bet notikums izraisīja plašu sabiedrības rezonansi, jo bija saistīts ar sociālā darbinieka darbību sociālajos tīklos.

Ētikas komisija šajā gadījumā saskatīja šādus Ētikas kodeksa pārkāpumus.

1. pārkāpums: necieņa pret klientu

Ētikas kodeksa punkti

4.1. Cilvēcei raksturīgās cieņas atzišana. Katrs cilvēks ir vērtīgs un tāpēc arī rūpju cienīgs. Sociālie darbinieki atzīst cieņu pret visiem cilvēkiem un pauž to savā attieksmē, vārdos un darbībā. Sociālie darbinieki ciena un veicina cilvēku tiesības pašiem izvēlēties un pieņemt lēmumus, ja tas neapdraud citu tiesības un likumīgās intereses. Katram cilvēkam ir tiesības uz pašrealizāciju tādā mērā, kādā tas netraucē citu personu tiesību realizāciju, kā arī pienākums veicināt sabiedrības labklājību. Saskaņā ar iedzīvotājiem un amatpersonām sociālais darbinieks izturas ar cieņu, apzinoties viņu tiesības un pienākumus, respektējot citu uzskatus un intereses, ciktāl šie uzskati un intereses nav vērsti pret Latvijas valsti, personu tiesībām un brīvībām."

Pārkāpuma apraksts

Sociālais darbinieks demonstrēja necienīgu, nevājošu attieksmi pret klientu, paužot to sociālajos tīklos.

2. pārkāpums: negatīvas informācijas paušana par klientu sociālajos tīklos

Ētikas kodeksa punkti

"5.6.1. Neizvietot sociālajos tīklos un citos interneta resursos informāciju par klientu vai jebkuru citu informāciju, kas var radīt jebkādu kaitējumu klientam."

"5.6.3. Neveikt sociālajos tīklos un citos interneta resursos tādas darbības, kas var negatīvi ietekmēt sociālā darbinieka spēju efektīvi strādāt ar noteiktām klientu grupām vai atsevišķu klientu."

Pārkāpuma apraksts

Nievājošas, necienīgas attieksmes pret klientu izvietošana sociālajos tīklos; potenciāli publiska šāda viedokļa paušana var negatīvi ietekmēt šī sociālā darbinieka spēju turpmāk sadarboties ar šo klientu.

3. pārkāpums: konfidencialitātes principa pārkāpšana

Ētikas kodeksa punkti

"5.2.2. Sociālajam darbiniekam ir jānodrošina klienta tiesības uz sadarbības attiecībām, kas balstītas uz uzticēšanos, privātās dzīves un klienta pašnoteikšanās tiesību respektēšanu, konfidencialitāti, kā arī atbildīgu informācijas sniegšanu un izmantošanu."

"5.2.4. Sociālais darbs ir saistīts ar informācijas vai datu vākšanu, informācijas apmaiņu ar citiem speciālistiem un institūcijām, kā arī informācijas nodošanu citu rīcībā. Klients ir jāinformē par nepieciešamību iegūt informāciju vai datus un to tālāku izmantošanu. Nekāda informācija, kas skar klienta situāciju, nedrīkst tikt izpausta, klientu par to iepriekš neinformējot un nesāņemot no viņa piekrišanu, izņemot gadījumus, kad klients nav lemtspējīgs vai klients var apdraudēt pats sevi vai citus."

Pārkāpuma apraksts

Sociālais darbinieks ierakstā sociālajā tīklā minēja sensitīvu informāciju, piemēram, klienta dzīvesvietas pašvaldību (kas ir salīdzinoši neliela), viņa vecumu un dažādas ārējo izskatu raksturojošas iezīmes; komentāros bija minēts, ka attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem ir iespējams šo klientu identificēt.

4. pārkāpums: kaitējuma nodarīšana sociālā darbinieka profesionālajam prestižam

Ētikas kodeksa punkti

"5.1.2. Aizstāvēt un attīstīt profesionālās vērtības, principus, zināšanas, sociālā darba procesu un atturēties no jebkuras rīcības, kas varētu nelabvēlīgi ietekmēt profesijas prestižu."

"3.5. **Integritāte.** Sociālajiem darbiniekiem vienmēr jārīkojas godīgi, uzticami un atbildīgi. Profesionālu sociālo darbinieku standarti šajā ziņā ir augstāki nekā plašākā sabiedrībā, jo viņi strādā ar mazaizsargātu cilvēku grupām, tostarp maziem bērniem, aprūpējamiem senioriem, cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem un klientiem, kuri piedzīvo augstu stresa līmeni."

Pārkāpuma apraksts

Sociālais darbinieks sociālajā platformā par klientu publiski puda negatīvu, cilvēka cieņu pazemojošu informāciju un viedokli. Šāda rīcība ne tikai aizskar klienta intereses un sabojā sadarbības attiecības starp sociālo darbinieku un klientu, bet arī negatīvi ietekmē sociālā darba profesijas tēlu sabiedrībā, ko varēja redzēt negatīvajā sabiedrības rezonansē pēc šī notikuma.

Ieteikumi situācijas risināšanai:

- sociālo dienestu vadītājiem un sociālajiem darbiniekiem savā darba kolektīvā pārrunāt Ētikas kodeksa prasības, īpašu uzmanību pievēršot cilvēka cieņas, konfidencialitātes un atbildīgas informācijas par klientu lietošanai;
- iestādē organizēt kolektīvās mācības vai sanāksmes, lai darbinieki izprastu un apgūtu konfidencialitātes principu ievērošanas būtību un risinājumus praktiskām situācijām;
- nodrošināt sociālajiem darbiniekiem regulāras supervīzijas, fokusējot pasūtījumu tieši uz sociālā darba vērtību apzināšanos un ētiskā jūtīguma veicināšanu;
- ja ir skaidrs, ka konkrētais darbinieks nespēj integrēt sociālā darba profesionālās vērtības ar personīgo vērtību sistēmu, iespējams, ir jāapsver nodarbinātības jomas maiņa.

Trešais gadījums

Komisijā pēc konsultācijas vērsās X pašvaldības sociālā dienesta pārstāvis. Situācijas būtība bija tāda, ka dienestā strādājošs sociālais darbinieks, veicot savus tiešos darba pienākumus, nejauši sastapis kādā audžuģimenē savu nepilngadīgo radnieci. Lai novērstu interešu konfliktu un neveidotu citas ētikas dilemmas, darbs ar konkrēto audžuģimeni nekavējoties tika nodots citam sociālajam darbiniekam. Jautājums Komisijai bija, kā rīkoties šajā situācijā – sociālais darbinieks tagad zina, kur radniece dzīvo, kā arī audžuģimenes kontaktinformāciju. No vienas puses, izmantot šo informāciju savās interesēs būtu neētiski, no otras puses – gan nepilngadīgajai radniecei, gan sociālajam darbiniekam ir tiesības uzturēt saskarsmi ar saviem bioloģiskajiem radniekiem.

Komisijas viedoklis

Ētikas kodeksa 4.8. punktā "Profesionālā integritāte" ietvertu principu būtība norāda uz dažādiem ar profesionālo darbību saistītiem aspektiem, lai uzturētu klientu, citu nozaru profesionāļu un sabiedrības kopumā uzticību sociālajam darbam un nodrošinātu, ka klienti saņem kvalitatīvus un ētiskus pakalpojumus. Lai to īstenotu, sociālajiem darbiniekiem jāpaša uzmanība jāvelta gan savu prasmju un zināšanu paaugstināšanai, gan savas profesionālās atbildības demonstrēšanai, kā arī ar īpašu uzmanību jāizturas pret dažādiem riskiem, kas saistīti ar klientu viegli ievainojamo stāvokli un risināmās problemātikas sarežģītību. Ētikas kodeksa 4.8.4. apakšpunktā ir norāde, ka ētikas principu ievērošana attiecas gan uz tiešu, gan pastarpinātu kontaktu ar klientu, bet 4.8.1. apakšpunktā ietverts sociālā darbinieka pienākums nodalīt profesionālo un personīgo dzīvi. Ētikas kodeksa 5.2.1. apakšpunkts nosaka, ka sociālais darbinieks savā darbā primāri fokusējas uz klienta interesēm un vajadzībām – klienta vajadzības ir prioritāras. Ētikas kodeksa 5.1.2. apakšpunkts nosaka pienākumu sociālajam darbiniekam atturēties no jebkuras rīcības, kas varētu nelabvēlīgi ietekmēt profesijas prestižu. Var loģiski pieņemt, ka duālas sociālā darbinieka attiecības ar klientu (audžuģimeni) varētu nelabvēlīgi ietekmēt sociālā darba profesijas prestižu, jo var radīt pamatu aizdomām par neprofesionālām attiecībām starp

sociālo darbinieku un klientu. No tā izriet, ka ētiski pareiza ir rīcība, ka sociālais darbinieks nestrādās ar audžuģimeni, ar kuru jebkādu iemeslu dēļ pastāv risks izveidoties duālām attiecībām, vai arī risks, ka sociālajam darbiniekam varētu būt apgrūtināti primāri fokusēties uz klienta (audžuģimenes) interesēm un vajadzībām.

Viena no sociālā darba profesijas ētiskajām vērtībām ir integritāte, kas ietver sevī prasību vienmēr rīkoties godīgi, uzticami un atbildīgi (Ētikas kodeksa 3.5. punkts). Līdz ar to Komisijas ieskatā situāciju var atrisināt ar šādu rīcību:

- informēt par bērna ievietošanu audžuģimenē atbildīgo institūciju – bāriņtiesu – par situāciju, kas atklājusies, veicot profesionālos pienākumus, kā arī informēt par sociālā darbinieka atstatīšanu no pienākumu veikšanas ar konkrēto audžuģimeni;
- konsultēties ar bāriņtiesu par turpmāko rīcību un tās atbilstību bērna un tuvinieku interesēm. Bāriņtiesa pārstāv bērna personiskās intereses, tāpēc šāda rīcība būtu korekta.

Ceturtais gadījums

Komisijā tika saņemts iesniegums ar lūgumu izvērtēt sociālā darbinieka rīcības ētiskumu. Konfidencialitātes nolūkos iepazīstināsim lasītājus tikai ar vienu no gadījuma apstākļiem, jo ar līdzīgām situācijām sociālie darbinieki savā profesionālajā darbībā varētu sastapties regulāri.

Iesniegumā aprakstītā situācija bija saistīta ar vientuļu, atsevišķi dzīvojošu senioru lielā vecumā, kura pašaprūpes spējas bija ievērojami pazeminājušās, viņš faktiski nespēja nodrošināt pašaprūpi bez citu personu palīdzības. No sociālā dienesta palīdzības un pakalpojumiem seniors vienmēr ir atteicies, iztiekot ar kaimiņu nodrošinātu atbalstu, nekad nav bijis sociālā dienesta klients. Vīde seniora dzīvesvietā bijusi nolaista; personai tikušas novērotas *vācējiem* raksturīgās iezīmes – vecu, nevajadzīgu mantu uzkrāšana, negatīva reakcija pret jebkuriem mēģinājumiem izvākt liekos krāmus un satīrīt dzīvesvietu. Neformāli (ārpus saviem darba

pienākumiem) sociālais darbinieks apmeklējis senioru regulāri, faktiski iesaistoties neformālā aprūpētāja un aprūpējamā attiecībās kā kaimiņš kaimiņam. Kārtējā apmeklējuma laikā sociālais darbinieks konstatējis seniora veselības stāvokļa pasliktināšanos – viņš vairs nav varējis piecelties un pārvietoties, kā arī ir radušies izgulējumi. Sociālais darbinieks kā neformālā atbalsta persona mēģinājis pierunāt senioru piesaistīt medicīnu palīdzību – noorganizēt ģimenes ārsta vizīti, izsaukt neatliekamo medicīnisko palīdzību stacionēšanai ārstniecības iestādē, kārtot ievietošanu ilgstošās sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūcijā. Seniors no visa minētā esot atteicies. Sociālais darbinieks, respektējot personas viedokli un novērtējot situāciju kā tādu, kas nav kritisks apdraudējums klientam, pret viņa gribu palīdzību piesaistīt nav mēģinājis. Pēc dažām dienām neatliekamo medicīnisko palīdzību senioram izsaukuši citi kaimiņi, un seniors ticis stacionēts ārstniecības iestādē. Notikums guva rezonansi vietējā sabiedrībā, pārmetot sociālajam darbiniekam, ka viņš nav nodrošinājis senioram nepieciešamo medicīnisko un/vai aprūpes palīdzību, lai gan persona no šīs palīdzības kategoriski atteikusies.

Ētikas komisijas identificētie Ētikas kodeksa punkti, kuri regulē rīcību šajā gadījumā

- **“4.1. Cilvēcek raksturīgās cieņas atzīšana.** [...] Sociālie darbinieki ciena un veicina cilvēku tiesības pašiem izvēlēties un pieņemt lēmumus, ja tas neapdraud citu tiesības un likumīgās intereses. Katram cilvēkam ir tiesības uz pašrealizāciju tādā mērā, kādā tas netraucē citu personu tiesību realizāciju [...]”
- **“4.4. Pašnoteikšanās tiesības.** Sociālie darbinieki ciena un veicina cilvēku tiesības pašiem izdarīt izvēli un pieņemt lēmumus, ja tas neapdraud citu tiesības un likumīgās intereses. [...]”
- **“5.1.2. Aizstāvēt un attīstīt profesionālās vērtības, principus, zināšanas, sociālā darba procesu un atturēties no jebkuras rīcības, kas varētu nelabvēlīgi ietekmēt profesijas prestižu.”**

- **“3.5. Integritāte.** Sociālajiem darbiniekiem vienmēr jārīkojas godīgi, uzticami un atbildīgi. Profesionālu sociālo darbinieku standarti šajā ziņā ir augstāki nekā plašākā sabiedrībā, jo viņi strādā ar mazaizsargātu cilvēku grupām, tostarp maziem bērniem, aprūpējamiem senioriem, cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem un klientiem, kuri piedzīvo augstu stresa līmeni.”

Konstatētie Ētikas kodeksa pārkāpumi

Ētikas kodeksa 5.1.2. un 3.5. punktā noteikto ētikas normu pārkāpumi.

Komisija konstatēja, ka persona vairākkārt ir atteikusies no formālajiem sociālās aprūpes pakalpojumiem. Šāda personas izvēle saskan ar sociālā darba ētikas principiem, kas nosaka klienta pašnoteikšanās tiesības arī gadījumos, kad citiem sabiedrības locekļiem vai speciālistiem varētu būt citāds viedoklis. Tādējādi var konstatēt, ka formālās aprūpes pakalpojumu uzspiešana senioram pret viņa gribu būtu pretrunā ar šādiem sociālā darba ētikas principiem: cilvēcei raksturīgās cieņas atzīšana un pašnoteikšanās tiesības. Tomēr Komisijas ieskatā šādas personas tiesības ir prioritāras līdz brīdim, kamēr situācija neapdraud personas veselību un dzīvību, jo saskaņā ar LR Satversmi šis cilvēka pamattiesības aizsargā valsts un likums. Piemēram, tieši šādu pozīciju atzīst arī ASV Nacionālās Sociālo darbinieku asociācijas ētikas kodeksa 1.02 punkts (*National Association of Social Workers*, 2021).

Ētikas kodeksa 5.1.2. apakšpunkts uzsver, ka sociālie darbinieki ir ne tikai profesionāļi, bet arī savas profesijas pārstāvji sabiedrībā, tāpēc sociālā darbinieka rīcība tieši atspoguļo sociālā darba jomas prestižu sabiedrībā. Kopsakarā ar integritātes kā sociālā darba vērtības būtību tas nozīmē, ka sociālajiem darbiniekiem arī attiecībās ar cilvēkiem, kuri nav viņu tiešie klienti, un situācijās, kurās iesaistīti mazaizsargāti indivīdi, tostarp aprūpējami seniori (Ētikas kodeksa 3.5. punkts), ir jārīkojas ar īpašu atbildības sajūtu, ņemot vērā savas rīcības vai bezdarbības potenciālo ietekmi un sekas. Ņemot vērā iepriekš minēto, Komisija konstatēja, ka sociālā darbinieka rīcība šajā situācijā, pārlieku paļaujoties uz seniora spējām

patstāvīgi izvērtēt savu situāciju un fiziskās iespējas, kā arī uz savu neformālā aprūpētāja kompetenci, vienlaikus neinformējot attiecīgās formālās sociālās aprūpes vai veselības aprūpes iestādes, ir izraisījis situāciju, kas radījusi negatīvu sabiedrības uzmanību. Tā rezultātā sociālā darba nozare ir saņēmusi negatīvu sabiedrisko atspoguļojumu, kas kaitē profesijas prestižam.

Ieteikumi situācijas risināšanai:

- organizācijas ietvaros izstrādāt un pārrunāt ar darbiniekiem rīcības algoritmu situācijās, kad vientuļas, atsevišķi dzīvojošas personas ar vājām (dinamikā ar tendenci pasliktināties) pašaprūpes spējām atsakās no piedāvātajiem medicīniskajiem un/vai aprūpes pakalpojumiem;
- kritiski izvērtēt savas zināšanas, prasmes un spējas veselības aprūpes jomā gadījumā, ja sociālajam darbiniekam nav medicīna izglītības, un gadījumos, kad ir aizdomas par citas jomas profesionāļu viedokļa nepieciešamību; veikt visas iespējamās darbības, lai to nodrošinātu.

Otra būtiskākā Komisijas funkcija līdztekus iesniegumu izskatīšanai ir **konsultēšana sociālā darba ētikas jautājumos**. Raksta autorei kā Komisijas pārstāvei gribētos teikt, ka tieši konsultēšana, un nevis iesniegumu izskatīšana, ir Komisijas galvenā funkcija.

Konsultāciju var saņemt, iesūtot jautājumu LSDB mājas lapā, sadaļā "Jautājumi par ētiku", vai arī rakstot vēstuli uz e-pastu: etika.lsd@gmail.com. 10 darba dienu laikā jautājuma iesniedzējam uz norādīto e-pasta adresi tiek sniegta atbilde ar Komisijas viedokli par uzdoto jautājumu, nepieciešamības gadījumā atbildē tiek iekļautas arī rekomendācijas. Ja jautājums ir anonīms, atbilde uz to tiek publicēta LSDB mājas lapā, sadaļā "Ētika". Jāatceras, ka šajā gadījumā uzdots jautājums tiek formulēts vispārīgā veidā, neinformējot, no kuras personas ir saņemts jautājums, neinformējot, no kuras personas ir saņemta atbilde, līdz ar to atbildē ietvertais Komisijas viedoklis, secinājumi, rekomendācijas ir konsultatīvas un **nevar būt pamatojums** kāda konkrēta sociālā darbinieka rīcības izvērtēšanai. Šādā veidā gan

sociālajiem darbiniekiem, gan viņu vadītājiem, gan arī klientiem un citiem interesentiem ir iespēja drošā (pat anonīmā) veidā konsultēties par sociālā darba ētikas jautājumiem un ētikas dilemmām gan pirms kādu lēmumu pieņemšanas, gan pēc tam. Nav noslēpums, ka profesionālajā vidē ētikas jautājumi joprojām nereti tiek uztverti ļoti jūtīgi, par tiem izvairās plašāk runāt, īpaši, ja tā ir ētiska dilemma. Ir klātesošas dažādas emocijas – bailes, kauns, bezspēcības sajūta un citas. Jāatceras, ka, konsultējot šādā veidā, Komisija neveiks izmeklēšanu, neuzdos jautājumus un neveiks nekādas citas darbības, lai ievāktu papildu informāciju; atbilde tiks izveidota, pamatojoties uz iesūtīto situācijas aprakstu un uzdoto jautājumu.

Raksta autore cer, ka rakstā sniegtās atziņas un Ētikas kodeksa normu piemērošanas piemēri rosinās sociālos darbiniekus izvērtēt arī savu rīcību līdzīgās situācijās, kā arī iedrošinās neskaidrību gadījumā vērsties ar jautājumu Ētikas komisijā, lai kopīgiem spēkiem veidotu sociālā darba jomas profesionālu ētisko apziņu un ētisko jūtīgumu.

Izmantotie avoti

1. Latvijas Sociālo darbinieku biedrība. (2022). Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss. Iegūts no: <https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2022/06/Latvijas-sociālo-darbinieku-ētikas-kodekss.-Apstiprināts-28.05.2022.pdf>
2. Latvijas Sociālo darbinieku biedrība. (2023). Latvijas Sociālo darbinieku biedrības Ētikas komisijas nolikums. Iegūts no: https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2023/09/LSDB-Ētikas-komisijas-nolikums_apstiprināts-11.03.2023..pdf
3. Moors, M. (2019). Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksā neregulētās situācijas: [par profesionālo ētiku]. Sociālais Darbs Latvijā, (1), 49.–50. lpp. Iegūts no: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7537/download?attachment>
4. National Association of Social Workers. (2021). Code of ethics: Social workers' ethical responsibilities to clients. Iegūts no: <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English/Social-Workers-Ethical-Responsibilities-to-Clients>
5. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. (2002). Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/id/68488>

Aizrautība, mērķtiecība un sociālais darbs – aicinājums, kas iedvesmo un spārno

Ievadu sagatavojuši

Una Lapskalna-Alksne,

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja

Šī raksta autore Madara Lapsa ir pazīstama sociālā darbiniece, atkarību speciāliste un sabiedriskā aktīvistē, kas aizrautīgi darbojas Liepājā un citviet Latvijā. Profesionālajā darbībā Madara Lapsa ir īstenojusi atkarību profilakses un rehabilitācijas programmas, sniedzot atbalstu personām ar atkarības problēmām un veicinot viņu integrāciju sabiedrībā, aktīvi iesaistījusies dzimumu līdztiesības veicināšanā un vardarbības mazināšanā, nodrošinot palīdzību un atbalstu vardarbībā cietušām personām. Papildus tam Madara Lapsa ir docētāja vairākās augstskolās, kur viņa dalās savās zināšanās un pieredzē ar topošajiem sociālajiem darbiniekiem, veicinot jaunas profesionālu paaudzes izaugsmi. Viņas ieguldījums sociālajā darbā ir novērtēts ar vairākiem apbalvojumiem, tostarp titulu "Gada liepājnieks", kas apliecina viņas nozīmīgo lomu sabiedrības labklājības veicināšanā. Ņemot vērā viņas plašo pieredzi un ieguldījumu sociālajā jomā, Latvijas Sociālo darbinieku biedrība aicināja Madaru Lapsu sagatavot rakstu, lai iedvesmotu kolēģus, daloties savā pieredzē par aizrautību, mērķtiecību un personīgo ceļu sociālajā darbā.

Galvenie Madaras profesionālā ceļa posmi

- Vadītāja "Centrs MARTA" Liepājas filiālē (kopš 2021. gada), aktīvi strādājot pie dzimumu līdztiesības veicināšanas un vardarbības mazināšanas.
- Lektore Latvijas vadošajās universitātēs (kopš 2012. gada), vadot studiju kursus par sociālo darbu, atkarībām un starpinstitucionālo sadarbību RTU Liepājas akadēmijā, Latvijas Universitātē un Rīgas Stradiņa universitātē.
- Vadītāja Liepājas Sociālā dienesta Atkarību profilakses centrā (2009–2024), izveidojot lielāko nemedikamentozās atveseļošanās iestādi Latvijā.
- Vadītāja un sociālā darbiniece divos sociālās rehabilitācijas centros (2005–2008), īpaši strādājot ar probācijas klientiem (Liepājas pilsētas domes Sociālā dienesta Sociālās rehabilitācijas centrs) un personām pēc ieslodzījuma.

Madara Lapsa ir ieguvusi četrus maģistra grādus (sociālajā darbā, pedagoģijā, vadības un izglītības zinātnēs), kas stiprinājuši viņas profesionālo kompetenci un spēju vadīt dažādus sociālos projektus un programmas. Viņa ir bijusi aktīva projektu īstenošanā un mācību vadītāja gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.

Madara Lapsa

biedrības "Centrs MARTA" Liepājas filiāles vadītāja

Man patīk uzmanība, un es no tās nevairošos. Taču šoreiz ir mazliet neparasti – neviens man neko nejautā, tāpēc pašai nākas būt gan jautātājai, gan atbildētājai! Ir jautājumi, ko man bieži uzdod dažādi cilvēki, un es ar prieku izmantošu šo iespēju, lai uz tiem vēlreiz atbildētu gan sev, gan jums. Bet ir arī tādi jautājumi, ko man neviens nekad nav pajautājis, lai gan es ļoti vēlētos tādus saņemt. Šis formāts ir lieliska iespēja atbildēt arī uz tiem – gan nopietni, gan ar smaidu.

Viens no jautājumiem, kuru ik pa laikam ar zināmu izbrīna devu kāds pavaicā, ir – Madara, kā tu nonāci sociālajā darbā?

Atbilde ir vienkārša – absolūti neplānoti un negaidīti. Es jau biju pabeigusi vidusskolu un studēju Latvijas Universitātē klasisko filoloģiju – latīņu, grieķu valodu, Senās Romas un Grieķijas vēsturi. Studijas bija interesantas, taču arī ļoti grūtas jaunietei, kam tajā laikā daudz vairāk interesēja pēkšņi atklājies un visā savā krāšņumā pavēries lielpilsētas izklaižu piedāvājums. Nākas atzīt, ka studijas nebija iespējams apvienot ar tā brīža prioritātēm, kuras tolaik vairāk bija saistītas ar izklaides aktivitātēm. Šāda prioritāšu izvēle, iespējams, šķiet neierasta, tomēr jāņem vērā, ka jauniešu spēja skaidri noteikt ilgtermiņa mērķus un stratēģiski plānot savu rīcību ir cieši saistīta ar smadzeņu attīstības procesiem. Saskaņā ar jaunākajiem pētījumiem prefrontālais kortekss, kas ir atbildīgs par šīm funkcijām, pilnībā nobriest tikai ap 27 gadu vecumu, un man tobrīd bija 18. Galu galā brauciens izklaižu karuseļa krāšņo zirgu mugurā uzvarēja piepūli prasošo sēdēšanu augstskolas neērtajos koka solos, un studijas bija jāpamet.

Pirmajā brīdī varētu šķist, ka tas nav gluži mirdzošs uzvaras un panākumu stāsts, vai ne? Kāpēc gan tad es to stāstu? Man tas ir svarīgs, jo parāda, ka šķietami neveiksmīgas pieredzes var būt vērtīgas mācību stundas. Man ļoti patīk tā sauktie "neveiksmju stāsti" jeb mācīšanās no kļūdām – tā ir iespēja reflektēt, pārdomāt savu ceļu un saņemt no tā ilgtermiņa ieguvumus. Šajā

gadījumā mans izvēlētais lielpilsētas izklaižu karuselis un šķietami dīvainā prioritāšu kārtība izklausās pēc nepārdomātas izvēles. Taču tieši šī pieredze mani veidoja tādu, kāda esmu šodien.

Neveiksme patiesībā ir slēpta veiksmē, kuru bieži izprotam tikai vēlāk. Pametot studijas, kas tajā brīdī man nebija piemērotas, es nevis "sagandēju dzīvi", bet gan atvēru durvis citām iespējām, kas mani noveda pie profesijas, kura šobrīd ir mana sirdslieta – pie sociālā darba. Tieši pateicoties šīm izvēlēm, es ieguvu dziļāku izpratni par dzīvi, cilvēkiem un to, cik svarīgi ir atzīt savas kļūdas, mācīties no tām un virzīties tālāk.

Kaut arī vairs nemācījos, man bija skaidra pārlicība, ka nepieciešams atrast veidu, kā atsākt un turpināt studijas. Mūsu ģimenē gandrīz vai koda formā bija ielikts, ka izglītība ir vērtība. Tātad tomēr jāiegūst augstākā izglītība! Turklāt es arī sapratu, ka nevēlos, lai maniem vecākiem būtu papildu finansiālais slogs, tāpēc bija svarīgi tikt uzņemtai studiju programmā, kurā varu studēt par valsts budžeta līdzekļiem. Saprotot, ka kaut kas steidzīgi un, vēlams, rezultatīvi jādarā, es devos uz vairākām Latvijas augstskolām un katrā no tām iesniedzu dokumentus tajās studiju programmās, kuru nosaukumi man bija interesanti, saprotami vai vismaz nebiedēja. Jau iepriekš, pārvietojoties ar autostopiem, es biju novērojusi, ka cilvēku atsaucība Latvijas austrumu daļā ir ļoti atšķirīga no tiem, kas pārvietojas pa Latvijas rietumu ceļiem – laiks, kas pavadīts uz ceļa, *stopējot* uz Liepāju, vienmēr būs ilgāks nekā ceļojot, piemēram, uz Rēzekni. Arī šoreiz Liepājā nonācu jau pusnaktī, un sākotnējais plāns pārļaut nakti studentu kopmītnēs cieta neveiksmi – gulēja visi, ieskaitot kopmītnu dežuranti. Tā nu pirmā nakts tika pavadīta pludmalē, un rīta duša bija pie brīvpiekļuves ūdens krāna. Es ļoti labi atceros, ka biju mazliet samulsusi, kad, uzņemšanas komisijas darbiniecei dodot savu pasi, no tās izbira saujiņa pludmales smilšu. Es dikti atvainojos, bet viņa ļoti mierīgi teica, ka Liepājā tas ir tikai normāli.

- Atzīstiet un pieņ
- Izglītojiet par oza
- Iepazīst personā
- Piedāvāiet **resurs**
- Piedzēst attīstīt at
- **Sadarbojieties** ar
- pakalpojumu snie
- Veiciniet **atbildīb**

Lai nu kā, es iesniedzu dokumentus bakalaura studiju programmā "Sociālais darbinieks", lai gan tajā laikā man nebija ne jausmas, ko tas nozīmē. Izrādījās, ka nepieciešams arī iestājpārbaudījuma darbs, tāpēc, paņēmusi dažas grāmatas par, kā man šķita, sociālo darbu (bet vēlāk izrādījās – par socioloģiju) devos uz studentu kopmītnēm. Tās nakts laikā arī tapa mans redzējums par... vairs neatminos, kādu tēmu, bet uzņemšanas komisijai acīmredzami patika un ar augstāko iespējamo rezultātu mani uzņēma Liepājas Pedagoģijas augstskolā. Šī mācību iestāde ir mana *alma mater*. Esmu piedzīvojusi gan tās vairākkārtīgu nosaukuma maiņu, gan daudzu rektoru nomaiņu, gan to, kā mani pasniedzēji kļūst par mani kolēģiem. Bet par darbu šajā augstskolā – mazliet vēlāk. Vēl es tikai nupat nupat esmu uzsākusi studijas.

Vēl viens jautājums, ko man bieži uzdod – kā tev ir izdevies iegūt tik daudzveidīgu izglītību?!

Īsā atbilde būtu ļoti vienkārša – mācoties. Tomēr, ja jāiedziļinās (ko cilvēki parasti arī vēlas), izglītība man vienmēr ir bijusi kas vairāk nekā tikai zināšanu uzkrāšana. Tā nav vienkārši grāmatu kaudze, kas sakrāta, lai izpildītu formālas prasības. Tas nav par "zināt pēc iespējas vairāk", bet gan par to, kur un kā atrast nepieciešamās zināšanas tad, kad tās būs vajadzīgas.

Dzīve jau nav tāda, ka visus jautājumus un atbildes var paredzēt. Vienā brīdī ir jāsaprot, kā izveidot budžetu, citā – kā tikt galā ar negaidītu krīzi vai palīdzēt cilvēkam sarežģītā situācijā. Tāpēc man izglītības būtība vienmēr ir asociējusies ar prasmi meklēt un izprast, nevis vienkārši iegaumēt informāciju.

Man patīk studēt, jo tas paplašina iespējas un atver durvis, par kuru esamību es varbūt pat vēl nezinu. Izglītība sniedz sajūtu, ka dzīvē viss ir daudz plašāks nekā sākumā šķiet, un pārliecību, ka tad, kad būs nepieciešams, es spēšu atrast vajadzīgo risinājumu. Iegūtā formālā izglītība man devusi ne tikai zināšanas, bet arī prasmi meklēt, orientēties un kritiski analizēt sarežģītu informāciju.

Un, jā, tā ir arī gatavošanās brīžiem, kad būs jāmeklē atbildes uz tādiem jautājumiem, ar kuriem es vēl neesmu saskārusies. Studijas man iemācīja prioritizēt – saprast, kas ir svarīgi tieši šobrīd, un pieņemt, ka kaut ko zināt tagad nav tik būtiski, ja zinu, kur šo informāciju atrast vēlāk.

Ar savu piemēru es vēlos iedvesmot savus studentus. Gan ļaut viņiem ieraudzīt un noticēt, ka studijas nav tikai dokumenta iegūšanai, bet tas var būt un ir patiesi aizraujošs process, gan palīdzēt saprast, ka viņu izvēlēta studiju programma (es pārsvarā strādāju ar studentiem, kuri studē sociālo darbu) ir lielisks pamats, lai nākotnē studētu ne vien sociālā darba maģistra studiju programmā, bet arī citās. Es esmu ieguvusi vienu bakalaura grādu – sociālajā darbā –, taču tas ir ļāvis man iegūt maģistra grādu gan sociālajā darbā, gan pedagoģijā, gan vadības zinātnēs, gan karjeras konsultēšanā (ar specializāciju jaunatnes lietās).

Uzreiz pēc tam, kad absolvēju bakalaura studiju programmu, saņēmu piedāvājumu strādāt sociālajā jomā – Sociālās rehabilitācijas centrā no brīvības atņemšanas iestādēm atbrīvotām personām (EQUAL projekta ietvaros). Es labi apzinos, ka šis piedāvājums nāca tāpēc, ka sevi pierādīju praksē studiju laikā un piedalījos brīvprātīgā darba projektos. Lai gan iespēja tika piedāvāta visam mūsu kursam, piekrita tikai dažas no mums. Un es vienmēr esmu ticējusi, ka, lai sasniegtu vairāk, ir jādara vairāk, nekā no manis prasa. Vairāk, nekā prasa amata

pienākumi, profesijas standarts vai vadība. Pro-
tams, tas prasa papildu darba stundas, lielāku
enerģijas patēriņu, atteikšanos no kaut kā. Taču
es ticu, ka tas atmaksājas. Vienmēr. Tas pavi-
sam noteikti veido raksturu – mērķtiecīgu, atbil-
dīgu un neatlaidīgu. Cilvēks ar šādām īpašībām
neбайдās no izaicinājumiem un ir gatavs ieguldīt
papildu pūles, lai sasniegtu augstākus mērķus.
Šāda pieeja arī apliecina augstu darba ētiku, dis-
ciplīnu un spēju redzēt tālāku perspektīvu, kur
citi varbūt apstājas pie šī brīža grūtībām. Tas at-
tīsta arī pašmotivāciju, spēju pieņemt lēmumus
un būt gatavam iziet ārpus komforta zonas, kas
ir izšķiroši panākumiem gan profesionālajā, gan
personīgajā dzīvē.

Mana pirmā darba pieredze, strādājot ar cilvē-
kiem, kuri bijuši ieslodzījumā, bija relatīvi īsa,
bet ārkārtīgi nozīmīga. Sociālās rehabilitācijas
centrā no brīvības atņemšanas iestādēm atbrī-
votām personām pusotru gadu strādāju kā so-
ciālā darbiniece, bet pēc sociālās rehabilitācijas
centra nosaukuma un statusa maiņas, kļūstot
par Sociālās rehabilitācijas centru probācijas
klientiem, biju tā vadītāja. Lai gan abi sociālās
rehabilitācijas centri darbojās tikai nedaudz il-
gāk kā trīs gadus, šis laiks būtiski ietekmēja
manu izpratni par sociālo darbu un attieksmi
pret klientiem.

Sociālās rehabilitācijas centrs no brīvības at-
ņemšanas iestādēm atbrīvotām personām tika
izveidots neilgi pēc Valsts probācijas dienesta
izveides, un mūsu sadarbība ar probācijas
dienesta darbiniekiem bija viena no pirmajām
un vērtīgākajām mācību pieredzēm starpinsti-
tucionālajā un starpprofesionālajā sadarbībā.
Jau toreiz sapratu, ka nekas cits tik labi neuz-
tur organizāciju savstarpējo sadarbību, kā tieši
personīgas un cilvēcīgas attiecības starp spe-
ciālistiem. Šī atziņa ir kļuvusi par pamatu manai
pieejai darbā arī turpmākajos gados.

Darbs sociālās rehabilitācijas centros ieviesa
manā personīgajā un profesionālajā dzīvē vēl
vairākas noturīgas lietas. Pirmkārt, tieši darbs
sociālās rehabilitācijas centros iepazīstināja
mani ar grupu darbu un ļāva piedzīvot to, ko es
saucu par "grupas brīnumu". Es ļoti ticu darbam
ar grupu un visur, kur esmu strādājusi, esmu

ieviesusi atbalsta grupas un veicinājusi pašpa-
līdzības grupu veidošanos, ja tas bijis atbilsto-
ši mērķgrupas vajadzībām un interesēm. Kopš
2005. gada esmu vadījusi un joprojām vadu da-
žādas atbalsta grupas – gan vardarbībā cietu-
šām personām, gan cilvēkiem ar atkarībām, gan
vecākiem, kuru bērniem ir atkarību problēmas,
vecākiem, kuru bērni ir veikuši vai cietuši no no-
ziedzīgiem nodarījumiem, personām pēc ieslo-
dzījuma un cilvēkiem, kuri izcieš sodu cietumā.
Man ir arī pieredze pašai būt pašpalīdzības gru-
pu dalībniecei, un šo es uzskatu par ļoti vērtīgu
ieguvumu. Manuprāt, ikvienam, kurš strādā ar
cilvēkiem, ir vērts laiku pa laikam nonākt "pretē-
jā pusē" ne tikai attiecībā uz dalību grupā – tas
ļauj labāk izprast klienta perspektīvu, piedzīvot
procesus no klienta skatu punkta un apzināties,
kāda ietekme ir manai kā speciālista pieejai,
uzticēšanās un sadarbības alianses veidošanai
un drošai videi uz cilvēka iesaisti un izaugsmi.
Šī pieredze man ir devusi ne tikai empātiju un
dziļāku izpratni par to, kādas emocijas, cerības
un izaicinājumus var izjust klients, bet arī iespēju
izvērtēt savas profesionālās metodes un pieeju.

"Grupās brīnums" ir process, kurā cilvēki, strā-
dājot kopā, atklāj spēku un resursus, kurus vien-
atnē, iespējams, nekad neiepazītu. Tā ir siner-
ģija, kur katra dalībnieka pieredze, atklātība un
savstarpējais atbalsts veido vidi, kas dziedē, ie-
dvesmo un virza uz pārmaiņām. Šī pārliecība un
pieredze ir kļuvusi par vienu no maniem darba
stūrakmeņiem un atgādina, ka īsts spēks un iz-
augsme bieži vien rodas kopienā, nevis izolācijā.

Es arī labi apzinos, ka tiecos strādāt ar grupām
tāpēc, ka tā ir mana iespēja tiešā veidā strādāt
ar klientiem. Lai arī es vienmēr identificējos ar
sociālo darbinieku kopienu, amatā "sociālā dar-
biniece" visā savas profesionālās karjeras laikā
es esmu bijusi vien nepilnus trīs gadus. Esmu
pildījusi sociālās darbinieces pienākumus arī da-
žādos projektos, tomēr pārsvarā esmu ieņēmu-
si vadošos amatus. Taču man ir svarīgi saprast,
kas ir cilvēki, ar kuriem strādā mani darbinieki,
man ir svarīgi ik pa laikam tā ļoti tuvu un pa īstam
sastapties ar šo cilvēku dzīvesstāstiem. Un, ja
kā iestādes vadītāja es nevaru vadīt gadījumus
vai veikt darbu ar gadījumu, tad grupu vadīšanā
es vienmēr varu aktīvi iesaistīties.

Otra lieta, ko esmu sapratusi, strādājot rehabilitācijas centros, ir saistīta ar personīgajām attiecībām. Jūs jau noteikti esat dzirdējuši teicienu – radniekus un draugus darbā nepieņem! Varbūt tas arī ir pamatots padoms, taču manā gadījumā izvērtās citādi. Es ne tikai pieņemu darbā savu vienīgo draudzeni Liepājā, bet arī izveidoju ciešas draudzības saites ar vairākiem kolēģiem, kurus sākotnēji nemaz nepazīnu. Un es to nekad neesmu nožēlojusi.

Man nav bijis sarežģīti nodalīt profesionālās attiecības no personīgajām. Varbūt kolēģiem reizēm tas ir bijis izaicinošāk, taču es vienmēr esmu bijusi strikta savā nostājā: saprotu, ka darbiniekiem ir vajadzība laiku pa laikam izteikt kritiku par vadību, tostarp arī par mani – par pieņemtajiem lēmumiem, iespējamiem pārrautumiem vai pat par tik nenozīmīgām lietām kā manas kleitas garums. Es ne tikai saprotu šo vajadzību, bet arī to pilnībā atbalstu. Veselīgas attiecības kolektīvā balstās uz atklātību, humora izjūtu un spēju pieņemt cilvēciskās nepilnības, tostarp arī vadītāja.

Trešā lieta, ko sapratu jau Sociālās rehabilitācijas centra laikā, ir, ka darbs man nekad nav bijis tikai darbs. Tas ir manas dzīves laiks. Enerģija, ko tajā ieguldu, ir mana personīgā enerģija – tā pati, ar kuru es dzīvoju, draudzējos, mīlu, rūpējos par savējiem. Tāpat ir ar enerģiju, ko saņemu, strādājot ar cilvēkiem – tās ir īstas emocijas, īsta mijiedarbība. Attiecības, ko veidoju darba laikā, ir attiecības ar manas dzīves cilvēkiem. Jā, tās ir profesionālas, bet vai tas nozīmē, ka tās ir maznozīmīgas vai izslēdzamas pulksten piecos vakarā? Nē! Laiks darbā ir laiks, kurā es dzīvoju – pilnvērtīgi, interesanti, jēgpilni. Man darbs nav tikai tā dienas daļa, kas sākas astoņos no rīta un beidzas piecos vakarā. Man darbs un dzīve ir vienots veselums. Abi aspekti ir cieši savijušies, veidojot mani gan kā personību, gan profesionāli. Iespējams, man ir ārkārtīgi paveicies, bet visi darbi un projekti, kuros esmu bijusi iesaistīta, man vienmēr ir šķītuši aizraujoši. Jā, protams, katrā no tiem ir kādas nianse, kuras ne tikai neinteresē, bet dažkārt pat kaitina. Taču kopumā man vienmēr ir bijis interesanti. Darbs man ir kas daudz vairāk par pienākumu – tas ir veids, kā pilnvērtīgi dzīvot savu dzīvi.

Šeit vieta vēl vienam jautājumam, ko bieži dzirdu – kā tu visu paspēji?

Īsā atbilde – es nepaspēju. Un tas, ka spēju to atzīt, ir viens no lielākajiem soļiem manā ceļā uz pašpieņemšanu. Par šo esmu pateicīga saviem terapeitiem un supervizoriem, kuri palīdzējuši man saprast, ka es neesmu laba tikai tad, ja esmu ideāla, neklūdus un visu paveicu perfekti. Šķietami mūsu laikā vairs nav aktuāli runāt par supervīzijas nozīmīgumu, jo šobrīd noteikts sesiju skaits jāapmeklē katram speciālistam. Bet tieši tāpēc, ka supervīzijas bieži vien tiek uztvertas kā pienākums, nevis kā iespēja, man jo īpaši gribas pakavēties pie šīs tēmas. Mana supervīziju pieredze aizsākās pirms 20 gadiem, kad tās sociālajā darbā vēl nebija obligātas. Man šķiet, ka ir divas galvenās veiksmes atslēgas – supervīzora personība un grupas (ja tā ir grupa) sastāvs. Es labi saprotu sociālos darbiniekus, kuri, salikti vienā grupā ar citu profesiju pārstāvjiem, neredz iespēju risināt tieši savai profesionālajai ikdienai nozīmīgus jautājumus, taču... vienmēr pastāv iespēja runāt, lai risinātu kādus jautājumus un problēmas. Ne tikai supervīzijās. Kas gan ir sliktākais, kas var notikt? Lai nu kā – manā profesionālajā ceļā supervīzija ir bijusi kā

kompass, kas palīdzējis man atklāt jaunus darba virzienus. Katrā posmā, kad šķita, ka manas spējas sasniegušas savu robežu, supervīzija pavēra plašākus apvārsņus. Man tāda patiesa brīvība ir sākusi veidoties pavisam nesen – līdz ar spēju pieņemt savas nepilnības. Protams, ne visas. Protams, ne pilnībā. Bet tas process vismaz ir sācies.

Garā atbilde uz jautājumu – kā tu visu paspēj? – ir vienkārša: es nepaspēju, bet ļoti cenšos. Man ir četri bērni, par kuriem es rūpējos viena, esot *solo* vecāks. Man ir vairāki darbi. Un man pavisam noteikti ir interese arī par daudz ko citu ārpus darba un mājām. Visu nevar paspēt, taču šī apziņa man nekad nav gājusi roku rokā ar interešu daudzumu. Esmu cilvēks, kuram interesē ļoti daudz lietu. Jauni izaicinājumi mani nevis biedē, bet gan aizrauj.

Tajā pašā laikā es zinu, ka varu paveikt daudz. Pirmkārt, man šķiet, ka man vienkārši ir dots lielāks enerģijas apjoms nekā, iespējams, citiem. Tas nav mans nopelns, bet gan Dieva dots talants. Ja reiz tas man ir dāvāts, es jūtu pienākumu to likt lietā un izmantot pēc iespējas pilnvērtīgāk. Otrkārt, esmu piedzīvojusi, ka enerģija rodas tad, kad tā ir nepieciešama – ja es rīkojos, enerģija seko. Protams, daudzas no lietām, ko paveicu, pieprasa ieguldīt personīgo laiku – brīžus, ko citādi varētu veltīt atpūtai vai miegam. Vienlaikus es arī piedzīvoju to, ka viena no manām lielākajām priekšrocībām ir spēja gūt enerģiju no darba dinamikas un mainības. Treškārt, pieredzei ir liela nozīme. Šobrīd man, piemēram, lai sagatavotu semināru vai prezentāciju, vajag ievērojami mazāk laika nekā agrāk. Ir izveidojušās iestrādes, ir prasmes un zināšanas, kas palīdz daudz ātrāk un efektīvāk tikt galā ar uzdevumiem.

Viena no jomām, kurā man ir liela pieredze un kurai nepieciešams minimāls sagatavošanās laiks, ir atkarību problemātika. Vairāk nekā 15 gadus es vadīju Liepājas Sociālā dienesta Atkarību profilakses centru un tikai pēdējo pusgadu vairs neesmu tā vadītāja. Šo gadu laikā man kopā ar savu toreizējo komandu ir izdevies izveidot Atkarību profilakses centru par valstiski lielāko nemedikamentozās atveseļošanās no

atkarības iestādi. Es patiesi lepojos ar paveikto un esmu pateicīga šai vietai un cilvēkiem par visām tām iespējām un idejām, kuras es varēju ieviest un īstenot, gan lai attīstītu centru un tā pakalpojumus, gan arī lai pilnveidotos profesionāli pati.

Neviena teorija, metode vai pieeja nav tik nozīmīga kā speciālista personība. Man tuvs autors amerikāņu psihologs Karls Rodžerss (*Carl Rogers*) ir teicis: "Visefektīvākais terapeitiskais instruments ir terapeitiska personība." Es esmu pārliecināta, ka arī sociālajā darbā cilvēka personība ir galvenais resurss, kas nosaka gan sadarbības rezultātu, gan mijiedarbības dziļumu. Šī pārliecība ir vadījusi mani, gan vadot komandas, gan strādājot ar klientiem. Sociālā darbinieka personība nav statiska; tā ir pastāvīgi attīstāma un jāstiprina ar mācībām, pašrefleksiju un pieredzi. Speciālists, kurš uzskata, ka par kādu tēmu jau "zina visu" vai vairs nevēl vajadzību augt, riskē nonākt profesionālajā stagnācijā. Šāda nostāja ne tikai kavē attīstību, bet arī var ierobežot spēju efektīvi reaģēt uz klientu vajadzībām un nodrošināt profesionālu atbalstu. Tāpēc pastāvīga zinātkāre, spēja atzīt savu nepilnību un vēlme mācīties no citiem ir būtiskas īpašības, lai saglabātu profesionālo efektivitāti un personības izaugsmi.

Tieši šī sapratne un vēlme dalīties gan zināšanās, gan pieredzē mani ir vedusi pie viena no maniem kādreizējiem lielākajiem profesionālajiem sapņiem – darba ar studentiem. Šobrīd gan priekšplānā izvirzījies aizrautība vadīt seminārus un mācības, kas man ir kļuvusi par platformu, kurā varu dalīties savās zināšanās un pieredzē. Taču es joprojām esmu lektore Latvijas Universitātē un RTU Liepājas akadēmijā. Es lepojos, ka es esmu ne tikai teorētiķe, bet arī praktiķe, un nevaru teikt, ka viens ir nozīmīgāks par otru. Mana aizraušānās ar mācību materiāliem – rokasgrāmatu un mācību programmu veidošanu – sākās jau studiju laikā, kad maģistra darba ietvaros izstrādātie pielikumi, mācību programmas, apjoma ziņā pārspēja pašu darbu. Tas man deva pārliecību, ka varu strukturēt sarežģītu informāciju un padarīt to praktiski izmantojamu.

**« Es ticu, ka mācīšana
nav tikai informācijas
nodošana, tā ir māksla
iedvesmot mācīties. »**

Kopš tā laika gan patstāvīgi, gan sadarbībā ar kolēģiem esmu piedalījies gan metodisko materiālu un rokasgrāmatu, gan grāmatu (piemēram, Pašpalīdzības grāmata cilvēkiem ar ēšanas traucējumiem), gan mācību programmu (piemēram, cilvēku, kas dzīvo ar HIV, mentoru) izstrādē kā Latvijas, tā ārvalstu speciālistiem, kas kalpo kā vadlīnijas sociālajiem darbiniekiem un palīdz viņiem pielāgoties dažādām klientu vajadzībām.

Taču es mācu ne tikai teoriju, bet arī kopīgi ar studentiem risinu reālas dzīves situācijas. Es ticu, ka mācīšana nav tikai informācijas nodošana, tā ir māksla iedvesmot mācīties. Labi apzinot, ka katrā no lekciju kursiem, kurus pasniedzu, – un to ir diezgan daudz: gan par atkarībām, gan sociālo darbu ar grupu, gan psihosociālo konsultēšanu, gan starpinstitucionālo sadarbību – “ienesu” kaut ko no sev mīlām tēmām, kas varbūt pat nav tiešā veidā saistītas ar kursa saturu, bet, manuprāt, ir nozīmīgas jebkuram esošajam un topošajam sociālajam darbiniekam. Viena no šīm tēmām ir valoda. Valoda ir attiecību stūrakmens, kas sociālajā darbā var gan dziedināt, gan ievainot. Cieņpilna valoda palīdz mazināt stigmatu un atgūt klienta ticību savam vērtīgumam, jo, kā teicis Ekharts Tolle, “vārdi var būt logi vai cietumi”.

Mana profesionālā darbība kopš 2021. gada ir saistīta ar Centru MARTA Liepājā. Strādājot komandā, es vienmēr cenšos radīt vidi, kurā ikviens jūtas vērtīgs. Cilvēku spēks ir viņu attiecībās – šī doma vada mani ikdienā, sadarbojoties ar klientiem un kolēģiem. Pašlaik mana tuvākā komanda ir Centra MARTA kolēģi. Centrs MARTA ir viena no jaudīgākajām nevalstiskajām organizācijām Latvijā, kas nu jau 25 gadus strādā

pie dzimumu līdztiesības veicināšanas un vardarbības mazināšanas. Organizācijas galvenie darbības virzieni ietver palīdzības sniegšanu vardarbībā un cilvēktirdzniecībā cietušām personām, izglītojošu darbu jauniešu un plašākas sabiedrības vidū, kā arī interešu aizstāvību politiskā līmenī, lai sekmētu ilgtspējīgas pārmaiņas gan lokāli, gan valstiskā līmenī.

Mans ceļš līdz Centram MARTA lielā mērā raksturo manu pārliecību, ka ir ļoti nozīmīgi ieguldīt savu laiku tur (un tikai tur), kur ir tava interese. No brīža, kad es apguvu projektā “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” tapušo metodiku sociālajam darbam ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām kā mācību dalībniece, līdz brīdim, kad es biju viena no šīs metodikas pasniedzējām, pagāja vien daži gadi. Tur, kur ir interese, rodas arī iespējas un enerģija.

Par sociālo darbu mēdz runāt kā par profesiju, kurā nevar strādāt bez misijas apziņas un aicinājuma. Mana misija ir iedvesmot. Iedvesmot savus studentus, kolēģus un ikvienu, kurš saskaras ar manu darbu, ticēt sev un savām iespējām. Es vēlos parādīt, ka katrs mazs solis, kas sperts ar pārliecību un sirdi, var kļūt par pamatu lieliem panākumiem. Sociālais darbs manā skatījumā ir ne tikai palīdzība tiem, kuriem tas nepieciešams, bet arī cerības sniegšana un spēka vairošana. Es ticu, ka, iedvesmojot citus, mēs spējam radīt pārmaiņas, kas pārsniedz mūsu pašu robežas un ietekmē visu sabiedrību. Un, ja mana dzīve un darbs kalpo par šo iedvesmu, tad tā ir pati lielākā dāvana.

METODISKAIS MATERIĀLS SOCIĀLAJAM
DARBAM ar vardarbībā cietušām un
vardarbību veikušām personām

"Rūpju bērnam" – 30

2024. gada nogalē biedrība "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"" (turpmāk tekstā – "Rūpju bērns") atzīmēja 30 gadu jubileju, kopš 1994. gada veidojot atbalsta sistēmu cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem un viņu ģimenēm. Sākotnēji organizācija radās vecāku iniciatīvas rezultātā, kuri, iepazīstoties ar citu valstu pieredzi, saprata sabiedrībā balstītu pakalpojumu nozīmi. Toreiz tas bija astoņu vecāku kodols, un, pateicoties viņu mērķtiecīgumam un neatlaidībai, biedrība šobrīd ir izveidojusies par profesionālu sociālo pakalpojumu sniedzēju.

1994. gadā biedrība izveidoja pirmo dienas aprūpes centru "Cerību māja" Rēzeknes ielā 2A, tolaik pamestās telpās, ar mērķi piedāvāt alternatīvas ilgstošai aprūpei institūcijā. Centrs sākmā plānoja uzņemt 16 jauniešus, taču gada laikā to apmeklēja jau vairāk nekā 20, un izveidojās rinda. 1997. gadā tika atvērts otrs centrs "Cerību ligzda" Balvu ielā 11, kas vēlāk paplašinājās, iekļaujot specializētas darbnīcas, lai mācītu praktiskas prasmes, piemēram, konditorejas un tekstilizstrādājumu veidošanā.

2003. gadā biedrība, izmantojot starptautisko un pašvaldības atbalstu, atklāja pirmo grupu māju "Mēness māja" Putnu ielā 6. Tā sniedz pakalpojumus jauniešiem ar vidējiem un smagiem traucējumiem. Paplašinoties tika izveidoti grupu dzīvokļi "Šūpoles" un "Cerību Dore", kas piedāvā sabiedrībā balstītas dzīvesvietas iespējas.

2014. gadā biedrība atvēra dienas aprūpes centru "Cerību skola" Ludzas ielā 43, lai nodrošinātu pakalpojumus cilvēkiem ar autiskā spektra traucējumiem. Savukārt ģimenes asistenta pakalpojums tika ieviests, lai sniegtu atbalstu dzīvesvietā, ļaujot cilvēkiem saglabāt neatkarību ikdienas aktivitātēs.

Biedrība paplašināja darbību arī ekonomiskajā jomā. Tika dibināts sociālais uzņēmums kafējnīca "RB CAFE", kur strādā cilvēki ar invaliditāti. Lai gan kafējnīca sastapās ar grūtībām, tā turpina piedāvāt maltītes un konditorejas izstrādājumus.

2023. gadā biedrība Krasta ielā 86 izveidoja dzīvokļus jauniešiem ar smagiem traucējumiem, pierādot, ka sabiedrībā balstīti risinājumi ir iespējami pat sarežģītos gadījumos.

Turpinot attīstību, biedrība sadarbojas ar citām pilsētām. Kopš 2021. gada tā sniedz pakalpojumus modernā centrā "Pērle" Cēsis, kur pieejami dienas centri bērniem un pieaugušajiem, specializētas darbnīcas un individuālās rehabilitācijas programmas.

Biedrība piedāvā daudzveidīgu pakalpojumu klāstu, ieskaitot dienas aprūpes centrus, grupu dzīvokļus, specializētas darbnīcas un sociālās rehabilitācijas programmas. Tā turpina strādāt pie sabiedrībā balstītu pakalpojumu pilnveides, atbalstot cilvēkus ar intelektuālās attīstības traucējumiem un viņu ģimenes. Biedrībā strādā vairāk kā 150 darbinieki, un kopējais klientu skaits sasniedz 300.

"Rūpju bērns" vadības un darbinieku komanda šo 30 gadu laikā ir kļuvusi par ekspertiem personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzību, jaunu sociālo pakalpojumu attīstības un deinstitucionalizācijas jomā, tāpēc ar "Rūpju bērnu" vadības piekrišanu publicējam šeit viņu kontaktinformāciju, ja ir nepieciešamas konsultācijas: info@rupjuberns.lv, tālruna Nr. 29526888.

Biedrība "Sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūciju direktoru asociācija"

Šajā izdevumā vēlamies iepazīstināt lasītājus ar vienu no nozares profesionālajām biedrībām. Sociālās aprūpes un rehabilitācijas institūciju direktoru asociācija (turpmāk tekstā – SARIDA) apvieno valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju sociālās aprūpes centru vadītājus un struktūrvienību vadītājus. Biedrība ir reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā jau kopš 2007. gada. Tā ir sabiedriska profesionāla organizācija, kas izveidota brīvprātīgi un darbojas uz pašiniciatīvas un pašpārvaldes pamata. Asociācijas prezidents ir Valsts sociālās aprūpes centra "Kurzeme" direktors Visvaldis Gūtmanis, viceprezidente – Rīgas sociālās aprūpes centra "Mežciems" direktore Solvita Rudoviča.

SARIDA ir pilntiesīgs *European Ageing Network* (turpmāk tekstā – EAN) partneris. EAN ir Eiropas asociācija, kuras mērķis ir veicināt sadarbību un palielināt vecāka gadagājuma cilvēku ilgtermiņa aprūpes atpazīstamību Eiropā. Tā apvieno 26 Eiropas valstis, vairāk kā 12 000 pakalpojumu sniedzēju un rūpējas par 1,2 miljoniem senioru, kuri saņem sociālos pakalpojumus.

SARIDA galvenie darbības virzieni

- Iesaistās Labklājības ministrijas organizētajās darba grupās un līdzdarbojas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus reglamentējošo normatīvo aktu projektu tapšanā; izstrādā priekšlikumus esošo normatīvo aktu grozījumiem un jauniem normatīvajiem aktiem. Sniegti ieteikumi vienotas e-aprūpes platformas, aprūpes stratēģijas, integrētās aprūpes modeļa izveidei.
- Sadarbojas ar valsts, pašvaldību, sabiedriskām organizācijām sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu kvalitātes paaugstināšanai.
- Sadarbojas ar *Global Ageing Network* (turpmāk tekstā – GAN), *European Ag-*

ing Network (EAN) un citām ārvalstu un starptautiskām profesionālām sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju asociācijām un apvienībām.

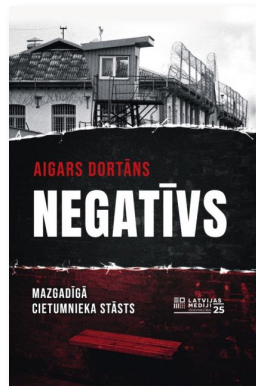
- Piedalās GAN un EAN rīkotajās starptautiskajās konferencēs un darba grupās, lai ar labās prakses piemēriem veicinātu kvalitatīvu starptautisko standartu prasībām un klientu vajadzībām atbilstošu institucionālu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstību Latvijā.
- Lai uzlabotu klientu labsajūtu un veselību, kā galvenie šo produktu lietotāji (valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju sociālie aprūpes centri) sniedz ieteikumus Nacionālajam veselības dienestam par inkontinences aprūpes produktu pieejamību Elektroniskās iepirkumu sistēmas (EIS) katalogā.
- Rīko regulāras pavasara Baltijas valstu konferences. Konferencēs piedalās iestāžu vadītāji no Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, Polijas, lai dalītos ar pieredzi, izstrādātu Baltijas valstu priekšlikumus EAN, kā arī meklētu risinājumus, saskaroties ar izaicinājumiem.
- Organizē asociācijas biedru un sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanas pasākumus, piedalās kvalifikācijas standartu izstrādē.

SARIDA ir izveidota sava mājas lapa:
www.sarida.mozello.lv

Asociācijas e-pasta adrese:
sarida.asociacija@gmail.com

Juridiskā adrese: Vaļņu ielā 32 – 2, Rīgā

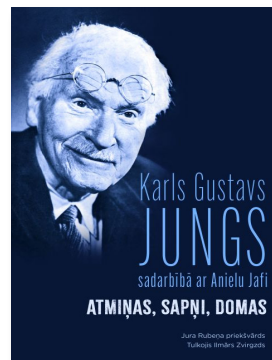
Šajā periodiskā izdevuma numurā ir iekļauti vairāki raksti, kas pauž sociālā darbinieka klienta perspektīvu. Tāpēc mūsu uzmanību pievērša 2024. gadā izdotā Aigara Dortāna grāmata "Negatīvs" (izdevējs "Latvijas Mediji"). Tā gan nav par sociālā darbinieka klientu, bet lasītājs ļoti viegli var iztēloties, ka tas tā varētu būt. Grāmatā "Negatīvs" autors raksta par savu pieredzi, un tā piedāvā unikālu skatījumu par ieslodzījuma vides ietekmi uz jaunieša dzīvi un personības veidošanos.

Tādējādi grāmata var būt resurss sociālajiem darbiniekiem, īpaši tiem, kuri strādā ar riska grupu jauniešiem, ieslodzītajiem vai personām pēc ieslodzījuma. Autora stāsts, kas balstīts uz patiesiem notikumiem, atklāj, kā viens noziedzīgs nodarījums var izmainīt cilvēka dzīves ceļu un kā cietuma vide var nevis labot, bet gan kļūt par jaunu sociālo identitāti veidojošu faktoru. Grāmata palīdz izprast, kā negatīva pieredze, izolācija un sociālās vides ietekme var veicināt noziedzīgu uzvedību, vienlaikus sniedzot vērtīgu materiālu pārdomām par resocializācijas un preventīvā darba iespējām. Tā var būt īpaši noderīga sociālajiem darbiniekiem, kuri vēlas labāk izprast savus klientus, viņu uzvedības modeļus un iespējamās intervences risinājumus. Tā var arī kalpot kā papildinājums diskusijām par sociālā darba lomu ieslodzījuma vietās un ārpus tām, par ko periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2023. gada 1. numurā rakstīja Aiga Romāne-Meiere, Mudīte Kruvese un Linda Kirmuška-Pūpola.

Šis stāsts, iespējams, ļaus labāk saprast, kas un kāpēc notiek sociālo darbinieku klientu dzīvē. Tas var būt labs papildinājums iepriekšminētajam periodiskā izdevuma rakstiem par sociālo darbu ieslodzījuma vietā.

Izdevēja "Zvaigzne ABC" apgādā iznācis jauns izdevums par izcilo psihoanalītiķi K. G. Jungu. Beidzot latviešu valodā! E-grāmata pieejama arī *Apple Books*. Latviešu valodas tulkojuma pamatā ir 1995. gada Harpera Kolinsa izdevniecības izdevums ar tādu pašu nosaukumu.

Īsi pirms nāves 1961. gadā tobrīd jau plaši atzītais psihiatrs, psihoterapeits un psihologs K. G. Jungs uzticēja sekretārei un kolēģei Anielai Jafei būtiskas pārdomas par savu dzīves gājumu un profesionālo veikumu. Viņa pierakstīja Junga domas, diskusijas ar kolēģiem, lekciju atreferējumus, bet atsevišķas daļas sarakstīja pats Jungs. Grūti iztēloties labāku ievadu pētnieka iekšējā pasaulē kā stāstījumu par to, kāda subjektīvā pieredze slēpjas aiz viņa idejām un atziņām.

Grāmata sniedz pārsteidzošu ieskatu Junga dzīvē gan tiem, kuri labi pazīst viņa idejas, gan arī tiem, kuri par viņu līdz šim zinājuši samērā maz. Sociālajā darbā mēs runājam par psihodinamisko pieeju darbā ar klientiem, un tā nav iedomājama bez K. G. Junga darbu studēšanas; tā iekļaujas gan sistēmiskā, gan psihosociālā darba praksē.

Tiem, kurus interesē dzīļu psiholoģija, "ES patības" kā veseluma izpēte, kas vēlas sevi vairāk izprast un strādāt ar sevi, grāmata noteikti var dot "atspērienu" ceļā pašam pie sevis. Sociālā darba profesija ir īpaša ar to, ka, strādājot ar klientiem, daudz jāstrādā pašam ar sevi, jāapzinās pašam sava pieredze, tās nozīme savā apzinātajā uzvedībā un attieksmē pret pasauli. Grāmata palīdzēs satikt pašam sevi un neizvaiņoties no tā, ko nesaprotam.

Summary

This issue of Social Work in Latvia highlights the experiences of social workers and representatives of client target groups, showcasing practical solutions and challenges across various fields. The articles in this edition offer an in-depth exploration of professional practices, presenting innovative ideas and responses to contemporary issues in the sector.

Current Affairs at the Ministry of Welfare

**Ilze Skrodele-Dubrovskā,
Agnese Bīdermane**

The article “Current Affairs at the Ministry of Welfare” highlights key 2024 achievements and 2025 initiatives. Ilze Skrodele-Dubrovskā and Agnese Bīdermane inform about raising minimum income thresholds and launching “DigiSoc” to improve digital administration of social services. The project centralizes support and enhances data exchange. The article also covers professional development, including ethics seminars, senior care discussions, and expanded training for social workers in family support, youth work, and crisis intervention under the project “Development of Professional and Modern Social Work.”

The Source of Resilience – A Place Where I Am Accepted and Can Be Myself

Dace Blaževiča

In her article, “The Source of Resilience – A Place Where I Am Accepted and Can

Be Myself,” Dace Blaževiča introduces a pilot project aimed at creating a safe and inclusive environment for at-risk youth. The article discusses an innovative approach that combines community work and resilience-based methods to effectively support and integrate young people into society.

Community-Based Individualized Social Support for Persons with Severe Multiple Disabilities

Ieva Krusta, Kristīne Veispale

Ieva Krusta and Kristīne Veispale, in their article “Community-Based Individualized Social Support for Persons with Severe Multiple Disabilities,” explore the social rehabilitation program “The Coast of Hope.” This program focuses on deinstitutionalization and personalized service delivery. The authors emphasize the program’s client-centered approach, grounded in normalization principles, and its individualized solutions tailored to specific client needs. They also share their experiences and the challenges faced in implementing this innovative model.

The Path of Social Work Cannot Be Walked Alone

Vita Roga – Vailza

Vita Roga – Vailza presents the article “The Path of Social Work Cannot Be Walked Alone,” based on an interview with Ieva Ozola, who received recognition from the Cabinet of Ministers in 2024 for her

contributions to the development of social work. In the article, Ieva Ozola reflects on her 30 years of professional experience and provides valuable insights into the current state and challenges of the profession.

From Addiction to Presence: A Journey to a Place Where One Can Simply Be

Jānis Skrastiņš, Agnese Černaja

Jānis Skrastiņš and Agnese Černaja, in their article “From Addiction to Presence: A Journey to a Place Where One Can Simply Be,” address the issue of youth addiction and the role of society in tackling this challenge. They emphasize the importance of effective approaches and the creation of supportive environments for young people.

Life Stories of Young People After Out-of-Home Care

Mārtiņš Moors

Mārtiņš Moors, in his article “Life Stories of Young People After Out-of-Home Care,” shares findings from research that focus on understanding the needs of youth transitioning to independent living. Additionally, in the article “Monitoring Changes and Analyzing Target Group Needs,” co-authored with Juris Osis, he provides data-driven insights into tailoring social services to better meet the needs of clients.

Social Workers and Ethics: Insights from the Ethics Committee of the Latvian Association of Social Workers

Rita Goldmane

Rita Goldmane, in her article “Social Workers and Ethics: Insights from the Ethics

Committee of the Latvian Association of Social Workers,” examines specific cases of ethical code violations and the lessons learned from these situations. The article offers practical perspectives on navigating complex professional challenges and underscores the importance of ethics in everyday practice.

Passion, Purpose, and Social Work

Madara Lapsa

Madara Lapsa, in her article “Passion, Purpose, and Social Work,” shares her personal journey in the field of social work. She highlights the critical role of a positive attitude and proactive action in achieving professional success, reflecting on the insights and experiences that have driven her career and enabled her to address the challenges of the profession.

Resources in Social Work

The section “Resources in Social Work” highlights the association Rūpju bērns 30-year journey in supporting individuals with intellectual disabilities through community-based services. It also introduces the professional association SARIDA, an association that unites directors and unit managers of social care institutions. Additionally, the article presents two recently published books relevant to social workers—one examining the impact of incarceration on youth development and the other providing psychological insights applicable to social work practice.

Foto uz vāka

Dace Blaževiča, autors Valters Poļakovs

Literārā redaktore

Linda Jansone

Izdevuma makets

IBC Print Baltic

Iespiests tipogrāfijā

Tipogrāfija IBC Print Baltic

Tiešsaistes (elektroniskajam) izdevumam

ISSN 2500-9680

Atbildīgais izplatītājs

Latvijas Sociālo darbinieku biedrība

e-pasts

sdbiedriba@gmail.com

tālr.:

26558276

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Labklājības ministrijas atļauja. Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta.

PASAULES SOCIĀLĀ DARBA DIENA | 2025.GADA 18.MARTS | #WSWD2025

STIPRINĀM PAAUDŽU SOLIDARITĀTI **NOTURĪGAI** **LABKLĀJĪBAI**

Plašāk par projektu “Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība”

Izmanto sava mobilā telefona kameru, lai noskanētu QR kodu un iegūtu vairāk informācijas

Mājas lapā

Facebook

Izdevums veidots un tipogrāfiski iespiests Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam Eiropas Sociālā fonda Plus 4.3.5.4. pasākuma projekta “Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība” ietvaros.